ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΝΤΕΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ελληνότοπος

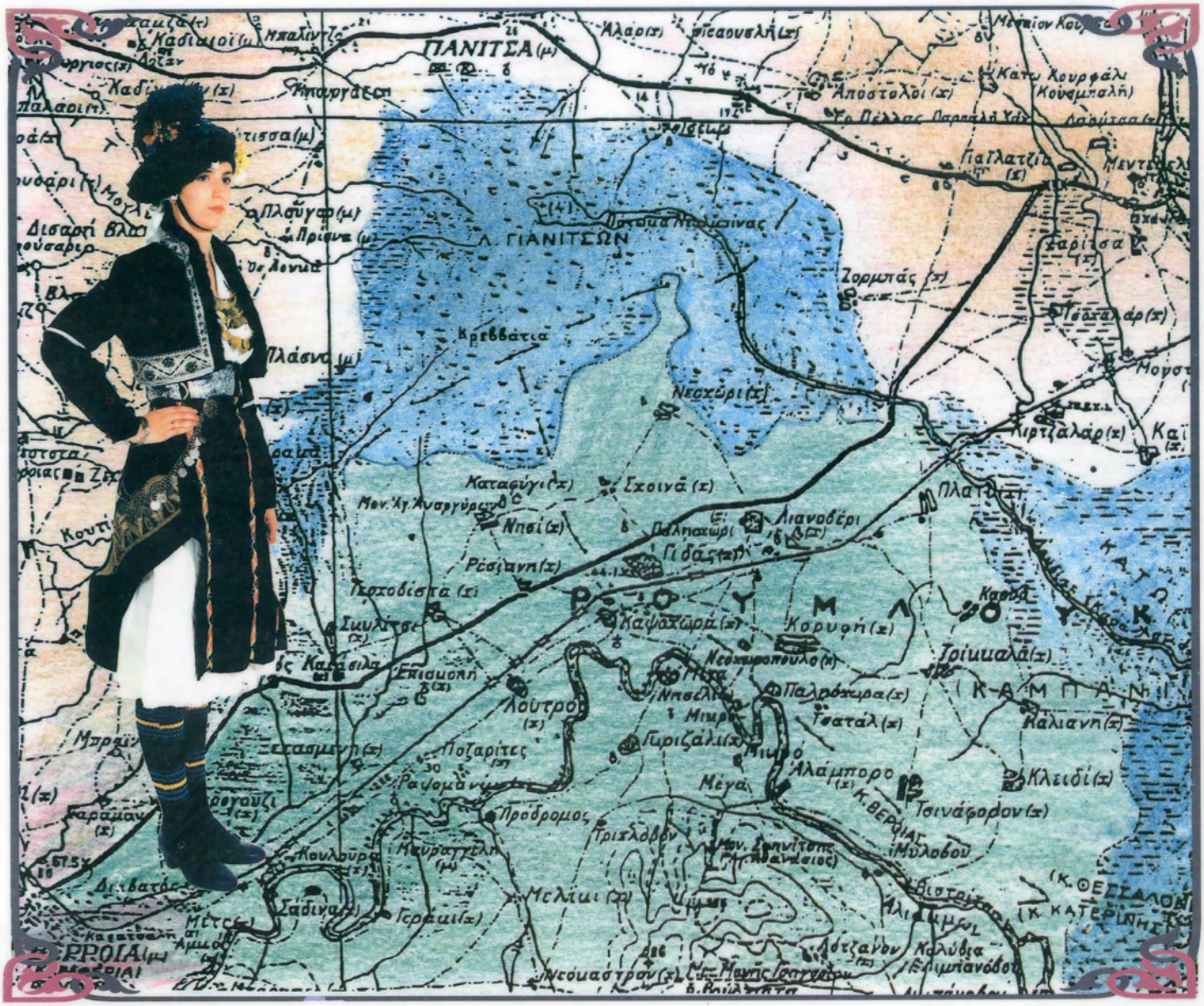

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 1996

94956
ΤΕ

Αφιερώνεται στη γυναίκα μου Ασπασία

και

στα παιδιά μου Κατερίνα και Νίκο.

Ευχαριστώ τον αδελφό μου κ. Δελιόπουλο Δημήτριο, χωρίς την ουσιαστική συμπαράσταση του οποίου, θα ήταν αδύνατη η έκδοση αυτή.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αρχίζοντας από τον τίτλο του βιβλίου, το οποίο υπήρξε καρπός μόχθου πολλού και προσπάθειας πολύχρονης, θέλω να υπογραμμίσω πως ούτε τυχαίο ούτε ασήμαντο είναι το γεγονός ότι δυνάστες και δυναστευόμενοι αποκαλούσαν την περιοχή μας Ρουμλούκι, μεταφραζόμενο σε Ελληνότοπος.

Χρόνια τώρα καθώς με υπομονή, αφοσίωση και αγάπη ψηλαφούσα διάφορες πλευρές της εθνικής μας κληρονομιάς μέσα από τα κειμήλια που μπόρεσα να διασώσω, αφουγκραζόμουν τον ψίθυρο της ελληνικότητας που τα διαπότιζε. Ανίχνευα και αναγνώριζα τη σφραγίδα της γνησιότητας και της αδιατάρακτης συνέχειας σε όλους τους τομείς της λαϊκής δημιουργίας: στις φορεσιές και των δύο φύλων, στα έθιμα και στις παραδόσεις, στα παιδικά παιχνίδια, στα δημοτικά τραγούδια, στη γλώσσα.

Το φαινόμενο δεν είναι δυσεξήγητο : ο λαός μας συνέχισε να δημιουργεί σε όλες ανεξαιρέτως τις φάσεις της μακρόχρονης υπάρξεώς του. Δημιουργούσε και όταν οι συνθήκες επέτρεπαν τον επώνυμο λόγο, την ελεύθερη έκφραση, αλλά και όταν τα φώτα χαμήλωναν σε καιρούς δίσεκτους. Επλαθε και σφράγιζε με την έμφυτη καλλιτεχνική του πνοή κάθε δημιούργημά του.

Δουλεύοντας ο λαϊκός δημιουργός τον αργαλειό, το κέντημα, το ξύλο και την πέτρα, το στίχο και τη μελωδία, χτίζοντας σπίτια, εκκλησίες και μοναστήρια, μετάγγιζε σ' αυτά το μεράκι, τις συγκινήσεις, την ψυχή του. Και δεν ήταν μόνο δικά του όλα αυτά. Δεν είχαν την ηλικία του, δεν αποτελούσαν αποκλειστικά το προσωπικό του ωφέλιμο φορτίο. Μέσα του επιβίωνε συμπυκνωμένη η πείρα των περασμένων γενεών, η ψυχή των προγόνων του, κοντινών και πολύ μακρινότερων.

Ετσι ο εθνικός μας βίος, όχι μόνο των ιστορικών εγχειριδίων, ο γνωστός, ο πολεμικός, ο επικός, αλλά και ο άλλος, ο ταπεινός, ο απλός, ο καθημερινός, αρδευόνταν κατά τρόπο συνεχή και αδιάκοπο από τα υπόγεια και μυστικά ρεύματα, που διαιώνισαν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά, που συνθέτουν την εθνική μας φυσιογνωμία.

Είμαι πάρα πολύ ευτυχής, γιατί μπορώ να δημοσιεύσω σήμερα ένα μέρος από τους μικρούς, αλλά πολύτιμους θησαυρούς, τους οποίους μου εμπιστεύθηκαν διάφοροι συγγενείς, φίλοι, γνωστοί αλλά και άγνωστοι. Δυστυχώς την ευτυχία μου σκιάζει η διαπίστωση ότι ένα μεγάλο μέρος, σαφώς το μεγαλύτερο και ίσως όχι το λιγότερο σημαντικό από την ακριβή μας κληρονομιά έχει χαθεί οριστικά. Χάθηκαν αντικείμενα χρηστικά, διακοσμητικά, λατρευτικά,

γιατί υπέκυψαν στη φθορά του χρόνου, καθώς η εγκληματική αδιαφορία και αχαριστία των ανθρώπων των τελευταίων δεκαετιών τα άφησε εκτεθιμένα και απροστάτευτα. Αλλα πάλι, γιατί παραδόθηκαν "αντί πινακίου φακής" στην απληστία των εμπόρων του είδους, με άγνωστους τους τελικούς αποδέκτες. Εσβησαν όμως και άλλα δημιουργήματα, όπως έθιμα, παραδόσεις, έξοχα δημοτικά τραγούδια, λέξεις και φράσεις, γιατί το πέρασμα από τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, που είχε διάρκεια αιώνων, στο νεωτερικό - το λεγόμενο μοντέρνο τρόπο - υπήρξε βίαιο, καταλυτικό και καταστροφικό για κάθε τι που θύμιζε το παρελθόν.

Δεν έχω την ψευδαίσθηση πως η προσπάθειά μου εξαντλεί το θέμα, το έτσι κι αλλιώς ανεξάντλητο. Εχω όμως τη βεβαιότητα ότι βάζω ένα λιθαράκι στην προσπάθεια του μελλοντικού ερευνητή, ο οποίος, οπλισμένος πέρα από την αυτονόητη αγάπη και με την κατάλληλη επιστημονική πανοπλία - κάτι το οποίο λείπει από τον υποφαινόμενο - θα προχωρήσει σε μια σύνθεση και αξιολόγηση όσων - ελάχιστων - είδαν το φως της δημοσιότητας για την περιοχή μας ως τώρα και όσων στο μέλλον θα δημοσιευτούν.

Πριν κλείσω τον πρόλογό μου, επιθυμώ, παραδίδοντας το πόνημά μου στην επιεική, όπως ελπίζω, κρίση των αναγνωστών, να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε όλους εκείνους και σε όλες εκείνες που με προθυμία και ανιδιοτέλεια με βοήθησαν,βέτοντας στη διάθεσή μου πολύτιμο υλικό-αντικείμενα,εργαλεία,ενδύματα,υφάσματα,φωτογραφίες,προφορικές αφηγήσεις χάρη στο οποίο μπόρεσα να πραγματοποιήσω την έκδοση αυτή.

Ιδιαίτερα θέλω ονομαστικά να ευχαριστήσω:

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Γκιουρτζής Ε. Στέφανος, Κεφαλοχώρι.
Γκουντάντση Ευμορφία, Καμποχώρι.
Γκραχάλας Θωμάς, Πλάτανος.
Γιαννοπούλου Ελισσάβετ, Αλεξάνδρεια.
Γιοβανόπουλος Βασίλειος, Κορυφή.
Δελιόπουλος Β. Θωμάς, Κεφαλοχώρι.
Δελιοπούλου Θ. Αικατερίνη, Κεφαλοχώρι.
Δελιόπουλος Β. Αντώνιος, Κεφαλοχώρι.
Κουζιώρτης Απόστολος, Κορυφή.
Κουκουλούδης Αθανάσιος, Αλεξάνδρεια.
Κυρόπουλος Ανδρέας, Αλεξάνδρεια.
Λαζόπουλος Δημήτριος, Νησί.
Λιακόπουλος Νίκος, Αγκαθιά.
Μαυρόπουλος Γιώργος, Βρυσάκι.
Μπαντή Παναγιώτα, Αλεξάνδρεια.
Μπλιάμπτης Ευάγγελος (Ιερέας), Νησί.
Οικονομοπούλου Αικατερίνη, Αλεξάνδρεια.
Παπαιωάνου Εμμανουήλ, Ξεχασμένη.

Παναγιωτόπουλος Φώτης, Αγκαθιά.
Παναγιωτόπουλος Γρηγόρης, Αγκαθιά.
Σαμαρά Ελένη, Νησέλι.
Σιμόπουλος Νικόλαος, Παλιόχωρα.
Σταμπουλής Στέφανος, Λουτρός.
Σταμπουλή Καλλιόπη, Λουτρός.
Τολιόπουλος Μιχαήλ, Καμποχώρι.
Τσιαγιώπουλος Σωτήριος, Ραψωμανίκη.
Τσαγκαρλής Αντώνιος, Αγκαθιά.
Τζίκα Αμυγδαλία, Κεφαλοχώρι.
Χατζόπουλος Θωμάς, Αλεξάνδρεια.
Χατζοπούλου Βασιλική, Αλεξάνδρεια.
Χατζόπουλος Δημήτριος, Λουτρός.

Αισθάνομαι ακόμη την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Δελιόπουλο Δημήτρη, δάσκαλο, για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχε στο στάδιο της οργάνωσης του υλικού και της σύνταξης των κειμένων,καθως και τους φιλολόγους Παπαρίζο Γιάννη και Χαραλαμπάκη Βούλα, τον ιστορικό - δικηγόρο, τέως βουλευτή Γεώργιο Χ. Χιονίδη για την συνδρομή τους στη φιλολογική επιμέλεια των παραγράφων.

Η έκδοση, τέλος, της εργασίας μου δε θα είχε καταστεί δυνατή χωρίς την ηθική και οικονομική στήριξη που πρόθυμα μου πρόσφεραν ο Δήμος Αλεξάνδρειας και η Κοινότητα Κεφαλοχωρίου, εκτός από την συνεχή ενθάρρυνση που είχα εκ μέρους τους για τη λήψη της σχετικής απόφασής μου, μου χορήγησαν και μέρος της εκδοτικής δαπάνης και έτσι μπόρεσα συμπληρώνοντας και εξ ιδίων το υπόλοιπο, να φέρω σήμερα στο φώς της δημοσιότητας τα αποτελέσματα ενός μακροχρόνιου και επίμονου προσωπικού μόχθου. Για όλα αυτά τους ευχαριστώ απο το βάθος της ψυχής μου.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

(Για την εποχή μας, το παρελθόν, τη Λαογραφία και για την προσπάθεια του συγγραφέα αυτού του βιβλίου)

Τον Αλεξανδρινό συγγραφέα αυτής της λαογραφικής μελέτης, τον κ. Γιώργο Θ. Ντελιόπουλο, είχε την καλοσύνη να μου γνωρίσει, από κοντά, ο ιστορικός της Αλεξάνδρειας (πρώην Γιδά) κ. Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, δικηγόρος, όταν ήλθαν μαζί στο γραφείο μου. Βέβαια είχα προσέξει και νωρίτερα τα λαογραφικά δημοσιεύματά του στον τοπικόν Τύπο της πόλεώς τους, γιατί τα βρήκα πρωτότυπα και ενδιαφέροντα, που φανέρωναν, αποκάλυπταν έναν αξιόλογο ερευνητή, ο οποίος είχε καταπιαστεί, με πολύ "μεράκι", με το τόσο δύσκολο και σημαντικότατο αντικείμενο της Λαογραφίας. Γι' αυτό με πολλήν χαρά αποδέχθηκα την ευγενική και τιμητική πρότασή του να διαβάσω το δακτυλογραφημένο κείμενο αυτού του βιβλίου, ώστε να προτάξω τις απόψεις μου.

1. Έχω ξαναγράψει, ότι στα τελευταία πενήντα χρόνια δεν άλλαξαν, απλά, πολλές καταστάσεις (όπως συνέβαινε, άλλωστε, ανέκαθεν και παντού, λίγο ή πολύ, διαχρονικά και διατοπικά), καθώς η ροή της ανθρώπινης ζωής μοιάζει με τα ποτάμια ή, έστω, και με τα μεγάλα ρυάκια, των οποίων τα νερά δεν επιστρέφουν ποτέ στις πηγές τους, δεν κινούνται προς τα πίσω (κάτι αντίθετο, θα μας θύμιζε το μυστήριο της κινήσεως των νερών της θάλασσας στον κόλπο κτλ. του Ευρίπου, της Χαλκίδας κ.α.). Έτσι, είναι δεδομένο, πως όσα και όπως έζησε μια γενιά ανθρώπων, σε κάποια περασμένη εποχή, δεν τα βίωσε με όμοιον τρόπο, επακριβώς, η επόμενη και πολύ περισσότερο οι μεθεπόμενες τέτοιες.

Όμως, στα χρόνια μας δεν πρόκειται για τη συνηθισμένη αλλαγή αλλά για μια αληθινή ανατροπή των πάντων, γεγονός το οποίο είναι, νομίζω, πρωτοφανές για τη ζωή του ανθρώπου, του αλόγου - πρωτόγονου , όπως και του λογικού. Δεν ξέρω, μάλιστα, αν η ανακάλυψη της φωτιάς ή του τροχού ή των διάφορων μετάλλων, ακόμα δε και του ηλεκτρικού ρεύματος,του τηλεφώνου,του αεροπλάνου κ.τ.λ., επέφεραν, στο παρελθόν, τόσο σημαντικές ανατροπές στον Πολιτισμό, όσες προκάλεσε, στα τελευταία χρόνια, η πρόοδος της τεχνολογίας και η αλματώδης ανέλιξη του τεχνικού Πολιτισμού.

Ασφαλώς και δεν θα ασχοληθούμε εδώ, διεξοδικά, με το αιώνιο και άλυτο θέμα - ερώτημα, εάν η πρόοδος στον τεχνικόν (υλικόν) Πολιτισμό επενεργεί ευνοϊκά ή όχι και στην πνευματική εξέλιξη ή, αντίθετα, συνεπιφέρει, συνήθως, την οπισθοδρόμησή της. Και τούτο γιατί είναι και άσκοπο, αφού οι κραυγές της διαμαρτυρίας τόσων και τόσων φυσιολατρών και ρομαντικών, που θρήνησαν (με ποιήματα, με πεζογραφήματα, με φωτογραφικά λευκώματα ή, ακόμα, και με ειδικά δοκίμια) "για τον κόσμο που έφυγε", δεν εισακούσθηκαν από τη λαίμαργη, συντριπτική πλειοψηφία των συγχρόνων, των συνανθρώπων τους (σκεφθείτε, π.χ., την περίπτωση του Ζαν Ζακ Ρουσσώ).

Η συρρίκνωση της υπαίθρου, το άδειασμα και η εγκατάλειψη των χωριών (κυρίως των ορεινών) ή ο περιορισμός και η έκπτωση του προορισμού τους ως απλών θερέτρων, και μόνο για λίγους μήνες (στους καλοκαιρινούς ή στη διάρκεια των γιορτών), η αστυφιλία, η αλόγιστη και ασυλλόγιστη συγκέντρωση, "το πάστωμα", το στοίβαγμα των ανθρώπων (;) στις πόλεις, στις τερατουπόλεις, του τσιμέντου, του κυκλοφοριακού χάους, της μολύνσεως της ατμόσφαιρας κ.τ.λ., είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση και του όποιου, πολιτιστικού, πνευματικού και λαογραφικού, ιστού της υπαίθρου, των χωριών, ακόμα δε και των μικρότερων (σε σχέση με την πρωτεύουσα) πόλεων.

Και όσα δεν είχε προλάβει να καταστρέψει αυτή η, άμετρη και αφύσικη, έκρηξη του τεχνικού Πολιτισμού (;), το πέτυχε το Ραδιόφωνο, ο Τύπος (οι εφημερίδες και, κυρίως, τα "πονηρά", πορνογραφικά περιοδικά) και, τέλος, η Τηλεόραση, στα πλαίσια των Μαζικών Μέσων (της τέλειας και εκούσιας) Αποβλακώσεως...

Συμπέρασμα: Ενώ η διαφορά στον τρόπο της ζωής (στην ευρύτατη σημασία της λέξεως, της έννοιας), ανάμεσα σε μια γενιά με την προηγούμενη ή με την επόμενη, ήταν, άλλοτε, εξηγήσιμη, κατανοητή ή, έστω, αποδεκτή και σπάνια επιθυμητή, στο διάστημα των τελευταίων πέντε δεκαετιών "δεν έμεινε τίποτε όρθιο"!!Ζούμε πλέον στη ''Κοινωνία της Αφθονίας''του Τζων Κέννεθ Γκαλμπραίηθ...

Για τον γράφοντα (αυτές τις γραμμές), είναι δεδομένη και αναμφισβήτητη η θέση του: Τρέχομε προς τον ψυχικόν και πνευματικόν θάνατο και τελικά και στον σωματικόν, αφού μεταβάλαμε (με την αφροσύνη, την απληστία, την υπερκατανάλωση, τον βιασμό και την έλλειψη σεβασμού ακόμα και προς τους στοιχειώδεις κανόνες, που διέπουν τη Φύση) σε κινούμενη ανθρωπονεκροφόρα το περιβάλλον, το φυσικό, ζωϊκό βασίλειο κ.τ.λ. Είναι ήδη ορατά τα καταστροφικά αποτελέσματα, με τη μόλυνση, τις "τρελές αγελάδες", τα "ψόφια κοτόπουλα" κ.ά., τα υπερμεγέθη (αλλά άνοστα) και παράκαιρα λαχανικά και φρούτα. Κυνηγώντας, λοιπόν, την άκοπη και την ταχύτατη απόκτηση της (μεγάλης) ποσότητας, καταστρέψαμε την (καλή) ποιότητα. Η φυσιολογική χρήση της Φύσεως αντικαταστάθηκε από την ασταμάτητη κατάχρηση που κατέληξε στην "άγρια" εκμετάλλευσή της.

Όλα αυτά, βέβαια, είναι τόσο πολύ γνωστά, ώστε θα μπορούσαν μέχρι και να μη καταγραφούν και εδώ. Όμως, η επανάληψή τους βοηθάει, πάντοτε, στην καλύτερη συνειδητοποίησή τους, σύμφωνα με τη γνωστή άποψη, ότι "η επανάληψη είναι μητέρα της μαθήσεως". Και ναι μεν είμαι και εγώ "ρομαντικός" (ό,τι μπορεί να σημαίνει η λέξη - έννοια τούτη, καλό ή κακό, ανάλογα με το κριτήριο, που χρησιμοποιείται) αλλά όχι και εξωπραγματικός, ώστε να παριστάνω απλά τη.... Μανιάτισσα μοιρολογήτρα.

Συνεπώς, άλλος είναι ο λόγος, που επισημαίνω τούτα.

2. Άν σε άλλες εποχές (οπότε η μετάσταση από τη μια γενιά στην άλλη γινόταν, λίγο ή πολύ, φυσιολογικά και αρμονικά) ήταν χρήσιμη η καταγραφή των ηθών και των εθίμων, των τραγουδιών, των φαγητών, των τρόπων θεραπείας των ασθενειών, των αφορώντων στην κατοικία, στην ενδυμασία, στους τρόπους της καλλιέργειας της γης, γενικότερα της ζωής (της γεννήσεως, του αρραβώνα, του γάμου κ.ά.) και του θανάτου, με την ποικιλία των ειδικότερων παραμέτρων τους (δηλαδή η Λαογραφία κ.τ.λ.), σήμερα είναι πολλαπλά αναγκαίο και εξαιρετικά ωφέλιμο, να περισωθούν, να καταγραφούν, να αξιολογηθούν, να αξιοποιηθούν και να δημοσιοποιηθούν - δημοσιευθούν τα όποια κατάλοιπα, στοιχεία του παρελθόντος, τα οποία διαιωνίζονται ακόμα, είτε στη μνήμη των ελάχιστων επιζώντων ανθρώπων (οι οποίοι γεννήθηκαν δυστυχώς στα τελευταία χρόνια του 19ου ή, συνηθέστερα, στις αρχές του 20ού αιώνα) ή ως μνημεία, οποιασδήποτε μορφής (έγγραφα, αντικείμενα, σκεύη κ.ά.), ώστε να περισωθεί η γνώση και η μνήμη γύρω απ' αυτά.

*Ζούμε όχι, μονάχα, σε άλλα χρόνια αλλά σε νέα, τελείως διαφορετική, **ΕΠΟΧΗ**...Συγκεκριμένα,ζούμε στην ''Εποχή των Μειωμένων Προσδοκιών'',για να δανειστώ τον τίτλο του περίφημου βιβλίουτου πανεπιστημιακού καθηγητή Paul Krugman (1990), το οποίο κυκλοφορεί ήδη και στα ελληνικά (1996)*

Έτσι, αυξάνεται η ευθύνη εκείνων των (λίγων, προνομιούχων και χαρισματικών - ταλαντούχων) συνανθρώπων μας, οι οποίοι έχουν την έμφυτη, εξαιρετική ικανότητα να επικοινωνούν άμεσα με τα λαογραφικά στοιχεία, με τον Λαϊκό Πολιτισμό μας. Είναι "η σφραγίς της δωρεάς", που υπάρχει στα μέτωπα εκείνων των εκλεκτών ανθρώπων, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να παίζουν τον ρόλο της αερογέφυρας, η οποία τοποθετείται ανάμεσα στο υφιστάμενο κενό αυτού που έρχεται (ή και ήλθε ήδη) και εκείνου το οποίο πάει να χαθεί για πάντα, στα λημέρια της λησμονιάς και στα λιβάδια της ανεπίστρεπτης μνήμης, όπου βασιλεύει η λήθη.....

Αυτό το χάρισμα είναι σπάνιο και μεταδίδεται (κατά έναν μυστηριώδη - μυστικόν, οπωσδήποτε δε άγνωστον, τρόπον και κώδικα), από γενιά σε γενιά, σε ολιγάριθμα μέλη μερικών οικογενειών, που είναι αυτοδίδακτα, στον κανόνα, έχουν δε την ανεξήγητη δυνατότητα και την εξαιρετική ικανότητα της απ' ευθείας, άμεσης επικοινωνίας τους με τον "Λαϊκόν Πολιτισμό" μας, με την τοπική "Παράδοση",

ώστε να μπορούν να παίζουν όργανα, να τραγουδούν, ξένους ή και δικούς τους, στίχους, να διηγούνται με μαεστρία παραμύθια και ιστορίες, να επικοινωνούν και να καταλαβαίνουν απόλυτα και άριστα όλο τούτο το γνωστικό αντικείμενο κ.τ.λ., παρακινούμενα από τη φλόγα, την εσωτερική, της προσωπικής δημιουργίας ή της όποιας συμβολής τους στη διάσωση των στοιχείων του παρελθόντος και στην αναπαραγωγή, στην αναζωοδότησή του, στην προβολή τους, στη μουσειακή, έστω, μορφή τους, στο παρόν.

3. Αυτή τη διαπίστωση, ότι συνεχίζεται τούτη η ύπαρξη και η δράση παρόμοιων ανθρώπων, που έχουν την έμφυτη κλίση να απορροφούν, σαν αχόρταγο σφουγγάρι, τα λαογραφικά δρώμενα του παρελθόντος μιάς μικρής ή μεγάλης περιοχής ή και ολόκληρης χώρας, είναι κάποια παρηγοριά και ένα ανοιχτό παράθυρο στην ελπίδα, προκειμένου να πιστέψουμε, ότι υπάρχει και σήμερα η περίπτωση να διασωθούν κάποια στοιχεία του κόσμου και της εποχής "που έφυγε χωρίς επιστροφή", δυστυχώς, προς μεγάλη λύπη για όσους έχουν την ορθή κοσμοθεωρητική θέση για τη σωστή πορεία της ανθρώπινης ζωής, σε αρμονία με τη Φύση και όχι εναντίον της...

Σ' αυτή την κατηγορία ανθρώπων ανήκει, ασφαλώς, και ο συγγραφέας αυτής της λαογραφικής εργασίας (όπως και ο καταγράφων τούτες τις σκόρπιες σκέψεις), δηλαδή εκείνων που σέβονται, αγαπούν και υπηρετούν τον "Λαϊκόν Πολιτισμό".

Δεν είμαι, βέβαια, ειδικός κριτικός της Λαογραφίας, διότι ναι μεν ασχολούμαι και εγώ με το παρελθόν αλλά με την Ιστορία, αποκλειστικά. Δεν είναι, συνεπώς, δυνατό να κρίνω ακριβοδίκαια την αξία της συλλεκτικής μελέτης του συγγραφέα - συλλογέα, υπάρχει δε κίνδυνος να της δώσω μεγαλύτερη ή μικρότερη σημασία και αξία από όση δικαιούται πραγματικά, ώστε να αδικήσω τούτον ή την αλήθεια.

Όμως, διαβάζοντας το χειρόγραφο, αισθάνθηκα νοσταλγία για τα (λαογραφικά) στοιχεία του παρελθόντος, απόκτησα (άγνωστές μου) γνώσεις και χρησιμότατη γνώση για τούτα και ένιωσα τελικά και την ηθική υποχρέωση να ευχαριστήσω τον κ. Γ. Ντελιόπουλο, γιατί μου εμπιστεύθηκε φωτοτυπία του δακτυλογραφημένου κειμένου του, ώστε να το διαβάσω (μεταξύ των λίγων) πριν λάβει τη μορφή βιβλίου. Και βέβαια πρέπει να τον ευχαριστήσουμε, όλοι και όλες, διότι, στο αναμφισβήτητο φυσικό ταλέντο του, στο έμφυτο χάρισμά του, προσέθεσε και τον συναπαιτούμενον πολυετή κόπον - μόχθο, για να κατορθώσει τελικά να μας δώσει ήδη ένα μικρό, πρώτο δείγμα της ικανότητάς του να επικοινωνεί - όπως προσημειώθηκε - άμεσα και απ' ευθείας με "όσα έφυγαν", με τον πολύτιμον "Λαϊκόν Πολιτισμό" μας και με την "Παράδοσή" μας, ειδικότερα στην περιοχή του Ρουμλουκιού, η οποία παρουσιάζει εξαιρετικό λαογραφικό ενδιαφέρον, όπως ξέρουμε από προηγούμενες εργασίες άλλων, όπως, π.χ., της Αγγελικής Χατζημιχάλη, του Θ. Παπαθανασίου (βλ. το μελέτημά του "Σύμμεικτα λαογραφικά εκ Ρουμλουκίου", στο περιοδικό "Μακεδονικά", 2, 1941 - 1952, σελ. 346-384), του Γιώργου Μελίκη, του Γιάννη Δ. Μοσχόπουλου, του Βασ. Καμανά κ.ά.

Το βιβλίο, που κρατάς στα χέρια σου, τυχερέ αναγνώστη ή καλότυχη αναγνώστρια, είναι, οπωσδήποτε, ένα νέο, χρήσιμο λιθάρι για να διατηρηθεί στη μνήμη σου το σπίτι του Ελληνισμού, ο οποίος διατρέχει και πάλι κάποια '' δίσεκτα χρόνια'' της πολυαιώνιας πορείας του και διαδρομής του και, συνεπώς, παρόμοιες προσπάθειες είναι (εκτός των άλλων) και εθνικά ωφέλιμες...

Βέροια 2-4 Απριλίου

Γιώργος Χ. Χιονίδης

Η ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΟΡΕΣΙΑ

1. Το Ρουμλούκι και οι άνθρωποί του.

Ι. Ο τόπος μας, το Ρουμλούκι, ευτύχησε να κληρονομήσει ένα υπέροχο ενδυματολογικό σύνολο, γιομάτο χάρη και μεγαλοπρέπεια.

Ξέρουμε το τέλος αυτής της φορεσιάς. Ηταν η σαρωτική περίοδος της δεκαετίας του Πενήντα. Τότε εξαφανίστηκαν και τα τελευταία απομεινάρια της, καθώς οι γυναίκες, οι πιο νέες και θαρραλέες στην αρχή και οι υπόλοιπες στη συνέχεια, την αρνούνταν, "την έριχναν" όπως έλεγαν, για να προτιμήσουν τα πιο απλά και ευκολοφόρετα κοινά φουστάνια.

Κορίτσια με λευκούς σαϊάδες.

Το γεγονός ότι ζήσαμε, όσοι έχουμε σήμερα ηλικία πάνω από τα πενήντα, το τέλος αυτής της ενδυματολογικής εποχής, δεν σημαίνει ότι μπορούμε να προσδιορίσουμε και την αρχή της. Καμιά γραπτή μαρτυρία, ούτε απλή απεικόνιση, δεν έγινε μέχρι στιγμής γνωστή, σχετική με το θέμα αυτό. Το μόνο γνωστό είναι η προφορική παράδοση, η οποία ανάγει ένα μέρος της όλης στολής, τον κεφαλόδεσμο, το'' κατσούλι'' δηλαδή, στους Αλεξανδρινούς χρόνους. Για κάποιες άλλες ενδείξεις θα γίνει λόγος αργότερα.

Η περιοχή μας, ο Ρωμιότοπος, όπως μεταφράζεται, κατά λέξη, το'' Ρουμλούκι'', υπήρξε χώρος σχεδόν κλειστός. Οι κάτοικοί της έζησαν για αιώνες πολλούς μιαν "ασάλευτη ζωή". Ανθρωποι εργατικοί, φιλήσυχοι, προσηλωμένοι δογματικά σε αρχές και παραδόσεις, χριστιανικές και ρωμαΐϊκες, ελάχιστα ξενιτεύτηκαν κι ακόμα λιγότερο δέχτηκαν εξωτερικές και ξένες επιρροές. Με πλησιέστερο αστικό κέντρο τη Βέροια, από την οποία τροφοδοτούνταν ή καλύπτονταν ιατρικά, δικαστικά και αργότερα εκκλησιαστικά, θεωρούσαν τη Θεσσαλονίκη, ας πούμε, σαν κάτι αρκετά απόμακρο και ήταν λίγοι οι τυχεροί που την επισκέπτονταν.

Η γεωργία και η κτηνοτροφία ήταν σχεδόν τα μοναδικά και αποκλειστικά επαγγέλματα. Μικρές εξαιρέσεις οι τέχνες του ράφτη, του τσαγκάρη, του σιδερά, του πεταλωτή, του καροποιού, του μάστορα (οικοδόμου), του μικρομπακάλη. Κι απ' αυτές όμως λίγες ήταν εκείνες που ασκούνταν στα χωριά ή

σε κάθε χωριό.

Ενα άλλο γνώρισμα της περιοχής μας ήταν αυτό που θα ονομάζαμε αυτάρκεια του ρουμλουκιώτικου νοικοκυριού. Πράγματι, ήταν ελάχιστα τα είδη που υποχρεωνόταν η οικογένεια ν' αγοράσει. Οι κυριότερες βιοτικές ανάγκες καλύπτονταν από την ίδια. Η διατροφή, η υπόδηση, και η ένδυση, τα υποτυπώδη, έστω, έπιπλα του σπιτιού και τα σκεπάσματα, τα γεωργικά εργαλεία, ένα μέρος από τα σκεύη της κουζίνας, ακόμα και τα οικοδομικά υλικά εξασφαλίζονταν, σχεδόν στο σύνολό τους, από τον προσωπικό μόχθο της ίδιας της οικογένειας.

Οταν δεν υπήρχαν εξωτερικές αγροτικές δουλειές, όπου συμμετείχαν ισότιμα και οι γυναίκες, οι νοντάδες, τ'αμπρόστια και τα παράσπιτα μετατρέπονταν σε αληθινά εργαστήρια. Εγραιναν και λανάριζαν το μαλλί, έγνεθαν την κάνουρα στο αδράχτι ή στο τσικρίκι, το στημόνι στη ρόκα, ύφαιναν μιαν απίθανη ποικιλία υφασμάτων, με διαφορετικό το καθένα προορισμό, έπλεκαν με κλούτσες και τσιγκιλάκια από σκουφούνια μέχρι αραχνοϋφαντες δαντέλες, κεντούσαν, έραβαν καινούργιες φορεσιές ή μπάλωναν παλιές.

Το αντιρί είναι από τα προαιρετικά δώρα του γαμπρού.

"Κοντογούνι" χωρίς μανίκια, εσωτερικά καλύπτεται από πρόβιο "τομάρι" δέρμα με το μαλλί.

Με τον ερχομό της Ανοιξης είχαν μια πρόσθετη φροντίδα: Καλλιεργούσαν το "μπουτίνο" (μεταξοσκώληκα), για τις ανάγκες του σπιτιού, ιδιαίτερα όταν υπήρχαν κοπέλες στην οικογένεια - και πότε δεν υπήρχαν; - και έπρεπε να ετοιμαστούν προικιά.

Αν όμως τα παραπάνω ήταν δουλειές καθαρά γυναικείες, και οι άνδρες δεν έμεναν άνεργοι. Πέρα από τη φροντίδα των σταβλισμένων ζώων - συνυπήρχαν άλογα, γαϊδούρια, κάποτε και μουλάρια, γελάδια, βουβάλια, χώρια τα πρόβατα και τα πουλερικά - έπρεπε να μεριμνήσουν για ένα σωρό άλλα πράγματα: Να σκίσουν τα καθημερινά καυσόξυλα, να κόψουν βεργιά και να πλέξουν διάφορους πλοκούς για γαλίκια, κοφίνια, κοτσιρούς και αχυρώνες, για φράχτες και καλαμωτά, για τις ορνιθοφωλιές και τις σβάρνες. Κι ακόμα να πελεκήσουν ξύλα για ζυγούς, ορμούς, αλέτρια, να κόψουν τσαρούχια, να σκάψουν τράφους. Κι αν έβρισκαν χρόνο, να πάνε και στο κυνήγι, αφού οι πάπιες, οι

χήνες, οι λαγοί, οι μπεκάτσες, τ' αγριογούρουνα ήταν άφθονα. Μια ακόμα απασχόληση αποτελούσε το ψάρεμα στο ποτάμι αλλά και στον κάπως μακρινότερο βάλτο, τα χέλια του οποίου έπρεπε να παστωθούν, για ν' αποτελέσουν βασικό τμήμα της καθημερινής διατροφής τους. Φυσικά, δεν έπρεπε να παραλείπουν και το γέμισμα της μεγάλης βαρέλας, που ήταν τοποθετημένη πάνω σε ειδικό δίτροχο κάρο - το λεγόμενο ταγκαρλί - με ποταμίσιο νερό, για να πίνουν και να μαγειρεύουν, μια και το πηγαδίσιο ήταν ακατάλληλο για το σκοπό αυτό.

Ενας τέτοιος τρόπος ζωής επέβαλλε από τη μια, συμμετοχή όλων των μελών της οικογένειας στην κοινή προσπάθεια, και από την άλλη, όταν η εργασία προϋπέθετε τεχνικές γνώσεις, τη μαθητεία των νεότερων κοντά στους μεγάλους, για να μεταφυτευτεί αυτή η εμπειρία και η γνώση.

Οι δεσμοί που αναπτύσσονταν κάτω απ' αυτές τις συνθήκες μέσα στη ρουμλουκιώτικη οικογένεια αποκτούσαν άλλη διάσταση. Είχαν βάθος, διάρκεια και σταθερότητα μοναδική.

Μέσα σ' αυτή τη δημιουργική και συνθετική μορφή συμβίωσης οι κανόνες ζωής δε μεταβάλλονταν, όσο τουλάχιστον παρέμεναν σταθερές και αναλλοίωτες οι εξωτερικές συνθήκες. Οι πολλαπλά δοκιμασμένοι και καθιερωμένοι τρόποι επιβίωσης παρέμεναν σταθεροί. Κάθε νεωτερισμός ήταν περιττός, αν όχι ύποπτος, και απορρίπτονταν ή, στην καλύτερη περίπτωση, ενσωματώνονταν, εφόσον περιείχε στοιχεία χρήσιμα και δεν έθιγε τομείς οι οποίοι θεωρούνταν απαραβίαστοι.

Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, μπορούμε βάσιμα να υποθέσουμε πως ό,τι έχει σχέση με τη γυναικεία φορεσία δεν μπορεί να ήταν εφήμερο ούτε οτι δέχονταν εύκολα ξένες επιρροές. Το θέμα αυτό είχε κάτι το μονολιθικό, που δεν παρεξέκλινε για κανένα λόγο. Υπάκουε στους καθημερινούς κανόνες, τους οποίους η ρουμλουκιώτικη κοινωνία τηρούσε με θρησκευτική ευλάβεια.

2. Περιγραφή της φορεσιάς.

α. Γενικά χαρακτηριστικά.

Οταν προχωρεί κανείς στην περιγραφή της γυναικείας στολής, έχει την αίσθηση ότι επιχειρεί να αναλύσει όχι τόσο ένα χρηστικό αντικείμενο όσο ένα έργο τέχνης. Εργο ανώνυμων δημιουργών, συλλογικό, και για μας τους εντόπιους, αγαπητό και πολυσέβαστο.

Η ρουμλουκιώτικη φορεσιά, "οι σαϊάδες και τα κατσιούλια" είναι ,κατά γενική ομολογία, μια από τις ωραιότερες παραδοσιακές φορεσιές της πατρίδας μας. Αποτελείται από πολλά τμήματα, τα οποία όμως συναποτελούν ένα ενιαίο και αρμονικότατο σύνολο.

Η όλη εικόνα της αποτελεί καθρέφτισμα της μακεδονικής ψυχής. Γραμμή αυστηρή, διάκοσμος λιτός, χρωματική απλότητα, χάρη αλλά και λειτουργικότητα είναι ό,τι ακριβώς τη χαρακτηρίζει.

Χωρίς να παρεκκλίνει από τα βασικά της γνωρίσματα, επέτρεπε, με μικρές σχετικά

Γιορτινή φορεσιά.

Γιορτινή φορεσιά με κατσούλι.

διαφοροποιήσεις, να υποδηλώνονται ιδιότητες, όπως της ελεύθερης, της παντρεμένης,της νιόπαντρης, της χήρας, της πενθοφορούσας κ.τ.λ

Αυτονόητο είναι βέβαια πως η μεγάλη στιγμή κάθε γυναίκας, η μέρα του γάμου της, ήταν ευκαιρία να λαμπρυνθεί ακόμα περισσότερο η στολή της, για να τονιστεί με κάθε τρόπο τόσο η δική της ευφρόσυνη διάθεση όσο και των οικείων της. Τη μέρα αυτή η λιτότητα και η αυστηρότητα, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τον διάκοσμο, παραχωρούσαν τη θέση τους στη μεγάλη ποικιλία, στο βαρύ φόρτωμα, ιδιαίτερα του κεφαλιού με ό,τι πολυτιμότερο και ωραιότερο διέθεταν για την περίσταση. Αποτελούσε ίσως, εκτός των άλλων, και μια ενδεχόμενη πρόκληση στη μοίρα, να φειστεί αυτής της ομορφιάς και να την αφήσει αλώβητη κατά το επερχόμενο στάδιο της έγγαμης ζωής και ιδιαίτερα της τεκνοποιίας.

Το πρόβιο μαλλί, το βαμβάκι και το μετάξι, σε μικρότερες ποσότητες, ήταν τα υλικά που χρησιμοποιούνταν στην ύφανση όλων σχεδόν των κομματιών της στολής. Μόνο για τις διακοσμήσεις κάποιων μικρών επιφανειών αγοράζονταν βελούδα σε διάφορες ποιότητες και αποχρώσεις. Κι ακόμα γαϊτάνια, ασημένιες ταινίες και κλωστές, πούλιες, όλα για τον ίδιο σκοπό, το στόλισμα.

Η γυναικεία φορεσιά διακρίνεται σε δύο κύρια μέρη: στα κομμάτια που φοριούνται στον κορμό και σε κείνα που προορίζονται για το κεφάλι. Ενα τρίτο μέρος αποτελούν τα κοσμήματα και φοριούνται τόσο στον κορμό όσο και στο κεφάλι.

β. Τα φορέματα του κορμού.

i. Ο σαϊάς.

Το βασικό και χαρακτηριστικό ρούχο της όλης φορεσιάς είναι ο σαϊάς και όχι σαγιάς, όπως τον κατέγραψαν και δυστυχώς τον καθιέρωσαν οι πρώτοι ερευνητές.

Το υλικό του είναι νήμα βαμβακερό, υφασμένο στον οικιακό αργαλειό. Τον συναντούμε σε δύο χρώματα: λευκό και γεράνιο - απόχρωση του γαλάζιου. Ο λευκός προορίζεται να πρωτοφορεθεί από τις έφηβες, τα δεκαπεντάχρονα, δεκαεξάχρονα κορίτσια. Κάποια απ' αυτά θα τον φορέσουν και σαν νυφιάτικο, χωρίς ν' αποκλείεται να τον διατηρήσουν και μετά, για πεντέξι χρόνια. Ο γεράνιος, βαμμένος με λουλάκι, είναι αυτός που θα συνοδέψει τη γυναίκα σε όλη της την υπόλοιπη ζωή, στις γιορτές και στις καθημερινές, στις χαρές και στις λύπες. Δεν θα τον αποχωριστεί ποτέ.

Ο γιορτινός σαϊάς "σαγιάς" ασημοκεντημένος με πέντε δάχτυλα.

Ο σαϊάς, πράγμα ασυνήθιστο για γυναικείο φόρεμα, είναι μπροστά ανοιχτός από πάνω ως κάτω, σαν επανωφόρι. Το άνοιγμα αυτό φυσικά καλύπτουν άλλα μέρη της φορεσιάς, το καθένα απ' το δικό του υλικό και την ιδιαίτερη αισθητική του.

Οι διαστάσεις του, μεταβάλλονται ανάλογα με το μέρος του σώματος. Στενός και εφαρμοστός στη μέση, δέχεται κάποιες πρόσθετες λουρίδες ,κυρίως κάτω από τις μα-σχάλες, για να πάρει το άνοιγμα των ώμων, παραμένει όμως προσαρμοσμένος στο σώμα, ώστε να αναδεικνύει τις χάρες ή τις αδυναμίες του.

Κάτω από τη μέση, το φάρδος γίνεται ακόμα μεγαλύτερο, χάρη σε κάποια κομμάτια που προστίθενται. Αυτό ήταν αναγκαίο να γίνει, γιατί οι μπροστινές άκρες, στο κάτω μέρος του σαϊά διπλώνονται προς τα πίσω, η μια δεξιά και η άλλη αριστερά, και στερεώνονται στη μέση, κάτω από το ζωνάρι, για το οποίο θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Τα δυο αυτά, σχεδόν τριγωνικά, διπλώματα είνα κεντημένα με σχέδια απλά, αλλά καλαίσθητα. Τα σχέδια μπορεί να είναι ημικύκλια, τοποθετημένα στη σειρά, οχτώ με δέκα στον αριθμό, με ποικιλία στο πάχος της γραμμής αλλά και στο είδος της κλωστής. Υπάρχουν όμως και άλλες διακοσμήσεις, με γεωμετρικά σχήματα, τρίγωνα, ρόμβους, είδος κυλίνδρου και φυσικά με λουλούδια.

Τις κλωστές, τα κορδόνια, τα γαϊτάνια, τις "μπουές" (υλικά βαφής) τ' αγοράζουν από τους

"μπαϊάδες", τους μικροπωλητές, που περιφέρονται στα χωριά με τα κάρα, που σέρνουν άλογα ή γαϊδουράκια, διαλαλώντας την πραμάτεια τους με ιδιόρρυθμες φωνές, αλλά και από την αγορά της Βέροιας, η οποία διαθέτει σωρεία από παρόμοια εμπορεύματα.

Τα κεντήματα, στα σημεία αυτά του σαϊά ποικίλλουν ανάλογα με τον προορισμό τους. Αν πρόκειται, για νυφιάτικο, άσπρο ή γεράνιο, ή για τον "καλό σαϊά", τον επίσημο δηλαδή, το είδος της κλωστής, τα χρώματα και τα σχήματα των παραστάσεων, ακόμα και ο τρόπος του κεντήματος, η βελονιά, όλα επιλέγονται, ώστε να προβάλλεται το γιορταστικό στοιχείο. Αντίθετα, ο καθημερινός σαϊάς, εκείνος που προορίζεται για γυναίκες προχωρημένης ηλικίας, για χήρες ή για όσες πενθούν δεν διαθέτει κανένα στολίδι.

Οι άκρες του σαϊά, στο άνοιγμα πάνω από τη μέση και γύρω από το λαιμό, καλύπτονται από μια στενή λουρίδα βελούδου. Από το ίδιο ύφασμα καλύπτονται και οι άκρες των μανικιών, τα οποία είναι κοντά και σταματούν πάνω από τον αγκώνα.

ii. Το πουκάμισο.

Ο σαϊάς μπορεί να θεωρηθεί ρούχο αρκετά κοντό για την εποχή του, αφού μόλις και μετά βίας κατεβαίνει λίγο πιο κάτω από το γόνατο. Το υπόλοιπο μέρος των ποδιών και πάντως αρκετά πάνω από το ύψος των αστραγάλων αναλαμβάνει να καλύψει το δεύτερο κομμάτι της φορεσιάς, το *πουκάμισο*, "του π'κάμσου" κατά τη ντόπια προφορά.

Το γιορτινό πουκάμισο (π'κάμσου) υφασμένο με στημόνι.

Τό πουκάμισο υφαίνεται, ανάλογα με τον προορισμό του, με μάλλινη ψιλή κάνουρα, με στημόνι ή με βαμβακερό νήμα και διακοσμείται ενδιάμεσα, όταν χρειάζεται, με γραμμές μεταξένιες.

Σε αντίθεση με το σαϊά, είναι κλειστό κάτω από τη μέση και φέρνει άνοιγμα μόνο στο ύψος του στήθους.

Το μέρος του πουκάμισου, που μένει ελεύθερο και φαίνεται, είναι εκείνο που περισσεύει κάτω από το σαϊά. Γι' αυτό και συγκεντρώνει όλο το διακοσμητικό ενδιαφέρον, ιδιαίτερα όταν προορίζεται για "καλό". Οι κλωστές που χρησιμοποιούνται είναι οι καλύτερες, μεταξένιες ή χρυσοκλωστές. Τα "ουρνέκια", τα σχέδια κατά μήκος του ποδόγυρου, με μιαν επέκταση στα πλάγια και στο πίσω μέρος του σώματος προς τα πάνω, έχουν μιαν αυστηρή γραμμή, με μεγάλη ποικιλία γεωμετρικών σχημάτων σε υπέροχα συμπλέγματα.

Το πουκάμισο, πέρα από τη χάρη και την αρχοντιά του, είναι το ρούχο που βοηθούσε τη ρουμλουκιώτισσα και σε κάτι πολύ πρακτικό: Ν' ανεβαίνει, έστω και καθισμένη δίπλα, πάνω σε σαμαρωμένα άλογα ή γαϊδούρια. Για αμφίπλευρη ίππευση δεν μπορεί να γίνεται λόγος. Αλλωστε γενικά η γυναίκα της περιοχής μας δεν ανέβαινε σε ζώα, παρά μόνο σε περιπτώσεις εξαιρετικής ανάγκης, κι' αυτό πάντα έξω από κατοικημένες περιοχές. Είναι γνωστή η φράση που χρησιμοποιούν και σήμερα ακόμα οι ηλικιωμένες, όταν θέλουν να δηλώσουν ότι αισθάνονται άβολα ή ότι μια κατάσταση τους φέρνει ντροπή:

- Σα να είμι καβάλα στου γουμάρ', λένε.

Κεντήματα όμοια με το κάτω μέρος γίνονται και στα σημεία του πουκάμισου γύρω από τον τράχηλο

και στις άκρες των μανικιών, που είναι λίγο μακρύτερα από του σαϊά.

iii. Το καταστάρι.

Η σχετική λεπτότητα του πουκάμισου, το άνοιγμα του σαϊά και η έλλειψη πανωφοριού κάμνουν τη στολή ανάλαφρη και για τους χειμωνιάτικους μήνες σχεδόν ανεπαρκή να προστατέψει το γυναικείο σώμα από το κρύο. Την αδυναμία αυτή έρχεται να καλύψει η φανέλα, πυκνοϋφασμένη με στημόνι ή πλεγμένη στο χέρι με κάνουρα. Φοριέται κατάσαρκα και λέγεται *καταστάρι*. Πολλές γυναίκες τη φανέλα αυτή, δεν την αποχωρίζονταν ούτε τους καλοκαιρινούς μήνες, παρά τις αφόρητα υψηλές θερμοκρασίες. Πίστευαν ότι απορροφούσε τον ιδρώτα, "ρουφάει τουν ίδρουτου" έλεγαν, και τις προστάτευε από τις μάστιγες της εποχής, την πλευρίτιδα, την πνευμονία, που όχι σπάνια, σε περίπτωση υποτροπής ή επιπλοκής, ήταν θανατηφόρες.

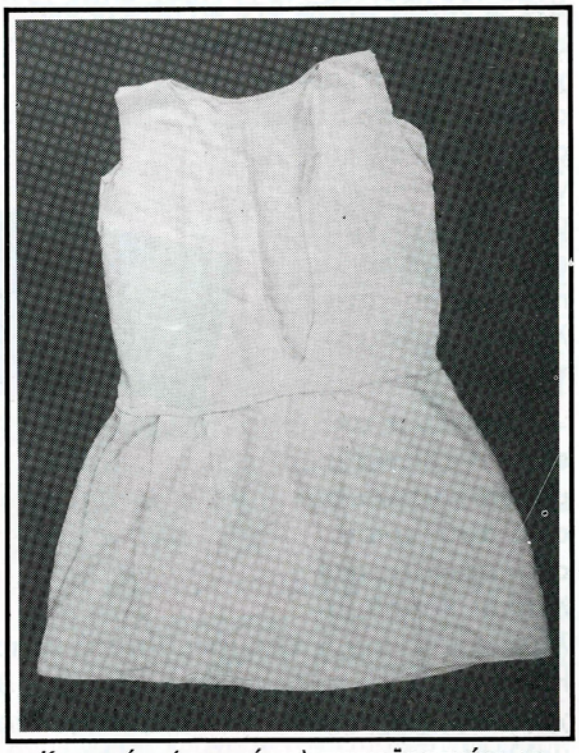

Καταστάρι (κατασάρκι) πυκνοϋφασμένο με στημόνι.

iv. Τα μανίκια (μπρουμάνικα).

Είπαμε ότι τα μανίκια του σαϊά αλλά και του πουκάμισου σταματούν κάπου εκεί στον αγκώνα, αφήνοντας όλο το υπόλοιπο χέρι ακάλυπτο. Η θέα όμως της γυμνής σάρκας, μπορεί να ήταν μεν επιθυμητή, όχι όμως και επιτρεπτή για τα ήθη της εποχής εκείνης. Ετσι, το κενό έρχονται να καλύψουν ειδικά πρόσθετα κομμάτια υφάσματος, τα *μανίκια ή μπρουμάνικα,* σε μια σπανιό-τερη ονο-μασία.

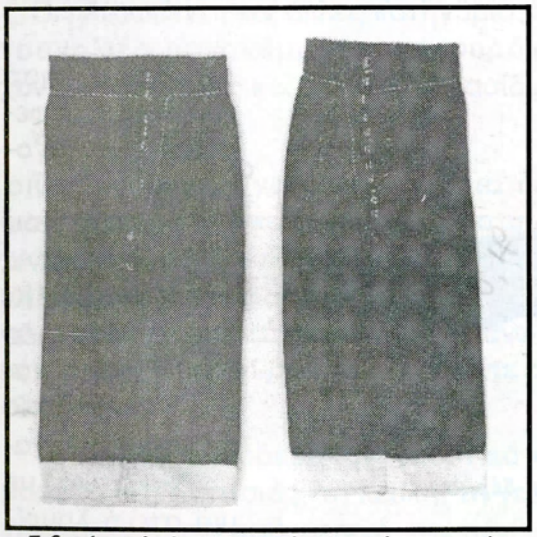

Ειδικά πρόσθετα κομμάτια υφάσματος (τα μανίκια ή μπρουμάνικα).

Η ποιότητα του υφάσματος, από το οποίο κατασκευάζονται τα μανίκια, το χρώμα και ο διάκοσμός τους εξαρτώνται από τον προορισμό τους. Εκείνα που θα συνοδέψουν την επίσημη ενδυμασία κατασκευάζονται από κάποιο είδος βελούδου και δέχονται κεντήματα με λευκόχρυσες ταινίες, σε διάφορα σχήματα. Μπορεί όμως να γίνουν κι από ύφασμα του αργαλειού, όμοιο με κείνο που ύφαιναν για το πουκάμισο. Τότε τα κεντούν με λεπτές κλωστές και ανάλογη ψιλοδουλειά.

Πάντως, τις καθημερινές και στη διάρκεια της λάτρας του σπιτιού απέφευγαν να τα φορούν, γιατί τις εμπόδιζαν στις διάφορες δουλειές. Αντίθετα αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της γιορταστικής φορεσιάς, αλλά και για την όποια περίσταση που θα τις έβλεπε ξένος κόσμος.

v. Το κοντόσι.

Επίσημο πανωφόρι, η στολή, δεν προέβλεπε. Το μοναδικό που φοριούνταν πάνω από το σαϊά ήταν "του κουντός", *το κοντόσι*, όπως το έλεγαν στα "πολιτικά", στην αστική, δηλαδή, γλώσσα.

Οπως φανερώνει και η λέξη, πρόκειται για έναν βραχύτατο επενδύτη, ο οποίος μόλις καλύπτει το χώρο του θώρακα, σταματάει πάνω από τη μέση, αφήνει στο στήθος ένα μεγάλο άνοιγμα ενώ το επάνω και πίσω μέρος καταλήγει σ' έναν υποτυπώδη γιακά.

Κοντόσι "του κουντός" χρυσοκόντοσο.

Το χρώμα του είναι γεράνιο ή μαύρο και το ύφασμά του γίνεται στον αργαλειό από λεπτή, καλοδουλεμένη κάνουρα, χτυπημένη δυνατά με το χτένι, ώστε να προκύπτει ένα πυκνό και σφιχτό πανί. Καμιά φορά, για να ενισχύσουν κάπως τη θερμαντική του ικανότητα, το φοδράρουν εσωτερικά, στο χώρο της πλάτης και των πλευρών, με "τομάρι", δέρμα, δηλαδή, προβάτου που διατηρεί όμως το μαλλί του.

Το καθημερινό κοντόσι με επένδυση από πρόβιο "τομάρι" δέρμα.

Η διακόσμησή του είναι περιφερειακή, με αγοραστά γαϊτάνια και ταινίες, που ράβονται πάνω στο ύφασμα. Κι ενώ οι γραμμές στο στήθος και στο γιακά καλύπτονται, θα λέγαμε διακριτικά, με μια στενή λουρίδα, στο κάτω μέρος, γύρω από τη μέση και ιδιαίτερα στο πίσω, η διακόσμηση και σε ποιότητα και σε έκταση παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις. Αυτό γίνεται πιθανόν για να εναρμονίζεται με το καταστόλιστο ζουνάρι, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Φυσικά για τις περιπτώσεις υπερήλικων, πένθους, και λοιπά, φοριούνται κοντόσια χωρίς κανένα διάκοσμο.

vi. Η τραχηλιά.

Από τα μέρη της στολής που αναφέραμε ως τώρα, κανένα δεν είναι εντελώς κλειστό στο ύψος του στήθους, εκτός βέβαια από την εσωτερική φανέλα, το καταστάρι. Για την ευαίσθητη αυτή περιοχή του γυναικείου σώματος η ρουμλουκιώτικη σοφία και καλαισθησία προβλέπει ξεχωριστά "παραπετάσματα", αρκετά για να παρέχουν την απαραίτητη σιγουριά, αλλά και να υπογραμμίζουν

τους ανεκτίμητους θησαυρούς που περικλείουν. Πρόκειται για την *τραχηλιά* (τραχ'λιά). Είναι συνήθως δυο ξεχωριστά, ορθογώνια κομμάτια εκλεκτού υφάσματος, για τις καλές στολές ολομέταξο ή με προσθήκη μεταξιού, που ενώνονται στο επάνω μέρος μ' ένα κορδόνι. Το κορδόνι αυτό περνάει πίσω από το λαιμό (τράχηλο - τραχηλιά) ή δένεται στο σημείο εκείνο.

Η τραχηλιά "τραχ'λιά".

Το κέντημα της τραχηλιάς γίνεται με πολλή φροντίδα και χάρη, με απλά, χαρούμενα χρώματα, που ζωντανεύουν συνήθως άνθη. Καμιά φορά το κέντημα ενσωματώνεται στη διάρκεια της ύφανσης. Αυτό όμως απαιτούσε μεγάλη δεξιοτεχνία και γίνονταν από έμπειρα και γνήσια καλλιτεχνικά χέρια. Οι περιφερειακές γραμμές και ιδιαίτερα οι εσωτερικές ποικίλλονταν με δαντέλες έξοχης λεπτότητας.

Το καθένα από τα φύλλα της τραχηλιάς στερεώνεται στο κάτω μέρος, καθώς χώνεται στο ζωνάρι, δεξιά και αριστερά αντίστοιχα κάτω από το σαϊά.

Οι ηλικιωμένες και άλλες κατηγορίες γυναικών, που θέλουν να αποφύγουν την επίδειξη, φορούν τραχηλιές μονοκόμματες, σκουρόχρωμες, χοντροϋφασμένες και φυσικά αφτιασίδωτες.

vii. Το ζωνάρι.

Το *ζωνάρι,* ή ζ'νάρ' στην ντόπια διάλεκτο, διαδραματίζει το δικό του ρόλο, τόσο από άποψη χρηστική όσο και αισθητική. Είναι ένα μακρόστενο μάλλινο κομμάτι υφάσματος, προϊόν κι αυτό του αργαλειού, με διαστάσεις κάτι παραπάνω από δυο μέτρα μάκρος και γύρω στα εικοσιπέντε εκατοστά φάρδος.

Το ζωνάρι συνοδεύει αναγκαστικά όλες τις μορφές της φορεσιάς, τη λευκή, τη γεράνια, τη γιορταστική, την καθημερινή, την πένθιμη, κάθε φορά βέβαια με διαφορετικό φορτίο διακόσμησης, η οποία, όταν υφαίνεται, αποτελείται από γεωμετρικά σχήματα και λουλούδια, που απλώνονται σε όλο το μήκος. Αντίθετα, όταν είναι πρόσθετη, περιορίζεται μόνο στο εμφανές μέρος, μήκους περίπου εβδομήντα εκατοστών.

Θα λέγαμε πως το τμήμα αυτό της φορεσιάς είναι και το πιο βαρυφορτωμένο. Η διακοσμημένη επιφάνειά του χωρίζεται σε ισομεγέθη ορθογώνια, που ενώνονται μεταξύ τους με μια τεθλασμένη

Αριστερά: Ζωνάρι πουλένιο.
Δεξιά: Το καθημερινό ζωνάρι ,ί "ζ'νάρ".

γραμμή. Τα ορθογώνια καλύπτονται από πούλιες, όπως ακριβώς το σώμα του ψαριού από τα λέπια του. Οι πούλιες, μικρές κυκλικές, ασπρόχρωμες επιφάνειες με μια τρύπα στο κέντρο, ράβονται έτσι ώστε η μια να καλύπτει μικρό μέρος της επιφάνειας της άλλης και όλες μαζί ν' αποδίδουν διάφορα γωνιώδη ή καμπυλόγραμμα σχήματα.

Αξίζει να δούμε λίγο και τον ξεχωριστό λειτουργικό ρόλο του ζωναριού. Πρώτα - πρώτα, είπαμε πως σ' αυτό στερεώνεται το κάτω μέρος της τραχηλιάς και τα δυο τρίγωνα του σαϊά. Η στερέωση δεν είναι καθόλου δύσκολη, γιατί το ζωνάρι δένεται πάρα πολύ σφιχτά γύρω από τη μέση. Κάτι άλλο που κάνει είναι να συμπληρώνει το κενό που δημιουργείται ανάμεσα στο κοντόσι και τη φούτα. Ακόμα στερεώνει καλά τον ανοιχτό σαϊά και το πουκάμισο, σφίγγει τη μέση και δίνει λυγεράδα στο κορμί, δέχεται πάνω τους γάντζους των κοσμημάτων, κρύβει μια τσέπη του σαϊά, την "πουζνάρα" (υπό ζωνάρια). Τέλος, ανάμεσα στα φύλλα του στερεώνεται και η άκρη του μαντιλιού, που θα σκουπίσει, όταν χρειαστεί, τον ιδρώτα, κυρίως όμως θ' ανασυρθεί την κατάλληλη στιγμή για ν' ανεμιστεί μεγαλόπρεπα στο χορό. Και κοντά σ' όλα αυτά είναι σκόπιμο να υπογραμμίσουμε και τον υγιεινό του ρόλο: Κρατάει τη μέση πάντα ζεστή και την προστατεύει αποτελεσματικά στη διάρκεια της καθημερινής εργασίας, κυρίως όταν η γυναίκα μετακινεί ή σηκώνει βαριά αντικείμενα και όταν δουλεύει σκυφτή, όπως στην περίπτωση του θέρου, ας πούμε.

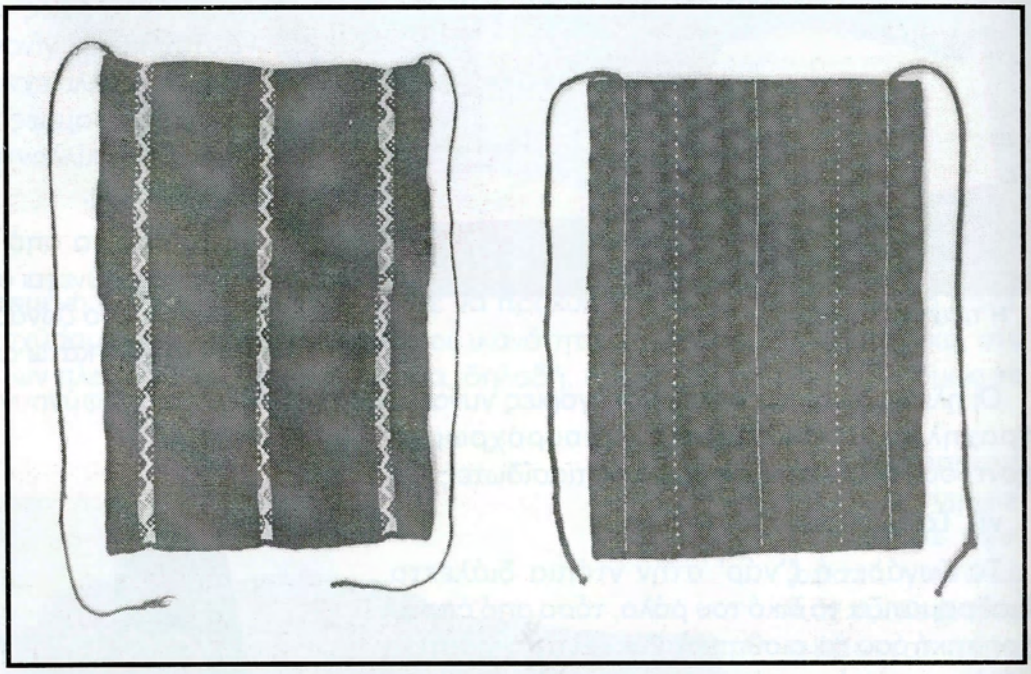

Δεξιά: Φούτα "γιορτινή". Αριστερά: Η καθημερινή φούτα (ποδιά) δίχως διακόσμηση.

viii. Η φούτα

Η *φούτα* είναι το τελευταίο μέρος της στολής του κορμού, που αναφέρουμε. Είναι ένα είδος ποδιάς, που έρχεται να καλύψει το άνοιγμα του σαϊά από τη μέση και κάτω. Δένεται λίγο κάτω από το ζωνάρι μ' ένα μάλλινο κορδόνι, όπως μάλλινη είναι και η ίδια. Εχει σχήμα ορθογώνιο και είναι πιο κοντή από το σαϊά, καθώς και από το πουκάμισο. Υφασμα σκληρό, χωρίς πτυχώσεις, φέρει απλή διακόσμηση με γεωμετρικά σχήματα, που γίνονται στη διάρκεια της ύφανσης με σαϊτιές.

Η φούτα, επειδή είναι μικρή στο μέγεθος και σχεδόν άκαμπτη, δεν προσφέρεται στην καθημερινή εργασία. Αντικαθίσταται, λοιπόν, από πάνινη ποδιά, το πιστιμάλι, που είναι πιο φαρδύ και εύκαμπτο.

Το πιστιμάλι (ποδιά) είναι πιο φαρδύ και εύκαμπτο, φοριέται καθημερινά.

γ. Υπόδηση.

Τα παπούτσια είναι μαύρα, δερμάτινα, καμωμένα παραγγελία, για το πόδι κάθε γυναίκας χωριστά σε τσαγκάρη της Βέροιας. Εχουν χαμηλό τετράγωνο τακούνι για γερό πάτημα, χοντρές σόλες - τα καττύματα, όπως τις λένε - και μπροστά είναι στρογγυλά, για να υπάρχει άνεση στα δάχτυλα.

Οι κάλτσες είναι μάλλινες, ξομπλιαστές, λευκές ή μαύρες, ανάλογα με την υπόλοιπη φορεσιά και λέγονται σκ(ου)φούνια. Πλέκονται με κλούτσες - βελόνες - μονοκόμματα και φτάνουν ως το γόνατο, όπου δένονται με το "σκφουνόσκοινο".

Εννοείται πως το είδος αυτό της υπόδησης είναι το "καλό", το γιορταστικό, γιατί τις καθημερινές και ιδιαίτερα στην περίοδο της γεωργικής της ενασχόλησης η ρουμλουκιώτισσα "ποδένεται" κι αυτή με τσαρούχια, όπως και ο άντρας.

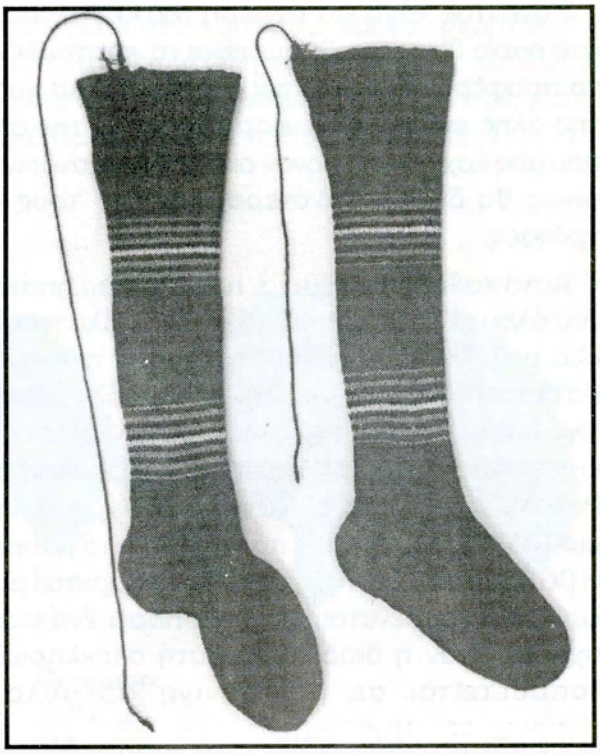

Σκ(ου)φούνια (μάλλινες κάλτσες) ξ'ομπλιαστά γιορτινά.

δ. Ο κεφαλόδεσμος.

i. Η παράδοση.

Κατά πόσον η γνωστή παράδοση, που συνδέει τον κεφαλόδεσμο της ρουμλουκιώτικης φορεσιάς με την οργή του μεγάλου Μακεδόνα βασιλιά, έχει δόση αλήθειας είναι δύσκολο ν' αποδειχτεί. Ισως και να μη χρειάζεται άλλωστε. Οι μύθοι πλάθονται με υλικά που δεν ανιχνεύονται πάντοτε επιστημονικά. Είναι σαν τις ακτίνες κάποιων σβησμένων ουράνιων σωμάτων,που συνεχίζουν να μας φωτίζουν χωρίς τα ίδια πια να υπάρχουν.

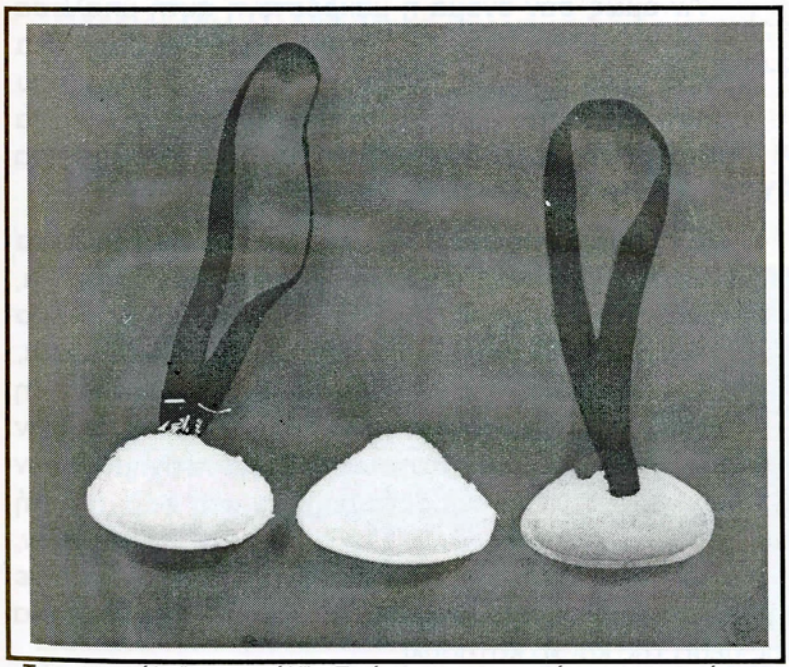

Το κατσούλι "κατσιούλ'". Πρόκειται για κυρίαρχο στοιχείο της ενδυμασίας, φορτισμένο με την αίγλη του μύθου, που μας έρχεται από τους προϊστορικούς χρόνους.

ii. Το κατσούλι.

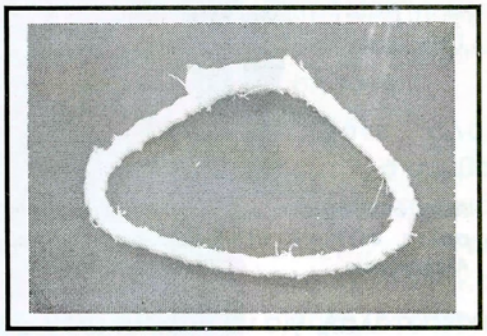

Το ξύλινο στεφάνι σε ωοειδές σχήμα θα τοποθετηθεί μέσα σε πάνινη σακούλα με μαλλί.

Κάνοντας λόγο για τα μέρη του κεφαλόδεσμου, το πρώτο στο οποίο θ' αναφερθούμε είναι το ***κατσούλι***, κατσιούλ', όπως το προφέρουν οι εντόπιοι. Πρόκειται για κυρίαρχο στοιχείο της όλης ενδυμασίας, φορτισμένο με την αίγλη του μύθου, που μας έρχεται όχι μόνον από την αλεξανδρινή περίοδο αλλά, όπως θα δούμε αργότερα, και από τους προϊστορικούς χρόνους.

Αγία Κυριακή 1933. Λουλούδα Σαμαρά Νησέλι, Βασίλω Χαρσούδα Γιδά, Ευθυμία Παπαδοπούλου Καψόχωρα. Κορίτσια της παντρειάς με τσιμπέρι.

Αυτό καθεαυτό, βέβαια, παρόλο που αποτελεί τον πυρήνα του όλου κεφαλόδεσμου, είναι ένα πολύ ταπεινό αντικείμενο. Μια μικρή μπαλίτσα πάνινη, άσπρη, που αν την ανοίξουμε, θα διαπιστώσουμε οτι κρύβει όλο κι όλο μια ξύλινη βέργα και λίγο μαλλί. Πράγματι, για να σχηματιστεί αυτό το τόσο βασικό κι ονομαστό εξάρτημα της γυναικείας φορεσιάς του Ρουμλουκιού, τα μοναδικά υλικά που χρειάζονται είναι, πρώτα, μια ξύλινη βέργα, κατά προτίμηση από μουριά ή γλυμουριά. Η βέργα, αφού ξεφλουδιστεί και καθαριστεί από τους ρόζους, λυγίζεται και δένεται, ώστε να πάρει ένα ωοειδές, περίπου, σχήμα. Οταν η διαδικασία αυτή ολοκληρωθεί, το στεφάνι τοποθετείται σε μια πάνινη σακούλα. Η σακούλα παραγεμίζεται ύστερα με το δεύτερο υλικό, που, όπως είπαμε, είναι το μαλλί. Ο συνολικός όγκος του δεν υπερβαίνει μιαν ανθρώπινη γροθιά.

Ασημοκεντημένο κοντόσι και χρυσοκέντητος σαΐας. ΦΩΤΟ: STUDIO Καρατσιβιδής Γεώργιος, Αλεξάνδρεια.

iii. Ο νταρτμάς και το τσεμπέρι.

Αν όμως σαν όνομα η μακρόστενη αυτή μπαλίτσα είναι κυρίαρχη, στην πράξη δεν αποτελεί παρά ένα μικρό μόνο στοιχείο, ανάμεσα στα πολλά άλλα, που επιστρατεύονται για την οριστική σύνθεση, η οποία θα μετατρέψει το επάνω μέρος του κεφαλιού σ' ένα αληθινό χάρμα ποικιλίας και ομορφιάς.

Ενα από τα πρώτα βοηθητικά μέσα είναι τα ίδια τα μαλλιά της γυναίκας. Μαλλιά, συνήθως, μεγάλα, απείραχτα από την ώρα της γέννησής τους. Μόνο στο μέτωπο ψαλιδίζονται, για να σχηματίσουν μια ευθεία, η οποία εμφανίζεται διστακτικά. Μεγαλύτερη είναι η φροντίδα στο χώρο των κροτάφων. Εδώ κονταίνουν αρκετά και τυλίγονται στη συνέχεια, για να σχηματίσουν κυλίνδρους, οι οποίοι διατηρούνται στη φόρμα αυτή με τη βοήθεια φουρκετών. Ο κύριος όγκος των μαλλιών, μετά το λούσιμο - τις επίσημες μέρες αυτό γίνεται με κατασταλαή, για να πάρουν μιαν ιδιαίτερη λάμψη - μαζεύονται πάνω στο κεφάλι, πλέκονται σε μια πλεξούδα, η οποία τυλίγεται, περικλείοντας μέσα της και το κατσούλι.

Από τη στιγμή αυτή αρχίζει η συστηματική διακόσμηση, για την οποία χρειάζονται δύο μαντίλια

λευκά, υφαντά στον αργαλειό, ο *νταρτμάς*, που περισφίγγεται στο κατσούλι, και το *τσεμπέρι*, που δένεται πίσω από τα δύο προηγούμενα, ενώ μια τριγωνική του πλευρά αφήνεται ελεύθερη, κατάλληλα διακοσμημένη με πλεκτή δαντέλα στο πίσω μέρος του κεφαλιού κι ακόμα ένα τρίτο μαντήλι, μαύρο αυτό, αγοραστό, το *μαφέσι*, το οποίο δένεται περίτεχνα πάνω απ' όλα τα προηγούμενα.

iv. Τα συμπληρώματα.

Ο διάκοσμος όμως θα ήταν πολύ φτωχός, αν σταματούσε εδώ. Εκτός από τα κουμποβέλονα, που χρησιμοποιήθηκαν για τη στήριξη των μαντηλιών, προστίθενται, ανάλογα με την περίσταση, διάφορα συμπληρωματικά στοιχεία, όπως σειρά από φούντες, οι οποίες αυξάνουν ακόμα περισσότερο το ύψος και τον όγκο του κεφαλόδεσμου, προσδίδοντάς του ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια, τεχνητά λουλούδια από χαρτί και ύφασμα, σγουράφια - στριφογυριστά φτερά - από νήσσους, και παγώνια. Φυσικά, δεν λείπουν και τα κοσμήματα, πολύτιμα ή όχι, ανάλογα με το'' έχει'' της οικογένειας ή του γαμπρού, αν πρόκειται για τη νύφη.

Οι φούντες.

v. Τα κατσούλια και η ζωή της γυναίκας.

Τα κατσούλια - με τον πληθυντικό υποδηλώνεται όλος ο συνδυασμός του κεφαλόδεσμου - έρχονται να σημάνουν την αφετηρία της έγγαμης ζωής της γυναίκας, αφού τα πρωτοφοράει τη μέρα του γάμου της, μαζί με τα στολίδια, που θα της προσφέρει ο γαμπρός και τα οποία λεπτομερώς είχαν συμφωνηθεί, κάποτε μάλιστα ύστερα από σκληρές διαπραγματεύσεις, πριν από το λογόδομα.

Θα τα φοράει όλες τις μέρες, στις χριστιανικές γιορτές, στα κοινωνικά γεγονότα - γάμους, βαφτίσια - θα τα φοράει στα πανηγύρια τα κοινά - της Αγίας Κυριακής, των Αγίων Αναργύρων, της Αγίας Αικατερίνης - και σε κείνα των γειτονικών χωριών.

Θα συνδέσει μαζί τους τις ωραιότερες στιγμές και τις μεγαλύτερες χαρές της ζωής της. Και μόνο τ' αδυσώπητα γηρατιά και τα θλιβερά γεγονότα - μεγάλες αρρώστιες και θάνατοι αγαπημένων προσώπων - θα επιβάλουν την πρόωρη ή ώριμη αποκαθήλωσή τους.

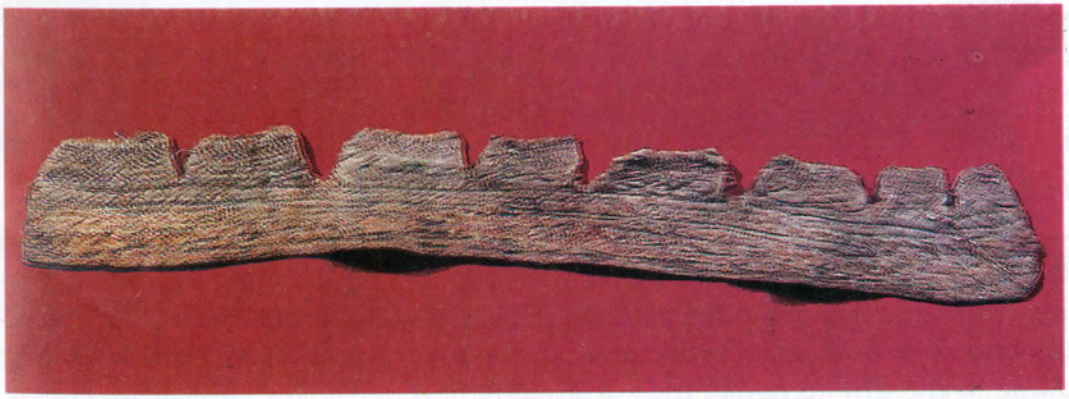

Το χρυσοτσέμπερο είναι κομάτι τσόχα. Χρυσοποίκιλτη 0,35 εκατοστά και πλάτο 0,8, τοποθετείται μπροστά στο μαφέσι, πάνω από το μέτωπο.

Τότε, όλος αυτός ο συμβολισμός της νιότης, της ομορφιάς και της περηφάνιας, θα διπλωθεί μ' ευλάβεια, θα τυλιχτεί σε

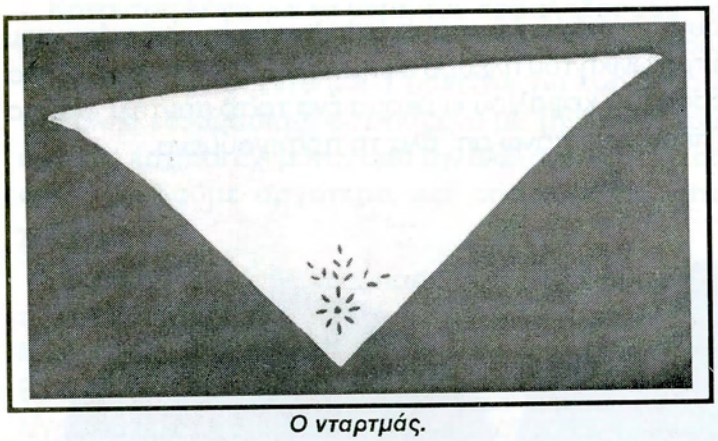

Ο νταρτμάς.

πάλλευκους χασέδες και θα πάρει τη θέση του στο βάθος του σεντουκιού. Εκεί, μαζί με τα όνειρα, τις προσδοκίες ή τις μνήμες μιας ζωής...

Οταν η Ρουμλουκιώτισσα ''ρίξει'' για τον έναν ή τον άλλο λόγο τα κατσιούλια, εκείνο που της μένει σαν κάλυμμα του κεφαλιού είναι δύο μαύρα μαντήλια, το *κρεπ* και το μαφέσι. Το πρώτο, αγοραστό, βαμβακερό, όπως και το δεύτερο, είναι σχετικά μικρό.

Απλώνεται για να καλύψει όλο το μέρος του κεφαλιού και δένεται σφιχτά στο πίσω μέρος του. Ισως παρέχει τη σιγουριά πως οι βόστρυχοι - όσοι τουλάχιστον δεν λευκάνθηκαν - δεν θα ξεχυθούν και δεν θα προκαλέσουν εκείνο το ενδιαφέρον που θεωρείται άπρεπο σε μια γυναίκα, η οποία θέλει να εμφανίζεται παραιτημένη από εγκοσμιότητες.

Το άλλο, το μαφέσι, υπερδιπλάσιο σε σύγκριση με το πρώτο, έχει περισσότερους τρόπους να φορεθεί. Η περιστέρα, το μπουρμπούλι, το κεφαλοδέσιμο επιλέγονται ανάλογα με την περίπτωση. Ο πρώτος τρόπος είναι ο πιο ελεύθερος και χαριτωμένος. Αφήνει ακάλυπτο το μέτωπο, το πρόσωπο και το λαιμό και, μ' ένα δίπλωμα στα πλάγια παίρνει μια μορφή περίπου κωνική, με την κορυφή αντεστραμμένη προς τον αυχένα. Από κεί ούτε παράξενο ούτε παρεξηγήσιμο είναι να προβάλλει η άκρη της πλεξούδας, που καμιά φορά φτάνει ως κάτω από τη μέση και είναι χαρά και καμάρι της γυναίκας.

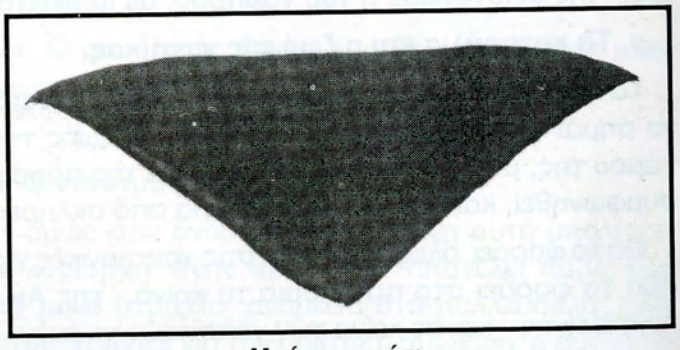

Μαύρο μαφέσι.

Το μπουρμπούλιασμα είναι η μορφή με την οποία επιχειρείται κυριολεκτικά η εξαφάνιση του προσώπου της. Οι δύο άκρες της βάσης του τριγώνου - όλα σχεδόν τα μαντίλια του κεφαλιού παίρνουν σχήμα τριγωνικό - διασταυρώνονται κάτω από το σαγόνι και σπρώχνονται, περίπου στο ύψος των ματιών, προς την πλευρά των κροτάφων, για να στερεωθούν. Οσο το βάσανο ή το πένθος είναι πρόσφατο, από το πρόσωπο της γυναίκας, είναι ελεύθερα μόνη η μύτη και τα μάτια. Αργότερα, χωρίς ν' αλλάξει βασικά η φόρμα, το μαφέσι τραβιέται κάπως και προβάλλει περισσότερο η μορφή της.

Τέλος, ο τρίτος τρόπος, προνόμιο αποκλειστικό των μανιάδων, θέλει τις δύο άκρες των πλάγιων τριγώνων, αφού περάσουν πάλι κάτω από το πηγούνι, να δένονται κόμπο, σφιχτά πάνω από το κεφάλι.

Ε. Τα κοσμήματα.

i. Ο ρόλος και τα είδη τους.

Είναι γνωστό ότι γιορταστική φορεσιά, και μάλιστα, γυναικεία, χωρίς τ' ανάλογα κοσμήματα, δεν μπορεί να υπάρξει. Αποτελούν, λοιπόν, και για τη συγκεκριμένη φορεσιά ,τα κοσμήματα αναπόσπαστο τμήμα. Το καθένα στη θέση του και στο ρόλο του, όχι μόνο τον καθαρά αισθητικό. Γιατί αυτά, ακριβώς περισσότερο από κάθε άλλο, είναι εκείνα που μαρτυρούν την οικονομική κατάσταση της οικογένειας, την απλοχεριά της, την κοινωνική της καταξίωση.

Καμιά φορά γίνονται και μέσο συναλλαγής, ιδιόρρυθμης. Οταν, π.χ., εκεί κατά τη δεκαετία του

1920, η οικογένεια Π. ζήτησε για νύφη της στο Μούλη, που ήταν "άβγαλτους" και "λίγου ζαϊφκους", την ονομαστή για τα κάλλη της σ' όλα τα καμποχώρια Παρασκευώ, "η Παρασκευούδα μι τ' ανάμ", έλεγαν, εκείνη αρνήθηκε αρχικά.

Κρεπ μαύρο ψιλό μαντήλι.

Σαν όμως ο προξενητής, ο δεινός και πειστικότατος αυτός διαμεσολαβητής, κατάλληλα ορμηνευμένος από την πλευρά του γαμπρού, αράδιασε στην Παρασκευώ και τους δικούς της, πόσες τούμπλες και φλουριά Κωνσταντινάτα και μαμουντιέδες και διπλά μαγλικουτάρια, όλα καινούρια από τα συρτάρια του Εβραίου στη Βέροια, θα τη στολίσουν, εκείνη, κάτω από το βάρος και τη λάμψη του πολύτιμου μετάλλου, κάμφθηκε.

Πάντως, πρέπει να πούμε πως το παζάρι στη διάρκεια του προξενιού, για το πλήθος και την αξία των κοσμημάτων, ήταν σκληρό.

Κρατούσε μέρες, νύχτες καλύτερα, γι' αυτό και το δώρο που έπαιρνε ο προξενητής - προυξινήτ'ς - μετά την ευτυχή έκβαση, ήταν ένα ζευγάρι παπούτσια, αφού υποτίθεται πως τα παλιά είχαν λιώσει από τα πολλά πήγαινε - έλα ανάμεσα στις δύο ενδιαφερόμενες οικογένειες.

Η αθέτηση των συμφωνημένων ήταν σπάνια, αλλά δεν έλειπε, και τα παρατράγουδα τότε εξελίσσονταν σε ιλαροτραγωδία.

Θα χωρίζαμε τα κοσμήματα γενικά, ανάλογα με το σημείο του σώματος που φοριούνται, σε κείνα που προορίζονταν για το κεφάλι και στα υπόλοιπα που θα φοριούνταν στον κορμό.

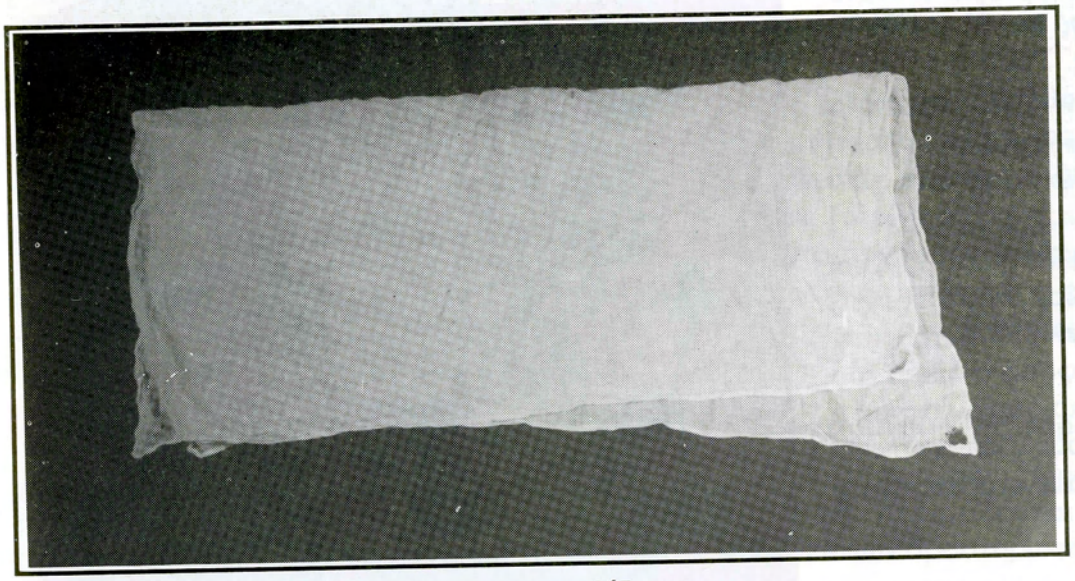

Λευκό μαντήλι για τον κεφαλόδεσμο.

Κυρίαρχο στοιχείο, σε όλα σχεδόν τα κοσμήματα, αποτελούν οι αλυσίδες, οι επίπεδες μεταλλικές επιφάνειες σε διάφορα σχήματα για τη συναρμογή, και τα νομίσματα. Συμπληρωματικά, φυσικά, υπάρχει μια τεράστια ποικιλία από προϊόντα της διακοσμητικής μεταλλοτεχνίας, ηπειρώτικης και μακεδονικής.

Η ποιότητα των μετάλλων εξαντλεί όλη την κλίμακα των αξιών, αρχίζοντας από τα ευτελέστερα υλικά και φτάνοντας ως τα πολυτιμότερα του είδους.

ii. Το μαγλικουτάρι.

Παρά τη σχετική ελευθερία που διαθέτει η γυναίκα στον τομέα αυτό, που μπορεί δηλαδή να φορέσει ή να μη φορέσει κάποια στολίδια, υπάρχουν ορισμένα κομμάτια, που είναι υποχρεωτικά.

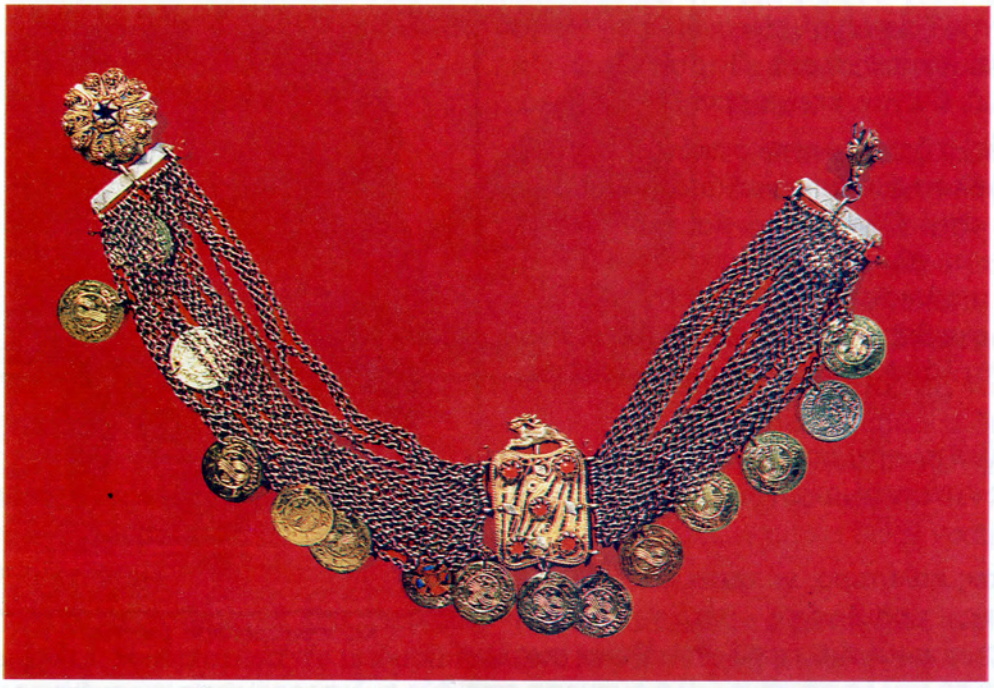

ο μαγκλικουτάρι είναι από τα υποχρεωτικά κομμάτια που πρέπει να φορέσει η νύφη.

Ανάμεσα σ' αυτά, τρώτο και καλύτερο, το *μαγλικουτάρι.*

Φοριέται στο κεράλι, γύρω από το κατσούλι. Αποτελείται από δύο σειρές αλυσίδες - αρχίζουν από τις οχτώ και φτάνουν ως τις δεκαπέντε - οι οποίες προσδένονται στη μια επιφάνεια, που είναι κυκλική, διακοσμημένη με διάφορες παραστάσεις.

Η άλλη τους άκρη καταλήγει σε μιαν επίσης, μεταλλική επιφάνεια, ορθογώνια όμως, το *κιουστέκι* όπως το λένε. Από την άλλη πλευρά αυτής της πλάκας, αρχίζει ισάριθμο πλήθος αλυσίδων, που καταλήγει σε μια μικρότερη πλακίτσα, το *δούλο*. Κάποτε από ειδικούς κρίκους, που υπάρχουν στο κιουστέκι, κρέμονται φλουριά. Αλλωστε, το ίδιο το κιουστέκι διαθέτει πλούσιο διάκοσμο, καμιά φορά με πανάκριβες πέτρες. Τόσο ο ντουκάς όσο και ο δούλος διαθέτουν, στο κάτω μέρος, ειδικά άγκιστρα, ώστε να μπορεί να στεριώνεται το κόσμημα στο κατσούλι.

Το μαγλικουτάρι περιλαμβάνεται απαραιτήτως στα δώρα, που θα δεχτεί η νύφη από το μελλοντικό άντρα της. Φοριέται για πρώτη φορά τη μέρα του γάμου. Εκτοτε, και για όσο διάστημα η γυναίκα δεν έχει λόγους ν' αποχωριστεί τα στολίδια της, παραμένει αμετακίνητο στη θέση του.

1. μαγλικουταρι με δεκαπεντε αλυσιδες.
2. ντουκάς "τουκάς".
3. μαμουντιέδες.

iii. Τα τσουράκια.

Ενα δεύτερο υποχρεωτικό κόσμημα είναι τα *τσουράκια*. Παρ' όλο που η λέξη σημαίνει σκουλαρίκια, κόσμημα δηλαδή που προσαρμόζεται στ' αυτιά ή κρέμεται απ' αυτά, τα τσουράκια της στολής έχουν την αφετηρία τους αλλού, κάπου στο κατσούλι.

Καθώς όμως κρέμονται στο χώρο των κροτάφων, πολύ κοντά στ' αυτιά, πήραν την ονομασία αυτή.

Πρόκειται για κόσμημα σύνθετο. Αποτελείται από αλυσίδες, ντοκά, φλουριά ή απλά νομίσματα, αλλά και άλλες μεταλλικές πλάκες, σε ποικίλα σχήματα, που κρέμονται σαν αρμαθιά.

iv. Τα στολίδια του στήθους.

Η περιοχή του στήθους, πάνω από την τραχηλιά κι ως το ζωνάρι στολίζεται με κάθε δυνατή λαμπρότητα.

Εδώ έχουν τη θέση τους τα βαρύτιμα νομίσματα, τα πεντόλιρα, τα κωνσταντινάτα, οι διπλές ντούμπλες, οι χρυσοί σταυροί, οι μαλαματένιες αλυσίδες με τους ασημένιους ντοκάδες, που κρέμονται από το λαιμό ή γαντζώνονται από το κοντόσι σταυρωτά.

Τα φλουριά που προορίζονται για την περιοχή του στήθους.

Εδώ έχουν τη θέση τους τα βαρύτιμα νομίσματα, τα πεντόλιρα, οι διπλές ντούμπλες, οι μαλαματένιες αλυσίδες που κρέμονται από το λαιμό ή γαζώνονται από το κοντόσι σταυρωτά.

Το όλο στόλισμα συμπληρώνεται με νέες αλυσίδες και νομίσματα μικρότερης αξίας, που στερεώνονται στο ζωνάρι,ώστε να κρέμονται δεξιά κι αριστερά, πάνω στους γοφούς ή μπροστά στη φούτα.

Μετά τα στέφανα, όταν η γαμήλια πομπή φτάσει στο σπίτι του γαμπρού και η νύφη τελειώσει με την ιεροτελεστία του προσκυνήματος, καλείται να χορέψει. Τότε, παρά τις σεμνοπρεπείς κινήσεις, της, όλα αυτά τα νυφοστόλια αναδεύονται ρυθμικά και ο μεταλλικός τους ήχος είναι χαρακτηριστικός, παρά την όποια ένταση του ζουρνά.

3. Η κατασκευή της φορεσιάς

Είδαμε ότι τα περισσότερα υφασμάτινα μέρη της φορεσιάς ετοιμάζονται στα πλαίσια των οικογενειακών δραστηριοτήτων.

Προγραμματίζονται εγκαίρως, επιλέγονται τα καλύτερα υλικά και δουλεύονται με περισσή φροντίδα. Για καλύτερα αποτελέσματα ανταλλάσσονται εμπειρίες, καμιά φορά καλούνται στις κρίσιμες φάσεις οι περισσότερο επιδέξιες. Ολα γίνονται, στην κυριολεξία, "με λογισμό και γνώση". Και είναι φυσικό. Πρόκειται για πράγματα επίσημα, για έργα μιας ολόκληρης ζωής, για είδη που θα εκτεθούν στην κοινή κρίση. Αλίμονο αν δεν αγγίζουν

τα όρια της τελειότητας. Σκληρός και ανελέητος ο "δήμος", θα σφραγίσει ανεξίτηλα την αδεξιότητα, την αφροντισιά ή ανικανότητα και το προσωνύμι μαζί με τη χλεύη θα κάμει ταχύτατα το γύρο του χωριού και όχι μόνο.

Η μόνη εργασία στη φορεσιά, που γίνεται από επαγγελματία, είναι η ραφή της. Αυτό ισχύει τόσο για τις γυναικείες όσο και τις ανδρικές φορεσιές. Ο ράφτης ή η ράφτρα, αν είναι συγχωριανοί, δέχονται την πελατεία στο εργαστήρι τους. Αν είναι ξενοχωρίτες, πηγαίνουν οι ίδιοι στο σπίτι του ενδιαφερόμενου. Καμιά φορά πρόκειται για περισσότερα από ένα άτομο. Μας το λέει πολύ χαρακτηριστικά το γνωστό δημοτικό τραγούδι:

Της γαλανής το φόρεμα, της ρούσας το φουστάνι
πέντε ραφτάδες το 'ραφταν και δέκα μαθητάδες.

Συνήθως, εκτός από το ράψιμο, έκαμναν και τ' απαραίτητα κεντήματα, όσα δεν απαιτούσαν τον προσωπικό μόχθο της ίδιας της γυναίκας. Τα απαραίτητα υλικά αγοράζονταν από τα πολλά και καλά καταστήματα της Βέροιας και σπανιότερα της Νάουσας ή της Θεσσαλονίκης.

Νοβροί ολόκληροι από γελάδες, παλιομούσκια, βάλες, βαλομούσκαρα και κοπάδια πρόβατα πουλιούνταν, για να καλυφτούν οι δυσβάσταχτες δαπάνες ενός γάμου. Πόσο σοβαρή ήταν η οικονομική δοκιμασία της οικογένειας, το φανερώνει η φράση που έλεγαν στην ανάλογη περίπτωση:

- Ε! δεν πάντριψις, δεν ξέρ'ς.

Η αιμορραγία δεν ήταν, βέβαια, μόνο οικονομική. Στη διάρκεια του τετραήμερου γάμου "δεινοπαθούσαν," τόσο τα τετράποδα - προβατίνες, αρνιά - όσο και κυρίως τα φτερωτά. Γι' αυτά τα τελευταία ένας γάμος ήταν σωστός όλεθρος.

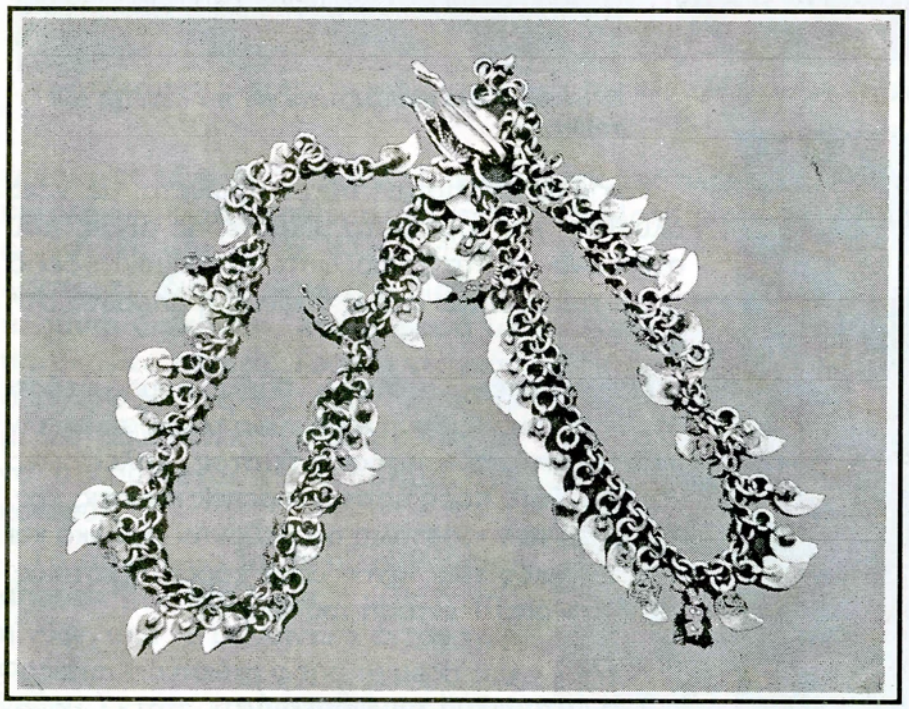

Ενα δεύτερο υποχρεωτικό κόσμημα είναι τα τσουράκια (σκουλαρίκια).

4. Η προέλευση.

Σχετικά με την προέλευση και το χρονικό προσδιορισμό της αφετηρίας τηςπρώτης εμφανίσεως στολής, είπαμε ότι δε διαθέτουμε στοιχεία. Ωστόσο, για κάποια από τα κομμάτια της δε μας λείπουν οι ενδείξεις. Και είναι, οι ευλογημένες, πανάρχαιες...

Θ' αντλήσουμε τις πληροφορίες μας από τρείς πηγές, χωρίς ν' αποκλείεται να υπάρχουν πολύ περισσότερες.

Θ' αρχίσουμε από την πολύ μεγάλη λαογράφο μας, την Αγγελική Χατζημιχάλη, η οποία στην έξοχη εργασία της για τη φορεσιά στο Ρουμλούκι, "Ελληνική λαϊκή φορεσιά" γράφει σχετικά με το ζωνάρι:

"Το είδος αυτό του ζωναριού με τις πούλιες, δεν το βρίσκουμε σε καμιά άλλη ελληνική φορεσιά. Γεννιέται όμως η σκέψη πως το πουλιένιο ζωνάρι των γυναικών έχει αρχαιότατη προέλευση, γιατί ο Ομηρος αναφέρει πως οι ζώνες των αντρών που αποτελούσαν μέρος του θώρακα, ήταν κατασκευασμένες από αργυρά ή χάλκινα ελάσματα, το ένα κοντά στο άλλο, για να κάνουν το σώμα

όχι μόνο λυγερό, αλλά και για να προφυλάσσουν το υπογάστριο".

Το μέρος όμως εκείνο της όλης φορεσιάς, που περισσότερο θεωρείται ότι έλκει την καταγωγή από την προχριστιανική αλλά και βυζαντινή αρχαιότητα, είναι ο κεφαλόδεσμος και φυσικά η κόμμωση.

Σχετικά με τις φούντες που προστίθενται, όπως είδαμε, στο κατσιούλι, γράφει η Χατζημιχάλη:

"Οι φούντες δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως αντικαθιστούν τον τρίχινο λόφο του αρχαίου κράνους".

Για τον ίδιο, λίγο παρακάτω, λέει πάλι:

"Το ένα κομμάτι του πανιού με τις φούντες μπαίνει στο κυρίως κατσούλι πλάγια, από την κορφή ως τον αυχένα, διαγράφοντας το σχήμα του, όπως σχεδόν η ίππουρις επί του φάλου".

Ηταν δε η ίππουρις, η αλογοουρά που επικολλούνταν στο φάλο, στο σιδερένιο, δηλαδή, κράνος των ομηρικών ηρώων.

"Τη μορφή επιβλητικού αρχαίου κράνους έχει ο ρουμλουκιώτικος κεφαλόδεσμος", πιστεύει η νεώτερη ερευνήτρια Κατερίνα Γ. Κορρέ, στο έργο της: "Ελληνικός κεφαλόδεσμος" (Αθήνα 1978).

Στον τρόπο, άλλωστε, που είπαμε πως χρησιμοποιεί τα μαλλιά της η ρουμλουκιώτισσα, η Κ. Κορρέ αναγνωρίζει τον αρχαίο "κρωβύλο", αρκετά παλιό τρόπο κωμμώσεως, εξαιρετικά περίτεχνο, με τον οποίο δίνεται εμφάνιση "λόφου", περικεφαλαίας.

Ο κρωβύλος, λέει η ίδια, παρουσιάζεται σε περιγραφές και ειδώλια των μινωϊκών και ομηρικών χρόνων, εντοπίζεται στο πρώτο τρίτο του 5ου αιώνα π.Χ. και συνεχίζεται η χρήση του στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο.

Σχετικά με την πλεξούδα, με την οποία περιτυλίγεται το κατσούλι για να στερεωθεί, όπως είπαμε, γράφει:

"Η κοτσίδα με την οποία τυλίγουν σφικτά το κατσούλι για να στερεωθεί καλύτερα, θυμίζει την πλεκτή ανδέσμη του Ομήρου (Χ/ 469), αλλά και τα μινωϊκά ειδώλια από τα Ιερά Κορυφής, και σ' αυτά στη βάση του υψηλού κρωβύλου, παρατηρείται μια ταινία, πιθανότατα μετάλλινη ή υφασμάτινη, αλλ' ίσως κάποτε κάτι ανάλογο προς την κοτσίδα στο Ρουμλούκι".

Οσον αφορά στα μαλλιά των κροτάφων και τον τρόπο που τα φρόντιζαν οι γυναίκες της περιοχής μας, η ερευνήτρια παρατηρεί:

"Στο Ρουμλούκι, εκτός από τα μαλλιά του μετώπου, παρατηρούνται τα τζουλούφια, πλαϊνά μαλλιά, που είναι κοντά και γίνονται μπαταριές (βόστρυχοι, μπούκλες) ή στριφτά και θυμίζουν τις παρωτίδες των αρχαίων ή τους βοστρύχους ελικτούς των Βυζαντινών.

Θα κλείσουμε τη σύντομη αναφορά μας στις πηγές με μικρό μόνο απόσπασμα από το οδοιπορικό του τολμηρού Θεσσαλονικιώτη Δημ. Αλεξάνδρου, ο οποίος "ακολούθησε τα βήματα του Μ. Αλεξάνδρου στα βάθη της Ασίας, γνώρισε τους Καλάς, τους Πατάνς και τους Αφρίντι, απογόνους του "Σικάντερ" - του Μεγάλου Στρατηλάτη - που μέχρι σήμερα τιμούν, υπερήφανοι για την καταγωγή τους.

Γράφει, λοιπόν ο Δημ. Αλεξάνδρου:

"Θα αναφέρουμε ειδικότερα τα ρούχα των Καλάς. Οι γυναίκες φοράνε ρούχα που μοιάζουν με αρχαία ελληνικά ιμάτια. Είναι μακρύ μαύρο φόρεμα, σφιγμένο στη μέση. Φέρει κεντήματα στο στήθος και μεγάλη ποικιλία χρωμάτων. Πολλοί ειδικοί την παρομοιάζουν με τη μακεδονίτικη στολή Γιδά, δηλ. της Αλεξάνδρειας". (Περιοδικό ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ τ. 293, Οκτώβριος 1990).

Να γνώριζαν άραγε οι γενεές γενεών γυναικών αυτού του τόπου πόσο βαθιές ήταν οι ρίζες της φορεσιάς τους, που σήμερα έχει μόνο μουσιακή αξία ή φοριέται από ανυποψίαστα κοριτσάκια "κατά τας εθνικάς εορτάς και λοιπάς τελετάς;". Να υποψιάζονται πόσο μακριά χάνονταν πέρα από την ιστορία, στο λυκόφως της προϊστορίας, ο τρόπος της κόμμωσής τους και του κεφαλιού τους ο

διάκοσμος;

Αναντίρρητα όχι. Αν όμως τους έλειπε η ιστορική γνώση του θέματος, θα πρέπει να τους περίσσευε μιαν άλλη δύναμη, η διαίσθηση. Θα πρέπει να άκουγαν και να υπάκουαν στην υποσυνείδητη εκείνη φωνή, που πηγάζει μέσα από τα βάθη της συσσωρευμένης και συμπυκνωμένης πείρας, που καθαγιάζει και καθιερώνει τους καρπούς της σοφίας, απόρροιας μακροχρόνιου συλλογικού μόχθου.

Μόνο όταν οι ψυχές ενός λαού αρδεύονται από ρεύματα πανάρχαια, υπόγεια και αθέατα μιας συνεχούς και αδιάκοπης ροής, διατηρούν κάτω κι από τις πιο αντίξοες συνθήκες την αδιατάρακτη συνέχεια και συνέπεια στους βασικούς άξονες ζωής, όπως είναι η γλώσσα, τα ήθη και έθιμα, τα γενικά γνωρίσματά τους.

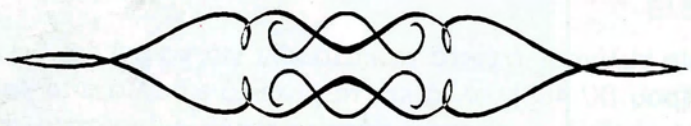

Υπάρχει ένας μύθος,οτι τάχα σε μια μάχη του Μεγάλου Αλεξάνδρου ή κατ' άλους του παππού του, Αμύντα του Γ', όπου οι άνδρες δεν τα κατάφεραν και τόσο καλά,όρμησαν οι γυναίκες και κέρδισαν τη μάχη και τότε ο Μέγας Αλέξανδρος(ή ο Αμύντας)τους έδωσε το προνόμιο να φορέσουν την περικεφαλαία για να τις τιμήσει που φέρθηκαν τόσο ηρωικά(Δώρα Στράτου, Ελληνικοί Παραδοσιακοί χοροί,Κεφάλαιο 3 σελ.41.Ο.Ε.Δ.Β. Αθήνα 1978)

ΑΝΔΡΙΚΗ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ

1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Σε αντίθεση με τη φορεσιά των γυναικών του Ρουμλουκιού, που είναι πασίγνωστη στο πανελλήνιο και αναγνωρίστηκε σαν μια από τις ωραιότερες παραδοσιακές στολές, η ανδρική ρουμλουκιώτικη ενδυμασία έχει μείνει στην αφάνεια και τείνει να λησμονηθεί οριστικά. Απ' όσο γνωρίζουμε, δεν βρέθηκε και γι' αυτήν μια Αγγελική Χατζημιχάλη για να τη διασώσει ατόφια ή και να την περιγράψει απλώς, με αποτέλεσμα εκείνος που καταπιάνεται σήμερα μαζί της να μη διαθέτει πηγές απ' όπου θα μπορούσε ν' αντλήσει στοιχεία. Πολύ περισσότερο δεν υπάρχουν γνήσιες, αυθεντικές στολές. Η συνήθεια να χαρίζονται μετά το θάνατο ενός ανθρώπου τα προσωπικά του είδη, ανάμεσά τους και τα φορέματα, σε πρόσωπα συγγενικά, φιλικά ή φτωχά, μια συνήθεια που διατηρείται ως τις μέρες μας, υπήρξε μια από τις αιτίες που οδήγησε στον αφανισμό όλων αυτών των ενδυματολογικών θησαυρών. Η φωτογραφία, που είναι αρκετά αξιόπιστη πηγή, δεν βοηθάει ιδιαίτερα, γιατί όταν, έφτασε στον τόπο μας, μετά την τρίτη δεκαετία του αιώνα, ήδη είχε αρχίσει η φορεσιά να εκσυγχρονίζεται. Και όταν όμως αποτυπώνονται πάνω της κάποια ενδιαφέροντα στοιχεία, πάλι είναι ελλιπή, γιατί στην ασπρόμαυρη επιφάνειά της δεν αποδίδονται γνωρίσματα, που είναι χαρακτηριστικά.

Η ανδρική ρουμλουκιώτικη φορεσιά (ή μπουλμπότσες).

Υποχρεωτικά λοιπόν, προκειμένου να επιχειρήσουμε την παρουσίαση της ανδρικής στολής, θα στηριχτούμε αποκλειστικά στον προφορικό λόγο, στις μαρτυρίες γηραιών προσώπων, τα οποία γεννημένα στις αρχές του αιώνα, είναι σε θέση να μας δώσουν χρήσιμες πληροφορίες. Οι πληροφορίες αυτές παρουσιάζουν άλλωστε μια πληρότητα, την οποία καμιά φωτογραφία ή άλλη απεικόνιση δεν θα μας έδινε, γιατί υπεισέρχονται σε μια σειρά από λεπτομέρειες χρήσιμες και απαραίτητες, όπως η ονοματολογία των μερών, οι πρώτες ύλες για την κατασκευή των υφασμάτων, η διαδικασία της βαφής και άλλα συναφή.

Από την έρευνα του θέματος προέκυψε πως ο εκσυγχρονισμός της αντρικής στολής, που προηγήθηκε πολύ της γυναικείας χρονικά, πραγματοποιήθηκε σταδιακά.

Φαίνεται πως μεγαλύτερη ανθεκτικότητα επέδειξε η καθημερινή φορεσιά, υπολείμματα της οποίας μπορούσε κανείς να συναντήσει σε γηραιά άτομα ως τις αρχές της δεκαετίας του πενήντα. Αντίθετα, η κυριακάτικη ή επίσημη στολή προσχώρησε στην αντίπερα όχθη, την "πολιτική" (αστική), πολύ νωρίτερα, ίσως και από την περίοδο μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Πάντως, είναι γεγονός πως και η ανδρική ενδυμασία, όπως και εκείνη των γυναικών, αποτελεί προϊόν, στο σύνολό της σχεδόν, της ντόπιας οικοτεχνίας. Πρώτη ύλη ήταν το μαλλί και το έτοιμο βαμβακερό νήμα, τα οποία βάφονταν και υφαίνονταν με τους γνωστούς παραδοσιακούς τρόπους. Τα επικρατέστερα χρώματα ήταν το λευκό, το μαύρο, οι αποχρώσεις του γαλάζιου, κάποια παραχώρηση στο καφέ ή στο "σιάργκαβο", στο χρώμα, δηλαδή, εκείνο που προκύπτει από την ανάμειξη του άσπρου και σκούρου χρώματος του μαλλιού των προβάτων. Τα πρόχειρα ράβονταν συνήθως από την ίδια τη νοικοκυρά, ενώ τα βαριά μέρη της στολής και τα επίσημα από ειδικούς ραφτάδες.

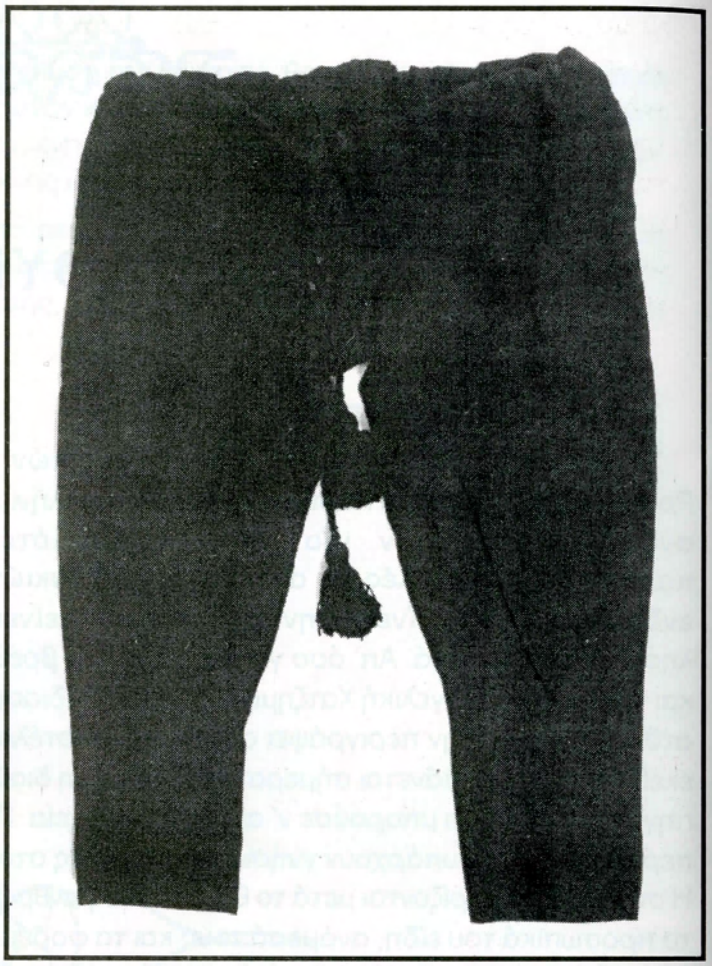

Η μπουλμπότσα

Πουκάμισο. Το φορούσαν με τα μαύρα μάλλινα ρούχα.

Χαρακτηριστικό της ανδρικής φορεσιάς είναι η απλότητά της και η έλλειψη κάθε είδους διακόσμησης. Θα έλεγε κανείς πως κύριος προορισμός της είναι να εξυπηρετεί πρακτικούς μόνο σκοπούς και όχι αισθητικούς. Παράλληλα, παρουσιάζει μιαν ασυνήθιστη ποικιλία, ανάλογα με την εποχή που φοριέται, την ηλικία του προσώπου και φυσικά τον προορισμό της, αν δηλαδή είναι η καλή ή η καθημερινή στολή.

Απαραίτητο συμπλήρωμα αποτελούσε το κάλυμμα του κεφαλιού. Τουλάχιστο ως μιαν ορισμένη εποχή, θεωρούνταν αδιανόητο να κυκλοφορήσει άντρας "ξεσκούφωτος".

Οσο για την υπόδηση, τα πράγματα ήταν μάλλον απλά, ένα δερμάτινο ζευγάρι παπούτσια, καμωμένα παραγ-

γελία, συνόδευαν συνήθως τον άντρα, από το γάμο που τα φορούσε για πρώτη φορά ως το τέλος της ζωής του. Τα γουρνουτσάρουχα ήταν όλο τον άλλο καιρό τα υποκατάστατά τους. Πολύ αργότερα,και προφανώς κάτω από ξένες επιρροές, φορέθηκαν και "ποδήματα", δερμάτινες μπότες δηλαδή, που έφταναν ως το γόνατο.

Το γελέκο, κομμάτι της ανδρικής φορεσιάς.

2. Τα μέρη της φορεσιάς.

Οι πληροφορίες που έχουμε λένε, πως οι τελευταίοι γέροντες των αρχών του αιώνα συνέχιζαν να φορούν για καλή στολή δυο βασικά ενδύματα: Το λευκό, λινό βρακί και το π(που)κάμ(ι)σο. Το βρακί, που συνέχισε να φοριέται γι' αρκετά χρόνια μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν βαμβακερό και μακρύ ως τον αστράγαλο. Από τα γόνατα και κάτω ήταν στενό, σχεδόν εφαρμοστό, ενώ προς τα πάνω φάρδαινε, ώσπου γινόταν κάτι σαν βράκα. Στη μέση δενόταν μ' ένα κορδόνι από κάνουρα στριφτή, τη βρακοζούνα.

Το πουκάμισο, ανοιχτόχρωμο και αυτό, ήταν αρκετά ευρύχωρο, σχεδόν ριχτό, με γιακά παπαδίστικο, έκλεινε μπροστά με κουμπιά, αλλά το κύριο χαρακτηριστικό του αποτελούσαν τα φαρδιά μανίκια του, κάτι σαν της φουστανέλας.

Το είδος αυτό της φορεσιάς ήταν το καλοκαιρινό. Το χειμωνιάτικο ντύσιμο είχε σαν βάση τα μάλλινα υφάσματα και τα σκ(ου)τιά. Στην περίπτωση αυτή τη θέση της βράκας έπαιρνε η *μπουλμπότσα*. Κατά το σχήμα ήταν όμοια με το βρακί, διέφερε όμως στο ύφασμα και στο χρώμα, ήταν μάλλινη και το χρώμα της πάντοτε μαύρο.

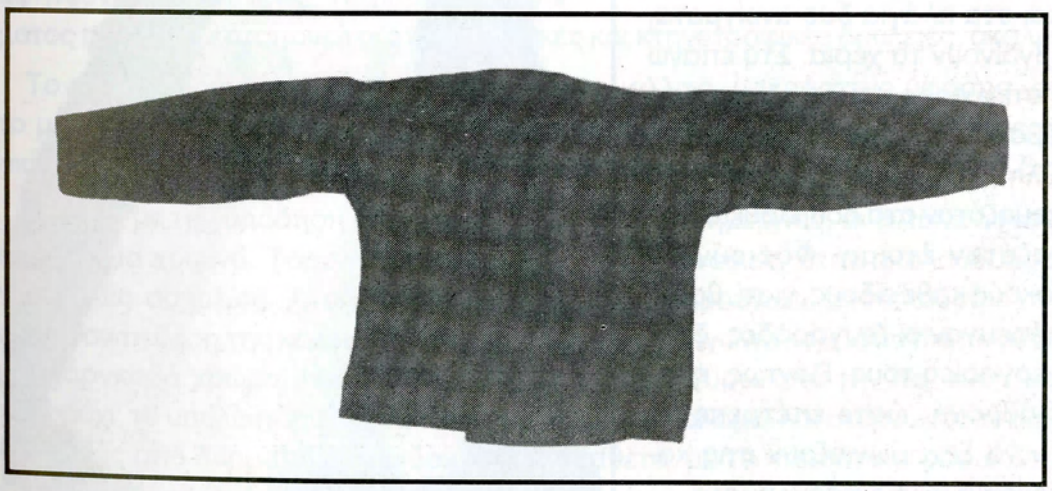

Ο ντουλαμάς.

Τα χειμωνιάτικα ρούχα του κορμού παρουσίαζαν μεγαλύτερη ποικιλία. Εσωτερικά φοριούνταν μάλλινη φανέλα, πλεχτή στο χέρι, ή καταστάρι (κατασάρκι) από υφαντό με μάλλινη ψιλή κλωστή. Το κομμάτι αυτό είχε στο επάνω μέρος του στήθους μικρό άνοιγμα. Αμέσως μετά ακολουθούσε πουκάμισο σκουρόχρωμο, βαμβακερό, χωρίς γιακά πάντοτε και με μανίκια δίχως

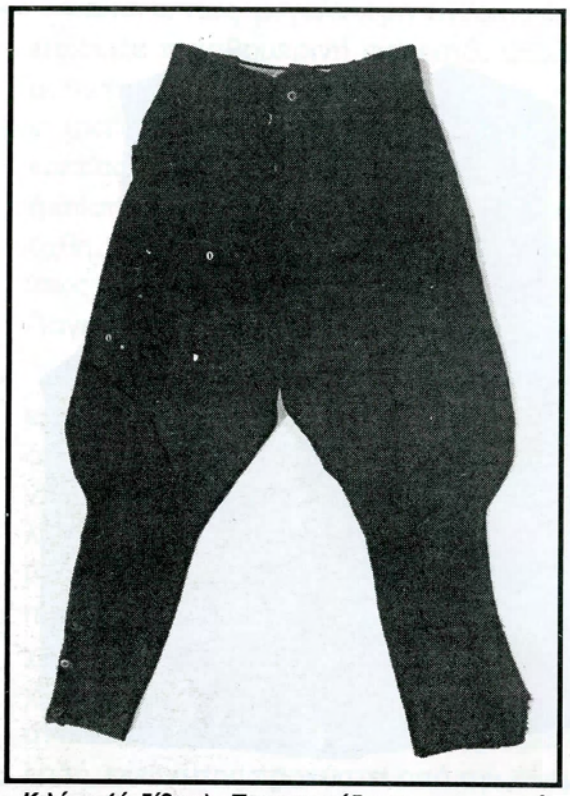

Κιλότα (ή ζίβρα). Προσαρμόζεται εφαρμοστά από το γόνατο και κάτω. Κουμπώνει με κουμπιά ή με ζάβες.

μανσέτες.

Τα επανωφόρια αποτελούσαν το απαραίτητο συμπλήρωμα. Το πιο απλό και το συνηθέστερο ήταν ο *ντουλαμάς*, από ύφασμα μάλλινο, υφαντό, μαύρου χρώματος, κι αυτός χωρίς γιακά. Σχετικά κοντός, μόλις έφτανε μέχρι τη μέση. Από τα δυο μπροστινά φύλλα, το ένα ήταν μακρύτερο, με αποτέλεσμα το κούμπωμα να μη γίνεται στο κέντρο του στήθους αλλά στα πλάγια, κάπως λοξά.

Κάποτε, πάνω από το ντουλαμά, φοριούνταν ένα ακόμα επανωφόρι, από ύφασμα πιο χοντρό και πυκνό - ήταν το σκουτί, που μετά την ύφανση στελνόταν στο μπατάνι να χτυπηθεί - πιο μακρύ και άνετο. Συχνά στην εσωτερική πλευρά,ήταν επενδυμένο, αντί φόδρας, με επεξεργασμένο δέρμα αρνιού, ενώ στο γιακά έφερε γούνα. Το όνομά του *πατατούκα.* Το επανωφόρι αυτό συγκαταλεγόταν στα επίσημα ενδύματα και θεωρούνταν ρούχο μιας ολόκληρης ζωής. Κάποτε μάλιστα κληροδοτούνταν και στην επόμενη γενεά.

Μεταγενέστερη πρέπει να θεωρείται η *βραχέα,* που είναι συνδεδεμένη με τον νεωτερικό τρόπο ένδυσης. Πρόκειται για επενδύτη από χοντρό σκουτί, ραμμένο όπως ένα σύγχρονο παλτό, που έφτανε ως τη μέση των μηρών και φοριούνταν πάνω από το σακάκι.

Η *κάπα*, το *κουκ(ου)λιάτο* και το *νταλαγάνι* ήταν τρία χειμωνιάτικα επανωφόρια, που φοριούνταν τις καθημερινές. Η πρώτη ήταν αμάνικη, έφερε μυτερή κουκούλα και στα πλάγια δυο ανοίγματα, για να μπορούν να βγαίνουν τα χέρια. Στο επάνω μέρος ήταν κάπως στενότερη και φάρδαινε όσο κατέβαινε. Και κατέβαινε ως κάτω στους αστραγάλους. Η πρώτη ύλη ήταν κατσικίσιο μαλλί, γι' αυτό και δεν κατασκευαζόταν στα ρουμλουκιώτικα χωριά, αλλ' αγοραζόταν έτοιμη. Φοριούνταν κυρίως από τους βοσκούς κάθε είδους, γιατί, βαριά καθώς ήταν, την απέφευγαν οι ζευγαράδες, διότι τους εμπόδιζε στις εργασίες τους. Πάντως, ήταν τόσο ζεστή και αδιάβροχη, ώστε επέτρεπε σε όσους τη φορούσαν να ξεχειμωνιάζουν στις καλύβες και στα βοσκοτόπια χωρίς προβλήματα.

Ενα πολύ ελαφρύτερο και πιο πρακτικό επανωφόρι ήταν το κουκλιάτο. Υφαινόταν στον αργαλειό με κάνουρα από μαλλί σιάργκαβο, μπατανιζόταν για να πυκνώσει και ραβόταν από επαγγε-

Πατατούκα. Από τα επίσημα ενδύματα και θεωρούνταν ρούχο μιας ολόκληρης ζωής.

λματίες ραφτάδες. Είχε το σχήμα περίπου της κάπας, είχε όμως κανονικά μανίκια, έφερε και αυτό τη μυτερή κουκούλα - απ' όπου και τ' όνομά του - και φοριούνταν τόσο από τους βοσκούς όσο και από τους ζευγαράδες.

Κάτι ενδιάμεσο, ανάμεσα σε κάπα και κουκλιάτο, αποτελούσε το λεγόμενο νταλαγάνι. Πρόκειται για ένα είδος ελαφράς κάπας, πιο κοντής και με μανίκια επίσης κοντά. Το υλικό της ήταν ίδιο με της κάπας.

Ατομα νεαρής ηλικίας, με κάποια οικονομική άνεση, φρόντιζαν την ένδυσή τους κάπως περισσότερο. Φορούσαν βέβαια πάλι την παραδοσιακή μπολμπότσα, όχι κατ' ανάγκη μάλλινη, τα ρούχα του κορμού όμως παράλλαζαν. Το πουκάμισο κατασκευαζόταν από ύφασμα αγοραστό, χρωματιστό, ραβόταν περίτεχνα, με γιακάδες μεγάλους, όπως περίπου των ναυτικών, και πλατιά πέτα, που σκέπαζαν το "σακάκι". Ο λόγος που η τελευταία λέξη τοποθετήθηκε σε εισαγωγικά είναι πως πρέπει να γίνει διάκριση από το σημερινό σακάκι. Επρόκειτο για ένα ρούχο άβολο, μάλλον διακοσμητικό, εφαρμοστό στις πλάτες και στα μανίκια, που έφτανε ως τη μέση, ευρύχωρο μόνο στο μπροστινό μέρος, που όμως ποτέ δεν κούμπωνε, αφήνοντας έτσι ,την εσωτερική φόδρα να φαίνεται.

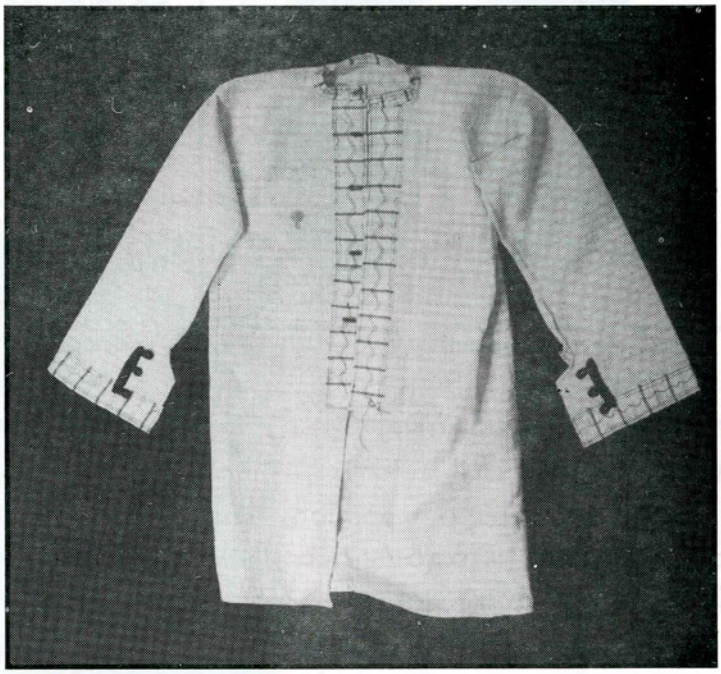

Καλοκαιρινό γιορτινό πουκάμισο για νέους.

Ακόμα και από τη στολή αυτή, την κάπως προχωρημένη, δεν έλειπε το ζουνάρι. Πράγματι, οι Ρουμλουκιώτες, άντρες και γυναίκες, είχαν την πρόνοια, με όλες τις φορεσιές και για όλες τις εποχές, να μην αφήνουν τη μέση τους, το μέρος του σώματος που τόσο καταπονείται στις γεωργικές και κτηνοτροφικές δουλειές, ακάλυπτο και εκτεθειμένο.

Το αντρικό ζουνάρι αποτελούνταν από ένα μάλλινο, μακρόστενο ύφασμα, συνήθως μαύρο, που το μήκος του έφτανε αρκετά μέτρα. Το τύλιγμα έφτανε λίγο πάνω από τους γοφούς και ανέβαινε σκεπάζοντας όλη την κοιλιακή χώρα. Ηταν μονόχρωμο και δεν έφερε καμιά διακόσμηση.

Σχετικά με την υπόδηση έχουμε πεί πως για τις καθημερινές, αναντικατάστατο ήταν το τσαρούχι, από δέρμα χοιρινό. Τσαρούχια φορούσαν και οι γυναίκες, όταν ακολουθούσαν τους άντρες στις γεωργικές ασχολίες. Αναπόσπαστο μέρος των τσαρουχιών αποτελούσαν τα *μπγιάλια*, τα οποία έπαιρναν τη θέση της κάλτσας. Τα μπγιάλια ήταν ορθογώνια κομμάτια σπιτικού μάλλινου υφάσματος, με σιάργκαβο χρώμα. Ενα μέρος τους τυλίγονταν γύρω από την πατούσα και έμπαινε μέσα στο τσαρούχι, το υπόλοιπο τυλιγόταν πάλι γύρω από τα καλάμια και στερεωνόταν πάνω τους με νουζίτσες (λουρίδες από δέρμα) ή τσαρχόσκ(οι)να. Αντίθετα, με τα παπούτσια φοριούνταν πάντοτε μάλλινες κάλτσες, τα γνωστά σκ(ου)φούνια, σε χρώματα που ταίριαζαν με τα υπόλοιπα ρούχα, μαύρα, άσπρα, γαλάζια.

Το κάλυμμα του κεφαλιού, που όπως προείπαμε ήταν υποχρεωτικό, διακρινόταν, επίσης, σε καθημερινό και επίσημο. Το πρώτο αποτελούνταν από ένα μακρόστενο κομμάτι μάλλινο αλλά ελαφρύ ύφασμα, πλάτους περί τα είκοσι πέντε εκατοστά και μήκους ως ενάμισι μέτρο, το οποίο δένονταν

Σκ(ου)φούνια, (σιάργκαβα), από μαλλί μαύρο και άσπρο.

στο κεφάλι,έτσι ώστε να σκεπάζει το μέτωπο, τ' αυτιά και το πίσω μέρος του κρανίου. Κάποτε, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες, με τις μεγάλες ζέστες, τον κεφαλόδεσμο αυτό τον αντικαθιστούσε ένα ύφασμα ελαφρύτερο, λινό, με χαρακτηριστικό κίτρινο χρώμα. Ετσι, όταν ο άντρας έλεγε, π.χ., "δώσι μι του κίτρινου", εννοούσε αυτό το κομμάτι του υφάσματος, που τον προφύλαγε από τον ήλιο, τη σκόνη, τον ιδρώτα και τους πονοκεφάλους.

Οι πληροφορίες μας λένε, πως οι ηλικιωμένοι φορούσαν τις επίσημες μέρες ένα είδος φέσι. Αυτό αντικαταστάθηκε αργότερα από τη γνωστή τραγιάσκα και πολύ αργότερα από το ψάθινο καπέλο.

3. Η φουστανέλα και το ρουγκάτσι.

Απ' όσα μέχρι τώρα εκθέσαμε, δημιουργείται η εντύπωση πως από τον ενδυματολογικό χώρο του Ρουμλουκιού απουσιάζει παντελώς η τσολιαδίστικη στολή, Αυτό δεν είναι αλήθεια. Μέχρι τη δεκαετία του πενήντα δεν ήταν λίγα τα σεντούκια που φύλαγαν μέσα τους τον μπόγο με την τιμημένη ρωμαΐϊκη φορεσιά. Μόνο που προοριζόταν για ειδική και συγκεκριμένη χρήση. Φοριούνταν αποκλειστικά από τους ρουγκατσιαρούς, για τους οποίους θα γίνει λόγος στη συνέχεια.

Τις στολές αυτές τις φορούσαν και οι μαθητές του δημοτικού, στις διάφορες σχολικές γιορτές γι' αρκετά χρόνια μετά το Δεύτερο Πόλεμο, ήταν αυθεντικές και ούτε θυμούνταν κανείς από πότε βρίσκονταν στην κατοχή του.

Είναι δύσκολο βέβαια να ισχυριστούμε πως αποτελούσαν απομεινάρια μιας εποχής, που η χρήση τους ήταν γενικευμένη, μα και να το αποκλείσουμε εντελώς είναι ακόμα δυσκολότερο.

4. Ενας ιδιότυπος τύπος βαφής.

Θα κλείσουμε τη σύντομη αναφορά μας στην ανδρική ρουμλουκιώτικη φορεσιά, κάνοντας λόγο για έναν παραδοσιακό τρόπο βαφής της μάλλινης και βαμβακερής κλωστής. Στην περίπτωση αυτή επιθυμητό χρώμα ήταν το μαύρο.

Εριχναν το υλικό, κλωστή ή νήμα, σε μια χαλ(ρ)κουτσούκα (χάλκινο καζάνι, σφυρήλατο, φαρδύ στο κάτω μέρος, στενότερο ως ένα σημείο και πάλι πιο φαρδύ στο επάνω, με λαβές) και το σκέπαζαν με νερό. Υστερα έριχναν μέσα ξύσματα ή κομμάτια από τις ρίζες ενός θάμνου, του λάπατου, το "λαπάτιαζαν",

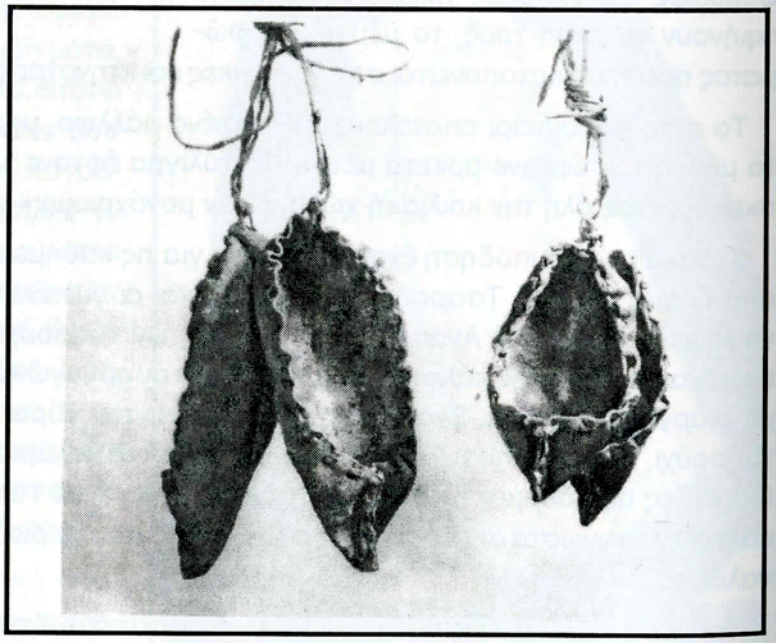

Τα τσαρούχια "γουρνοτσάρουχα" τα φορούσαν και οι γυναίκες στις αγροτικές εργασίες.

όπως έλεγαν. Η εργασία αυτή απαιτούσε μεγάλη εμπειρία, γιατί η μεγαλύτερη ή μικρότερη από την κανονική ποσότητα από τη φυτική ύλη, είχε σαν συνέπεια την αποτυχία της βαφής. Το νερό ζεσταίνονταν σε τακτά χρονικά διάστηματα, έως ότου, με την πάροδο κάποιων ημερών, πάρει το ύφασμα μιαν απόχρωση καφέ. Τότε έριχναν μέσα κομμάτια καραμπογιάς, οπότε το καφέ μεταβάλλονταν σε μαύρο.

Είμαστε σήμερα σε θέση να διαπιστώσουμε από τα υφαντά που σώζονται, τα χρώματα είναι ανεξίτηλα και διατηρούν στο ακέραιο την αρχική τους λάμψη.

Δυο έφηβοι Ρουμλουκιώτες στο πανηγύρι της Αγίας Κυριακής 1932. Χαρακτηριστικό δείγμα της ανδρικής ενδυμασίας των νέων της εποχής.

Έθιμα που έσβησαν

ΤΑ ΚΟΤΣΙΑ

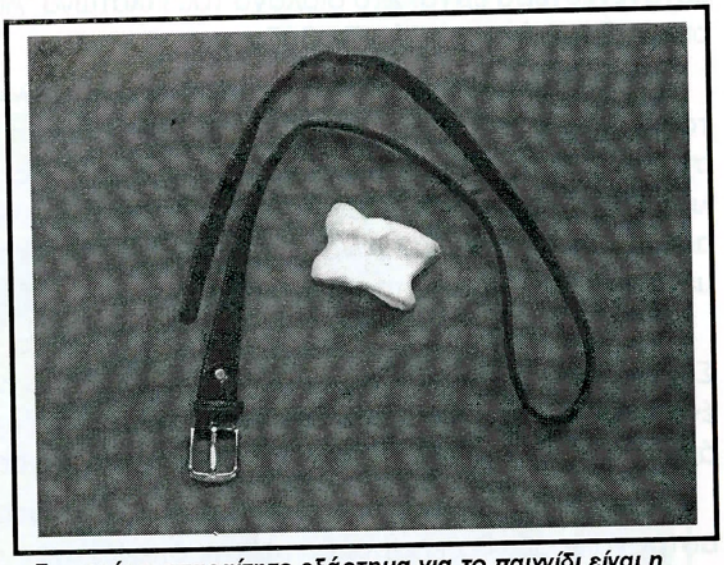

Ενα ακόμη απαραίτητο εξάρτημα για το παιχνίδι είναι η ζώνη.

Ανάμεσα στα άλλα παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά στο Ρουμλούκι ήταν και τα *κότσια*. Πρόκειται για ένα παραδοσιακό, μάλλον πανελλήνιο και οπωσδήποτε πανάρχαιο παιχνίδι, που βρισκόταν "εν ζωή" μέχρι πριν λίγα χρόνια.

Τα κότσια ήταν παιχνίδι ανοιξιάτικο, για την ακρίβεια μεταπασχαλινό, αφού από το πόδι του φουρνιστού αρνιού της Λαμπρής εξασφαλίζαμε το βασικό "εργαλείο", το κότσι.

Αστράγαλος είναι το επίσημο όνομα του κόκκαλου, και η ανατομία λέει ότι "αποτελεί ένα από τα οστά των κάτων άκρων, πάνω στο οποίο στηρίζεται η κνήμη και κατά συνέπειαν όλος ο υπόλοιπος σκελετός". Εχει τέσσερις επιφάνειες, δυο στενότερες και δυο πιο πλατιές. Για το παιχνίδι ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι δυο πρώτες. Απ' αυτές εκείνη με τη μικρή κυρτότητα ονομάζεται "βασιλιάς" και η άλλη, η σχετικά κοίλη, λέγεται "βεζύρης". Ενα ακόμα απαραίτητο εξάρτημα για το παιχνίδι είναι το "λουρί", η δερμάτινη ζώνη δηλαδή κάποιου από τους συμπαίχτες, οι οποίοι - τεσσερις το λιγότερο - κάθονται στο έδαφος κυκλικά.

Το παιχνίδι αρχίζει ρίχνοντας το κότσι κάτω, όπως γίνεται με τα ζάρια. Το παιδί που θα πετύχει να το ρίξει έτσι ώστε το κότσι να σταθεί σε μια από τις στενές επιφάνειες χρήζεται αντίστοιχα "βασιλιάς" ή "βεζύρης". Φυσικά το καθένα από τα αξιώματα έχει και τις ανάλογες αρμοδιότητες. Για την περίπτωση, ο "βασιλιάς" είναι ο νομοθέτης και ο "βεζύρης" η εκτελεστική εξουσία. Ο πρώτος ορίζει το ύψος της ποινής - χτυπήματα με το λουρί στις ανοιχτές παλάμες - και ο δεύτερος εκτελεί, κατά κανόνα με υπερβάλοντα ζήλο, κάθε φορά που οι υπόλοιποι παίχτες αποτυχαίνουν, καθώς ρίχνουν το μαγικό κόκκαλο να κατακτήσουν και οι ίδιοι ένα αξίωμα. Οπως είναι φυσικό, ο αριθμός των χτυπημάτων και η έντασή τους αυξάνονταν με την πρόοδο του παιχνιδιού. Οι τιμωρούμενοι δέχονται τα χτυπήματα με φωνές, γογγυσμούς και διαμαρτυρίες, αλλά χωρίς να τραβούν τα χέρια τους. Παρηγορούνται με τη σκέψη πως κάποια στιγμή θα γίνει αλλαγή εξουσίας και τότε εκείνος που θα βογγήξει περισσότερο θα είναι ο άλλος.

Αυτό είναι με λίγα λόγια το παιχνίδι "τα κότσια", οι "αστράγαλοι", όπως τους έλεγαν οι αρχαίοι, γιατί το παιχνίδι, αυτούσιο ή με παραλλαγές, παιζόταν από τα ομηρικά ακόμα χρόνια.

Την πρώτη γραπτή μαρτυρία την έχουμε στην προτελευταία ραψωδία της Ιλιάδας. Στον Αχιλλέα, που κοιμάται αποκαμωμένος από τον παράφορο θρήνο για το θάνατο του επιστήθιου

φίλου του, εμφανίζεται το πνεύμα του Πατρόκλου και του λέει "....να βάλουν των δυο τους τα κόκκαλα μαζί, όπως μαζί μεγάλωσαν στο αρχοντικό μέσα, τότε που ο Μενοίτιος, μικρό παιδάκι, τον πήρε απ' την Οπούντα και τον έφερε κοντά τους, μετά τον άγριο φόνο που 'καμε, τη μέρα εκείνη που σκότωσε το αγόρι του Αρχιδάμα, την ώρα που έπαιζαν αστραγάλους".

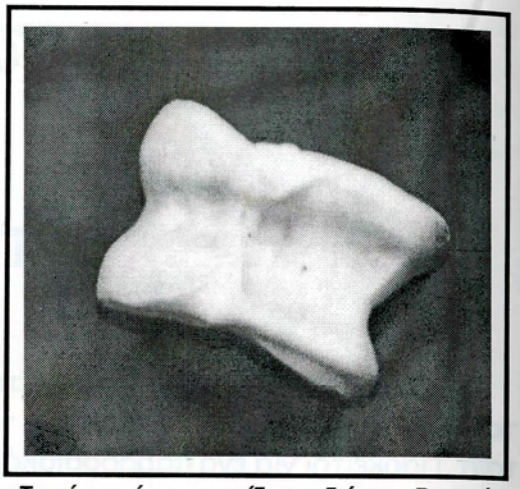

Τα κότσια ήταν παιχνίδι ανοιξιάτικο. Βασικό "εργαλείο" το κότσι.

Για το ίδιο όμως παιχνίδι υπάρχουν αναφορές και σε μεταγενέστερα έργα. Στο διάλογο του Πλάτωνα "Λύσις", όπου εξυμνείται η φιλία, διαβάζουμε:

"....Οταν εισήλθομεν, επειδή τα παιδιά είχαν τελειώσει τας θυσίας και αι τελεταί αι σχετικαί με τα θύματα είχον σχεδόν περατωθεί, έπαιζον τώρα αστραγάλους, στολισμένα εορτάσιμα, βγάζοντας από τα καλάθια πολλούς αστραγάλους, έπαιζον μονά - ζυγά εις μίαν γωνίαν του αποδυτηρίου, γύρω απ' αυτά ήταν μαζεμένα άλλα παιδιά και παρηκολούθουν το παιχνίδι".

Από το παραπάνω απόσπασμα προκύπτει ότι το παιχνίδι παίζεται και με διαφορετικό τρόπο. Σύμφωνα μ' αυτόν, που ονομάζεται "αρτιάζειν", το παιδί έκλεινε στη μια ή στις δυο χούφτες του έναν αριθμό αστραγάλων και ο συμπαίχτης του έπρεπε να μαντέψει αν ο αριθμός αυτός ήταν άρτιος ή περιττός, αυτό δηλαδή που σήμερα λέγεται απλά "μονά - ζυγά".

Παραλείποντας μια πλειάδα αρχαίων συγγραφέων, οι οποίοι αναφέρουν στα έργα τους τον αστραγαλισμό, θα κλείσουμε με την άποψη ενός σύγχρονου ερευνητή, του ακαδημαϊκού Κ. Ρωμαίου, ο οποίος στο βιβλίο του "Κοντά στις ρίζες" λέει σχετικά:

"Η σημερινή ευτράπελη μορφή του παιχνιδιού πρέπει να είναι από τις νεώτερες φάσεις του αρχικού λατρευτικού "δρωμένου". Δεν είναι ούτε η πρώτη ούτε η τελευταία φορά από τις πολλές παρόμοιες, όπου λατρευτικά έθιμα με τον καιρό κατάντησαν να επιζούν μόνο εξ αιτίας της διασκεδαστικής συμβολής τους στην καθημερινή ζωή".

Η ΧΕΛΙΔΟΝΑ

(Ενα πανάρχαιο έθιμο της περιοχής μας)

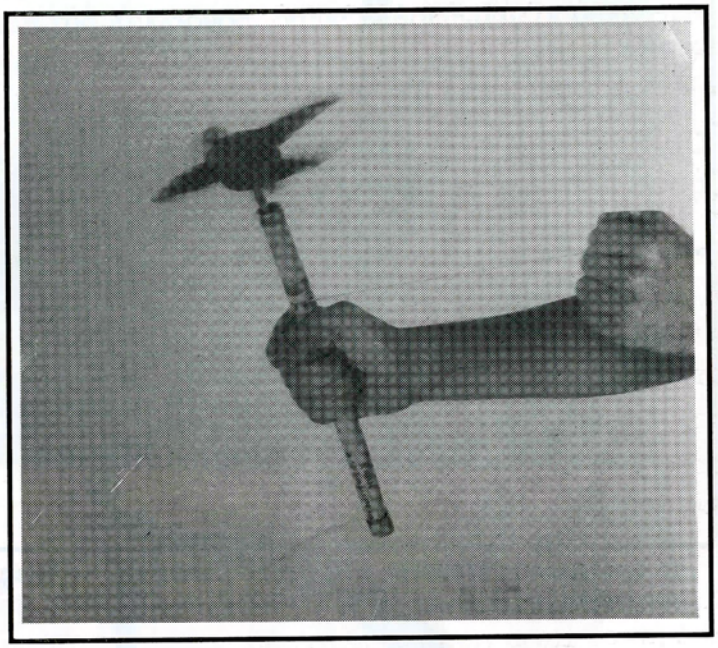

Η χελιδόνα την ώρα που περιστρέφεται.

Οσοι έχουν κάποια ηλικία θα θυμούνται, ασφαλώς, το ανοιξιάτικο έθιμο (1η Μαρτίου) της "Χελιδόνας".

Σήμερα δε ζεί πια. Αφού διέγραψε μια τροχιά χιλιάδων ετών το είδαμε να σβήνει τη δεκαετία περίπου του πενήντα, για λόγους που δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν.

Οτι αριθμεί ζωή πολλών δεκάδων αιώνων, ότι πηγάζει μέσα από τις πιο βαθιές ρίζες του ελληνισμού και ότι είναι φορτισμένο με την ανάλογη βαρύτητα και σημασία, ιδιαίτερα στις μέρες μας, αποτελεί γεγονός αναμφισβήτητο, όσο κι αν φαίνεται υπερβολικό ή απίστευτο.

Η αρχή του χάνεται στο ημίφως των προϊστορικών χρόνων. Ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Κ. Ρωμαίος αναφέρει ότι η αρχαιότερη σχετική μαρτυρία μας έρχεται από τη μινωική εποχή. Στην παράσταση μιας σαρκοφάγου, που βρέθηκε κοντά στη Φαιστό, υπάρχει η εικόνα ενός πουλιού, που "φέρνει την άνοιξη". Εξάλλου, σ' ένα μεταγενέστερο κάπως αγγείο υπάρχει η εικόνα τριών ανδρών οι οποίοι έχουν υψώσει το κεφάλι τους για να δούν ένα πουλί που πετάει. Ο καλλιτέχνης δίπλα από τα στόματά τους έβαλε και μια φράση. "Ιδου χελιδών" λέει η μια "....έαρ ήδη".

Ηταν λοιπόν και παραμένει το ασπρόμαυρο αποδημητικό εαρινό πουλί, το εαρινό σύμβολο. Θα έλεγε κανείς ότι την άποψη αυτή ενισχύει και μια αρνητική, εκ πρώτης όψεως, αρχαία παροιμία, που λέει: "Μία χελιδών έαρ ου ποιεί". Τόσο αυτή όμως όσο και η ταυτόσημή της νεοελληνική "ένα χελιδόνι δε φέρνει την άνοιξη" κάθε άλλο παρά αναιρούν τον κανόνα.

Ας έρθουμε όμως στη σύγχρονη μορφή της "Χελιδόνας". Είναι γνωστό ότι σε πολλά χωριά της περιοχής του Ρουμλουκιού τα παιδιά - κυρίως τ' αγόρια - των δύο τελευταίων τάξεων του δημοτικού τοποθετούσαν ένα ξύλινο ομοίωμα χελιδονιού, πελεκημένο από τα ίδια ή κάποιον μεγαλύτερο, πάνω σε μια βέργα. Αφού τύλιγαν γύρω από τη βέργα ένα σπάγγο μήκους 50-60 εκατ., τοποθετούσαν τη βέργα μέσα σ' ένα καλάμι. Από μια τρύπα του καλαμιού έβγαζαν έξω την άκρη του σπάγγου. Καθώς τραβούσαν με δύναμη το σχοινί, η βέργα που στηριζόταν σε

κάποιο κόμπο του καλαμιού, αναγκάζονταν να περιστραφεί και μαζί της, βέβαια, περιστρεφόταν και το ξύλινο ομοίωμα. Καθώς μάλιστα είχε ανοιχτές τις φτερούγες, δημιουργούσε στον παρατηρητή την ψευδαίσθηση ότι πετάει. Οι κινήσεις των χεριών ήταν ρυθμικές και συνοδευόταν από τους στίχους του τραγουδιού, τους οποίους τραγουδούσε με χαριτωμένη παραφωνία ο θίασος των παιδιών, που αριθμούσε τέσσερα με πέντε άτομα.

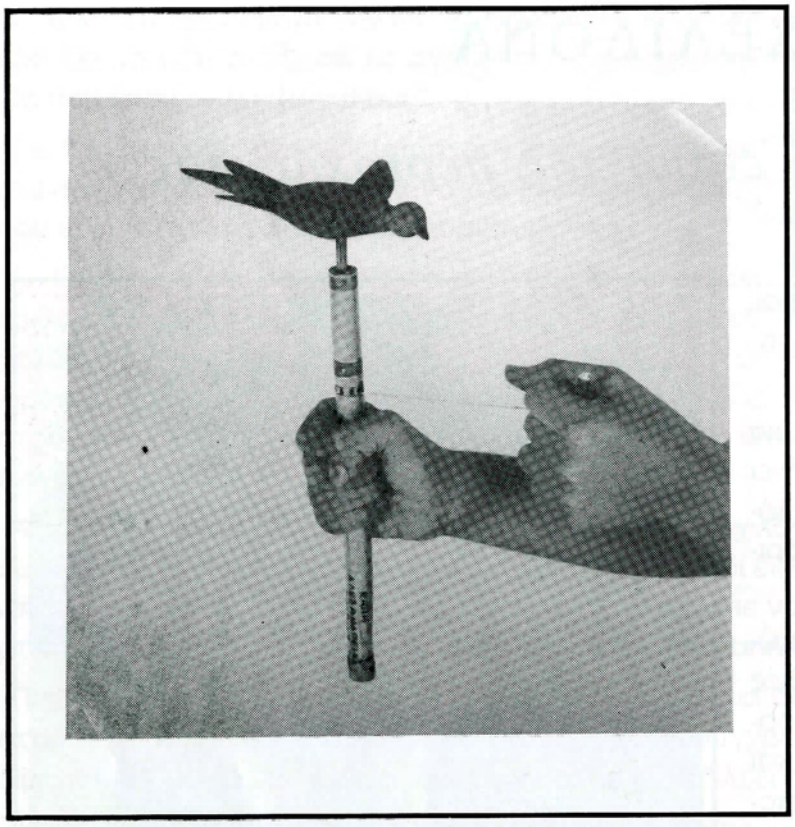

Το ομοίωμα της χελιδόνας στο καλάμι. Καθώς έχει ανοιχτές τις φτερούγες της δημιουργεί την ψευδαίσθηση ότι πετάει.

Εκτός από το ομοίωμα της χελιδόνας, τα παιδιά έφερναν μαζί τους κι ένα ακόμα εξάρτημα. Ηταν ένα καλάθι, γεμάτο ως τη μέση με άχυρα. Εκεί μέσα τοποθετούσαν το προϊόν της αμοιβής τους, που δεν ήταν παρά ένα αυγό κάθε φορά. Η πρώτη του Μάρτη, είναι μια περίοδος που διακρίνεται για την πλούσια συγκομιδή αυγών. Ετσι οι νοικοκυρές πρόσφεραν αγόγγυστα τη ζητούμενη πληρωμή. Αλλωστε ήξεραν ότι ολόκληρο το περιεχόμενο του καλαθιού θα παραδινόταν στο τέλος εκεί όπου το ίδιο το τραγούδι επιτάσσει: Στο δάσκαλο του χωριού.

Ας παραθέσουμε όμως τώρα τους στίχους του τραγουδιού στην τελευταία του μορφή και ύστερα ας το συγκρίνουμε, έστω και για λίγο, με ό,τι έχει διασωθεί από το μακρινό παρελθόν:

Χελιδόνα έρχεται απ' τη Μαύρη Θάλασσα.
Θάλασσα επέρασι τη φωλιά τη μέλησι.
Εκατσι κι λάλησι, έμαθι τα γράμματα,
γράμματα βασιλικά που μαθαίνουν τα παιδιά.
Δάσκαλους μας έστειλι, να μας δώστι πέντι αυγά.
Δε μας δίντι πέντι αυγά, παίρνουμι την κλουσσαριά,
να γιννάει κι να κλουσσάει κι να σέρνει τα πουλιά.
Μάρτη-Μάρτη φλογερέ και Φλεβάρη χιονερέ,
ο Απρίλης ο γλυκύς έφτασι δεν είν' μακρύς.
Τα πουλάκια κελαηδούν τα αρνάκια μας γεννούν.
Εξου ψύλλοι και κουροί και καλοί νοικοκυροί,
μέσα γέλιου κι χαρά κι καλή νοικουκυρά.

Να τώρα και μερικοί στίχοι από τ' αρχαία χελιδονίσματα, όπως τους κατέγραψε ο αρχαίος συγγραφέας Αθήναιος (2ος αιώνας μ.Χ.) και τραγουδιούνταν από παιδιά της Ρόδου:

Ηλθ', ήλθ' η χελιδών
καλάς ώρας άγουσα
και καλούς ενιαυτούς
επι γαστέρα λευκά
κηπί νώτα μέλαινα.

Αξιοσημείωτο είναι κατ' αρχάς ότι το έθιμο της Χελιδόνας, όπως βεβαιώνουν οι μελετητές της λαογραφίας, δε συναντάται σε κανέναν άλλο λαό, βαλκανικό ή ευρωπαϊκό, εκτός από τον ελληνικό.

Διασώθηκε σχεδόν απαράλλακτο χάρη στην επιμονή και τη συντηρητικότητα των παιδιών. Οι όποιες αλλαγές έγιναν, ήταν περισσότερο γλωσσικές, αναγκαίες κάθε φορά για να προσαρμόζονται οι στίχοι στα εκφραστικά δεδομένα της εποχής. Κατά τ' άλλα, είτε διαβάζουμε το σύγχρονο, είτε το βυζαντινό και το αρχαίο, έχουμε τα ίδια γνωρίσματα. Με απλότητα, αφέλεια αλλά και επιτακτικό ύφος, οπλισμένοι με την ακατανίκητη δύναμη που τους εξασφάλιζε το ομοίωμα του πουλιού, το οποίο ασκούσε, προφανώς, κάποια μυστηριακή επίδραση στους νοικοκυραίους, απαιτούσαν διάφορα "προσίφερα". Αυγά οι συγκαιρινοί μας, "πύρωνα" (σταρένιο ψωμί) ή "λευκιθίτην άρτον", (ψωμί από αλεσμένα όσπρια) οι αρχαίοι. Τα κοινά στοιχεία είναι πολλά. Η διαχρονικότητα του εθίμου αναμφισβήτητη.

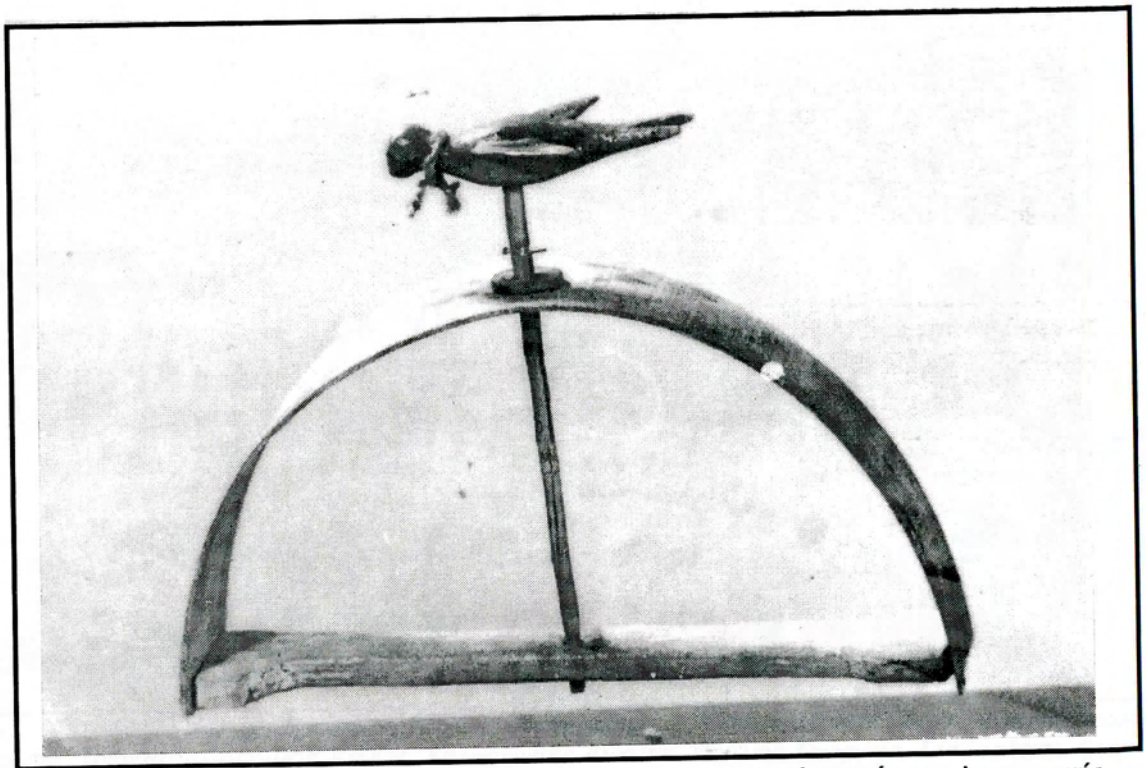

Χελιδόνα σε ξύλινο στεφάνι της σίτας. Είναι και αυτή ένα συλλεκτικό κομμάτι της λαογραφικής μου συλλογής.

ΤΑ ΡΟΥΓΚΑΤΣΙΑ

Από τον 4ο μ.Χ. αιώνα, που καθιερώθηκε ο αυτοτελής γιορτασμός της γέννησης του Χριστού, το Δωδεκαήμερο, που μεσολαβεί από την παραμονή των Χριστουγέννων ως τα Θεοφάνεια, είναι μια περίοδος στην οποία συσσωρεύτηκαν ποικίλα έθιμα και παραδόσεις.

Τα περισσότερα, βέβαια, είχαν σαν πρωταγωνιστές τα παιδιά, που με την επιμονή και το σεβασμό για την Παράδοση του τόπου τους, τα διέσωσαν και τα διατήρησαν ως τις μέρες μας. Δεν έλειπαν όμως και έθιμα, τα οποία αφορούσαν τους ενήλικους και τα οποία έσβησαν πολύ

Ενθύμιον Νησέλι 1957. Από αριστερά: Τρούπκος Θωμάς, Μπισυρόπουλος Κώστας, Πούλιος Νίκος, Δούκας Θωμάς, Μπούρας Αντώνιος, Τριανταφυλλόπουλος Αλέκος, Καλλιανιώτης Κώστας, Πούλιος Γεώργιος, Γκαβαρδίνας Θωμάς, Μπιτζόπουλος Αργύριος.

νωρίτερα, τα τελευταία λίγο πριν ή στη διάρκεια του Δευτέρου Πολέμου.

Ενα απ' αυτά ήταν και τα *ρουγκάτσια.* Στα ρουγκάτσια έπαιρναν μέρος άντρες φουστανελοφόροι, οι ρουγκατσιάρηδις ή ρουγκατσιαροί, όπως τους έλεγαν, ηλικίας μεταξύ είκοσι και τριάντα ετών.

Πρέπει να πούμε πως το έθιμο αυτό δεν τηρούνταν ανελλιπώς κάθε χρόνο. Την οργάνωσή του ή όχι την αποφάσιζε η Δημογεροντία του χωριού σε συνεργασία με την εκκλησιαστική επιτροπή και ανάλογα με τις ανάγκες του εκκλησιαστικού ταμείου. Από τη στιγμή που αποφασιζόταν η πραγματοποίησή του, στέλνονταν αντιπροσωπείες στα όμορα αλλά και

Ρουγκατσιάρηδες 1956. Χορεύοντας κατευθύνονται στην πλατεία του χωριού.

μακρινότερα χωριά, για να ερωτηθούν αν δέχονταν να τους επισκεφτεί το ρουγκάτσι.

Εν τω μεταξύ στο χωριό συγκροτούνταν η ομάδα των χορευτών και εκλεγόταν ο καπετάνιος, ο οποίος περισσότερο απ' όλους έπρεπε να διακρίνεται για τη χορευτική του επιδεξιότητα, τη σωματική αντοχή και ρώμη, την εγκράτεια στα οινοπνευματώδη και την ικανότητά του να επιβάλλεται στα παλικάρια.

Συγχρόνως, καπαρώνονταν τα μουσικά όργανα, "μια ζ'για νταούλια", που σημαίνει ένα νταούλι και δυο ζουρνάδες. Οριζόταν ακόμα η επιτροπή, η οποία θ' ακολουθούσε τους χορευτές στα χωριά και θα συγκέντρωνε τα φιλοδωρήματα.

Εάν κρινόταν σκόπιμο, γίνονταν στην ομάδα μαθήματα χορού, μια και για την περίσταση υπήρχαν ειδικά "νουμπέτια" και ξεχωριστοί χοροί.

Η εκκίνηση γινόταν την Πρωτοχρονιά, (σε άλλα χωριά την πρώτη ή τη δεύτερη ημέρα των Χριστουγέννων). Τα παλικάρια ντυμένα με τις γνωστές κατάλευκες φουστανέλες, γύρω στα δέκα άτομα, πήγαιναν το πρωί στην εκκλησία και μετά το τέλος της λειτουργίας, προπέμπονταν απ' όλους τους χωριανούς μέχρι έξω από τα τελευταία σπίτια.

Εφταναν στο πρώτο χωριό, χορεύοντας κάτω από το διαπεραστικό ήχο των ζουρνάδων και κατευθύνονταν στην πλατεία, όπου τους υποδέχονταν οι τοπικοί εκπρόσωποι, τους καλωσόριζαν και τους έδιναν και τυπικά την άδεια να γυρίσουν στα σπίτια. Αν λάβουμε υπόψη πως μέσα στην καρδιά του καταχείμωνου οι περισσότεροι δρόμοι των ρουμλουκιώτικων χωριών ήταν σχεδόν αδιάβατοι από τα στάσιμα λασπόνερα και πως η υπόδηση των χορευτών δεν ήταν τίποτε άλλο από γουρνουτσάρουχα και μπγιάλια, μπορούμε να υποθέσουμε πως η πορεία τους κάθε άλλο παρά εύκολη ήταν.

Κάθε φορά που έφταναν στην είσοδο κάποιας αυλής, σταματούσαν, σχημάτιζαν κύκλο και άρχιζαν να χορεύουν. Ο νοικοκύρης είχε το δικαίωμα να υποδείξει ο ίδιος τον πρώτο χορευτή και στη συνέχεια να χορέψει και αυτός ή μέλη της οικογένειάς του. Μετά το τέλος, ο καπετάνιος πήγαινε και σταύρωνε με την πελώρια ξύλινη μαχαίρα - τέτοιες μαχαίρες κρατούσαν όλα τα παλικάρια - την είσοδο του σπιτιού, ευχόμενος στον ιδιοκτήτη του "χρόνια πολλά και του χρόνου". Εννοείται πως, πριν προχωρήσουν για την επόμενη στάση, δέχονταν κεράσματα, ρακή και κρασί,

τυρί, βραστά αυγά και κομμάτια χοιρινού, που υπήρχε άφθονο εκείνες τις μέρες.

Ο χορός, από σπίτι σε σπίτι κρατούσε χωρίς διακοπή ως το ηλιοβασίλεμα. Τότε μόνο σταματούσαν τα όργανα και η ομάδα συγκεντρώνονταν στην πλατεία και πάλι, για να ρυθμιστεί το θέμα της διανυκτέρευσης. Ενας άγραφος νόμος όριζε πως οι ρουγκατσιαροί έπρεπε να φιλοξενούνται ανά δύο και ποτέ ένας ένας. Η προθυμία και η επιθυμία των χωριανών ν' ανοίξουν το σπίτι τους στους χορευτές ήταν τόσο μεγάλη, ώστε δεν ήταν λίγες οι φορές που δημιουργούνταν επεισόδια και παρεξηγήσεις.

Η πολύωρη ορθοστασία, ο αδιάκοπος χορός, τα βρεγμένα πόδια, κάποτε το ολόσωμο βρέξιμο όταν έβρεχε ή χιόνιζε, τα άφθονα κεράσματα, λύγιζαν τα παλικάρια και τα έκαμναν να βυθίζονται γρήγορα σε βαθύ ύπνο. Ακόμα περισσότερο που το νταούλι θα βροντούσε σαν εγερτήριο σάλπισμα πολύ πρωί, πριν ακόμα ξημερώσει, ώστε να συνεχίσουν στο ίδιο ή το επόμενο χωριό.

Ρουγκατσιάρης. Δελιόπουλος Β. Αντώνιος (Ποζιαρίτες) Κεφαλοχώρι 1930.

Ιδιαίτερη μέριμνα λαμβανόταν κατά τις μετακινήσεις της ομάδας από χωριό σε χωριό να μη συναντηθεί με άλλο ρουγκάτσι. Ενα τέτοιο συναπάντημα θεωρούνταν κάθε άλλο παρά φιλικό και η αναμέτρηση μεταξύ των δύο ομάδων ήταν εθιμικά επιβεβλημένη και αναπόφευκτη. Στην καλύτερη περίπτωση την ευθύνη αναλάβαιναν οι δύο καπεταναίοι, οι οποίοι ξιφομαχούσαν, ευτυχώς με τα ξύλινα σπαθιά τους, μέχρις ότου ο ένας "εξουδετερώσει" τον άλλο. Τότε η ηττημένη ομάδα, σε ένδειξη υποταγής, περνούσε σκυφτή κάτω από τις υψωμένες μαχαίρες των νικητών. Φαίνεται όμως πως στη μακρόχρονη πορεία του εθίμου δεν έλειψαν περιστατικά και πιο θερμών αναμετρήσεων.

Ανήμερα τα Φώτα η ομάδα ολοκλήρωνε την περιήγησή της και επέστρεφε στο χωριό. Η υποδοχή που της γινόταν είχε στοιχεία θριάμβου. Σύσσωμο το χωριό έβγαινε να την προϋπαντήσει, πριν ακόμα μπεί αυτό. Μερικές εκατοντάδες μέτρα μακριά από το πλήθος, οι φουστανελλοφόροι σταματούσαν και έπαιρναν θέση για τον καθιερωμένο αγώνα δρόμου, που ακολουθούσε. Από την πλευρά του πλήθους υψωνόταν ένα μαντήλι σ' ένα κοντάρι. Με το σύνθημα που έδινε κάποιος τα παλικάρια άρχιζαν να τρέχουν. Ο ταχύτερος, και κείνος που διέθετε τα περισσότερα αποθέματα αντοχής αναδεικνυόταν νικητής, κερδίζοντας το υψωμένο μαντήλι, μαζί με την ξεχωριστή εκτίμηση των συγχωριανών του.

Την επόμενη μέρα το ρουγκάτσι χόρευε και στο δικό του χωριό. Ετσι ολοκληρωνόταν ο εξαήμερος κύκλος και οι χορευτές επέστρεφαν στα σπίτια τους κατάκοποι αλλά και πανευτυχείς.

Το έθιμο διακόπηκε με την κήρυξη του Πολέμου του Σαράντα και κάποιες προσπάθειες να αναβιώσει αργότερα, δεν καρποφόρησαν.

Ο ΚΛΗΔΟΝΑΣ

Ενα από τα έθιμα της περιοχής μας, που έσβησε κατά τη σημαδιακή δεκαετία του πενήντα ήταν και ο *κλήδονας* ή τα *κλήδονα*, όπως συνηθίζαμε να τα λέμε.

Το έθιμο, πανελλήνιο και πανάρχαιο, έφτασε στην εποχή μας κατευθείαν από το Βυζάντιο, όπου διατηρούνταν ολοζώντανο, παρά τις απαγορεύσεις και την πολεμική της εκκλησίας, η οποία το θεωρούσε ειδωλολατρικό.

Οπως κατά την προχριστιανική αρχαιότητα και στους μεσαιωνικούς χρόνους, έτσι και στα νεώτερα ο κλήδονας διατήρησε τον αρχικό του χαρακτήρα, τον οιωνοσκοπικό δηλαδή το μαντικό. Η περιέργεια να μάθει κανείς τα μελλούμενα, ήταν απόλυτα συνυφασμένη με τον κλήδονα, αν και σε κάποια περίοδο θεωρήθηκε "διαβολικόν είδος προφητείας". Το μαντικό αυτό χαρακτήρα διατήρησε και στα δικά μας χωριά, με μικρές μόνο εξαιρέσεις, που το στοιχείο αυτό απολησμονήθηκε.

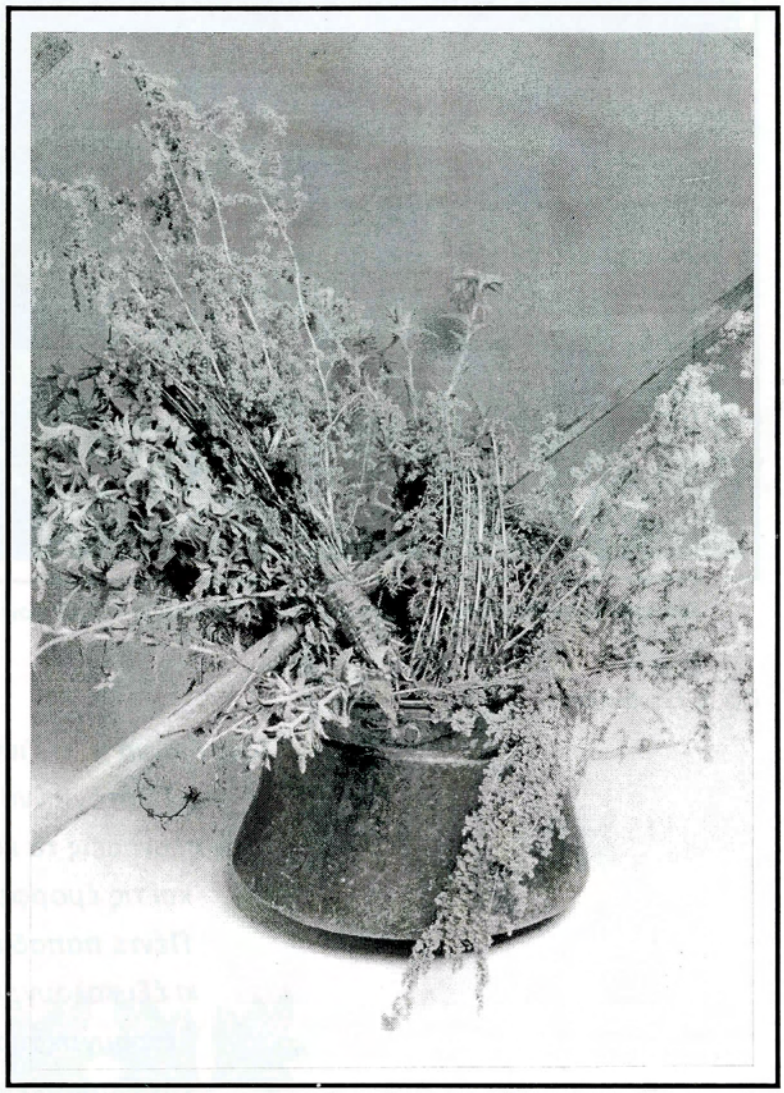

Τα υλικά που χρειάζονταν ήταν ένα μπακράτσι, λουλούδια πολλά, αγιάννηδες, διάφορα άλλα αρωματικά φυτά, όπως ο βασιλικός και μερικά κλωνάρια αγκαθωτά από ακακίες, παλιούρια και ένα κοντάρι να κρατάνε τα κορίτσια το μπακίρι.

Το τελετουργικό άρχιζε, όπως πάντοτε, το απόγευμα της παραμονής του Αϊ-Γιαννιού, στις 23 Ιουνίου. Ομάδες πολυπληθείς κοριτσιών, κάποτε έφταναν τις δυο δεκάδες, δυο και τρείς σε κάθε χωριό, σε ηλικίες που άρχιζαν από τα 13-14 ως τα είκοσι, συγκεντρώνονταν σε προκαθορισμένο σπίτι για τις προετοιμασίες.

Τα υλικά που χρειάζονταν, ήταν ένα μπακουρένιο καζάνι, "η μπακράτσα", με ημικυκλική λαβή, ένα "κουκούμι", κύπελο δηλαδή, πολλοί αγιάννηδες, λουλούδια ομώνυμα προς τον εορτάζοντα άγιο, με

λεπτά φύλλα και χαρακτηριστικά κίτρινα ευώδη άνθη, που την περίοδο αυτή βρίσκονταν στην πιο "καλή τους ώρα", διάφορα άλλα αρωματικά φυτά, όπως ο βασιλικός, και μερικά κλωνάρια αγκαθωτά, από ακακίες, παλιούρια ή γκορτσιές.

Με τα άνθη στόλιζαν το καζάνι, σε σημείο που το σκέπαζαν ολόκληρο, ενώ τα αγκαθωτά κλωνάρια τα τοποθετούσαν γύρω από το στόμιό του. Υστερα, έπαιρναν νερό από τρία διαφορετικά πηγάδια ή βρύσες και γέμιζαν την μπακράτσα ως τη μέση. Μαζί με το νερό έριχναν και φρούτα εποχής, όπως τζιρνίκια, μπιρκέτια, πρώϊμα μήλα και αχλάδια. Τα φρούτα αυτά ήταν η αιτία που περιέφραζαν την είσοδο του καζανιού, για να εμποδίσουν δηλαδή, τ' αγόρια να ορμήσουν και να τ' αρπάξουν, όπως συνήθιζαν να κάμνουν.

Λουλούδια αγιάννηδες, κίτρινα ευώδη άνθη που ανθίζουν τον Ιούνιο μήνα.

Οταν η προετοιμασία ολοκληρωνόταν, άρχιζε η περιφορά. Για να μεταφέρουν το καζάνι εύκολα, περνούσαν στο χερούλι του ένα οριζόντιο ξύλο.

Εμπαιναν στην αυλή του σπιτιού, αποφεύγοντας μόνο όσα είχαν πρόσφατο πένθος, άφηναν το καζάνι κάτω και άρχιζαν να χορεύουν και να τραγουδούν λέγοντας:

Άγιε Γιάννη μ' κι Γιαννάκη μ'
κι Πλατόγιαννη μ',
μην πλανεύεις τα κορίτσια
και τις έμορφες.
Πέντε παπαδιές
κι έξι καλουγριές
έτρουγαν τυρί
την Παρασκευή.
Γίδια, γίδια τσιουρλιστά
κι όλο τζουτζουκλάρικα.
Δώσ' μας νερό, δωσ' μας νερό
να ποτίσουμε το Γιάννη
και τα κλήδονα.

Οσο η ομάδα των κοριτσιών τραγουδούσε και χόρευε, η κορυφαία, ας πούμε, έπαιρνε ένα κύπελλο

νερό από το καζάνι και ράντιζε το χώρο γύρω από τη βρύση. Οταν όμως ,το τραγούδι έφτανε στο στίχο "δωσ' μας νερό", τότε ξαναγέμιζε το κύπελλο από τη βρύση και το ξανάριχνε μέσαστη μπακράτσα.

Ο κλήδονας αποτελούσε, νομίζω, το μοναδικό έθιμο, κατά το οποίο οι καλαντιστές δεν έπαιρναν φιλοδωρήματα: χρήματα, αυγά, γλυκίσματα. Σε όσες περιπτώσεις δέχονταν μερικά φρούτα, δεν τα κατανάλωναν ποτέ οι ίδιες, οι κοπέλες.

Οι επισκέψεις στα σπίτια διαρκούσαν ως το σούρουπο, οπότε και διακόπτονταν.

Η συνέχεια δεν ήταν ίδια σε όλα τα χωριά. Σε κάποια απ' αυτά το καζάνι έμενε στο τελευταίο σπίτι, που είχαν βραδιαστεί. Πριν φύγουν, έριχναν μέσα τα κορίτσια, τα δαχτυλίδια τους. Η νύχτα που ακολουθούσε, είχε τις αγωνίες της. Ο νέος που θα έβλεπαν στον ύπνο τους, θα ήταν και ο μελλοντικός τους σύντροφος. Σε άλλες περιπτώσεις, όταν το πρωί ξανασυγκεντρώνονταν, έλεγαν ένα όνομα παλικαριού και συγχρόνως έβγαζαν ένα δαχτυλίδι από το καζάνι. Η κάτοχος του δαχτυλιδιού είχε τώρα μια πρόβλεψη για το όνομα του νέου που θα τη ζητούσε σε γάμο.

Σε άλλα χωριά πήγαιναν και άφηναν το δοχείο σε σπίτι, όπου, κατά προτίμηση, έμεναν μόνο γέροντες. Το πρωί το έπαιρναν και, χωρίς να μιλούν μεταξύ τους, πήγαιναν και άδειαζαν το περιεχόμενό του - φρούτα, λουλούδια, νερό - στον Αλιάκμονα.

Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, το ίδιο βράδυ της παραμονής, μόλις ολοκλήρωναν τις επισκέψεις, κατευθύνονταν σε μια τοποθεσία έξω από το χωριό, όπου υπήρχε μια βρύση και δίπλα της μια μικρή λιμνούλα, τραγουδώντας πάντοτε το επίκαιρο τραγούδι, και εκεί άδειαζαν το περιεχόμενο του καζανιού.

Αναφέρεται ακόμα, πως κάπου αλλού το νερό του κλήδονα δεν το πέταγαν αλλά το μοιράζονταν σε μικρές γαστέρες και το φύλαγαν, όπως τον αγιασμό, ενώ σε κάποιες άλλες περιπτώσεις έλουζαν μ' αυτό τα μαλλιά τους, που μοσχοβολούσαν από τ' αρωματικά λουλούδια και τα φρούτα.

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Το δημοτικό τραγούδι είναι, ως γνωστόν, από τα αντιπροσωπευτικότερα συστατικά της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Η αξία του αναγνωρίστηκε πολύ νωρίς, με αποτέλεσμα να έχουμε συλλογές δημοτικών τραγουδιών από τις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα.

Η περιοχή μας πρέπει να υπήρξε πλούσια και στον τομέα αυτό. Δυστυχώς όμως, το μεγαλύτερο μέρος του ποιητικού και μουσικού αυτού θησαυρού έχει χαθεί οριστικά και οι όψιμοι συλλέκτες μόνο ελάχιστα ψήγματα μπόρεσαν να διασώσουν.

Θέλοντας να δώσω στους αναγνώστες του πονήματος αυτού ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του ρουμλουκιώτικου δημοτικού τραγουδιού, παραθέτω μερικά, όπως μου τα υπαγόρευσαν κάποιοι υπερήλικες.

Βέβαια, η καταγραφή απλώς των στίχων αδικεί κατάφορα τα έξοχα αυτά δημιουργήματα της λαϊκής καλαισθησίας, διότι τα αποστερεί το μελωδικό φορτίο της μουσικής, η οποία έχει το χάρισμα να εξωραϊζει τις στιχουργικές αδυναμίες, όπου υπάρχουν και να προβάλλει, κατά τον πλέον ανάγλυφο τρόπο τις αντίστοιχες αρετές.

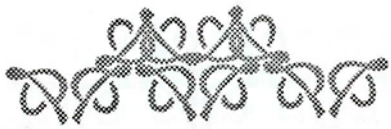

Μια κόρη, μια Γραφιώτισσα

Μια κόρη, μια Γραφιώτισσα, μια μικροπαντρεμένη
μασούριζιν, καλάμιζιν, στουν αργαλειό καθότανε.
Ρίχνει σαΐτα αδιάργυρη και φιλντισένιο χτένι.
Στουν αργαλειό καθόντανε και σιγοτραγουδούσι:
- Εχου τουν άντρα μου στην ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους
κι ακόμα τρείς τουν καρτιρώ
κι αν δεν φανεί κι αν δεν ερθεί καλόγρια θα γίνω
και στο κελί μου θα κλειστώ, άνθρωπουν να μην ιδώ.

Μάνα κι γιός

Μάνα κι γιός καθότανε σ' ένα μαξιλάρι.
Η μάνα κρατάει τα κιριά κι η γιός της ξεψυχάει.
- Ισύ πιθαίνεις, Κώστα μου, κι μένα που μ' αφήνεις;
Τη νύφ' που σι ραβώνιασα σε ποιόνα την αφήνεις;
- Εχου 'διρφόν ανύπαντρουν, αυτός ας την πάρει.
Παίρνει σελώνει τ' άλογο, παίρνει το καβαλ'κεύει.
- Καλή σου μέρα, νύφη μου. Καλώς τουν τουν αφέντη.
Αφέντη μ', που 'νι η Κωστάκης μου;
- Ο Κωστάκης σου πέθανι ιδώ κι πέντε μήνις
κι ο Κωστάκης μ' έχει πεί γυναίκα να σε κάνου.
- Οταν στερέψ' η θάλασσα κι γίνει περιβόλι
τότι κι 'γω θα παντριφτώ, άλλουν άντρα για να πάρου.

Δημήτρης Κατσιάμπας

Ενα Σαββάτου βράδυ, μια Κυριακή προυϊ
βαρέσαν τουν Κατσιάμπα μέσα στη Μελίκ'.
Του κρίμα νάχ' η Δέσπου η Αντωνούδα, που σι φαρμάκουσιν
κι στους Τούρκους σι παράδουσιν.
Σε κλαίει η Βέροια κι όλη η Νιάουστα
σε κλαίει κι του Ρουμλούκ, μέχρι την Κουλιακιά.

Μυγδαλιά

Μυδγαλιά, κόρ' Μυγδαλιά, έχ'ς μιγάλα τα μαλλιά,
έχεις μιγάλα τα μαλλιά κι ζουρλαίνεις τα πιδιά.
Αι, θα φύγου, Μυγδαλιά, κι θα πάνου μακριά
κι θα πάνω σ' άλλη βάρδια, για να βρω τα παλικάρια.
Στον δρόμου ν' απού πάϊνα, βρίσκου μάνα κι θυγατέρα.
Η μάνα ήταν πέρδικα κι η κόρη περιστέρα
Μυγδαλιά, κορ Μυγδαλιά, έχ'ς μιγάλα τα μαλλιά
να πας να κόψεις τα μαλλιά, μπουτί ζουρλαίνεις τα πιδιά.

Ομορφο Τουρκάκι

Ενα όμορφο Τουρκάκι από μέσα από τη Βέροια
του γυαλί βαστάει στα χέρια, μον' γυαλίζεται και λέει:
- Νιάτα μου και λεβεντιά μου, πως θα πάτι στο νιζάμι;
Πώς θα βάλτ'ς γυλιό στην πλάτη.

Διώξι μι μάνα μ'

Διώξι μι, μάνα μ', διώξι μι κι μη μι καταργιέσι
θα φύγου, μάναμ' κι θα κλαίς κι θα παραπουνιέσι.
Θα κάνεις χρόνια να μι ιδείς μήνις να πάρεις γράμμα
κι ανήμερα τ' Αη Γιωργιού, πρώτη γιορτή του χρόνου
τότι, μάνα μ' θα μι θυμείς, μάνα μ', σαν πας στην εκκλησιά
κι ανάψεις το κερί σου.
Θα γλέπεις νύφις μι πιδιά κι πιθιρές μ' αγγόνια
θα γλέπ'ς κι του στασίδι μου να μένει μαραμένου.

Οσοι διαβάτις δα πιρνούν, όλνους δα τους ρουτάς:
- Μην είδατει, πιδιά μου, του Θουμά;
- Μανιά μ', ιψές τουν είδαμι στ' αμάξι ξαπλουμένουν.

Κατέβα Λένκου μ'

Κατέβα, Λένκου μ' κι άνοιξι την πόρτα την καρένια (την καρυδένια)
έχου δυο λόγια να σι πω κι δυο να σι ρουτήσου.
- Ξένι σα θέλεις φίλημα, σα θέλεις μαύρα μάτια
κίνα κι έλα μια βραδιά.

Ασπρα μου περιστέρια

Ασπρα μου περιστέρια κι ισείς μαύρα μου πουλιά
πολύ ψηλά πιτάτει, για χαμηλώσιτι
κατιβείτι στην αυλή μου κι στου παράθυρό μου (παραθύρι μου)
να στείλου ένα γράμμα, μι μια ψιλή γραφή,
να πείτι στην αγάπη μου να μη μι καρτηρί.
- Κόρη μ' αν δεν παντρεύτηκις, κοίτα να παντρευτείς
γιατί ιγώ παντρεύτηκα να μη μι καρτηρείς.
Πήρα γυναίκα μάγισσα κι πιθιρά μαγίστρια
κι δε μπουρώ να 'ρθω.

Ιψές, προυψές

Ιψές, προυψές εδιάβινα από το μαχαλά σου
κι άκουσα λάβα και φωνές, μια ταραχή μεγάλη.
Η μάνα σου σι μάλουνι απού πιρνώ απ' την πόρτα
κι αν δε μι θέλεις να πιρνώ πέσμου να μην πιράσου.
- Πώς να σ' του πω, λεβέντη μου, πως να σ' του μολογήσω,
έχω δυο χρόνια σ' αγαπώ, τώρα πάμι στα τρία.
Πέρνα, λιβέντη μ', πέρναγει, κανέναν μη φουβάσι
η δρόμους είνι ανοιχτός, κανέναν μη φουβάσι.

Σίντας μι παίρνει ο λογισμός

Σίντας μι παίρνει ο λογισμός και στην καρδιά μου λαύρα
τότι πάω στον μπογιατζή, για να τα βάψω μαύρα.
Κι αν μι ρουτήσ' η μπουγιατζής, γιατί τα βάφ'ς κι τα φουρείς
τα μαύρα στου κουρμί σου
ντέρτι δεν είχα στην καρδιά κι απόχτησα έναν πόνο
χίλιοι γιατροί κι αν μαζιφτούν, κανένας δεν τουν γιάνει.

Της Ανθίας

Πέντι μήνις παντριμένη η Ανθία στου Νησέλι
κι άλλις πέντε μέσ' το χώμα, η Ανθία πιθαμένη.
- Χιριτίσματα να πάτι στη μανούλα μ', στου Θανάση μ'
να τους πείτι την αλήθεια, η Ανθία πιθαμένη.
Να κιράσουν παξιμάδια κι γλυκό κρασί.

Κατιρίνα Πουντικούδα

Πέντι πιδιά σ' αγάπησαν, κανένα δε σι πήρι.
Σι γέλασαν, σι πλάνιψαν μι λίγδις κι μ' αλεύρια
κι μι πουλλά φλουριά.
Μι λίγδις κι μαρκάτια κι μι πουλλά φλουριά.
Του κρίμα να 'χει η αδιρφή σ' κι τ' άδικου η μπαμπάς,
που σ' έδουκαν του Μπουγιατζή, του Τζιόλα του μαράζα,
του Τζιόλα του μαράζα, αυτόν του φυσικό.
Δε σ' έπριπαν πουλλά φλουριά κι άντρα μαραζιάρη,
μον' σ' έπριπαν λίγα φλουριά κι άντρα παλικάρι.

Τ'ς Λισάβους

Τρείς τσιανταρμάδις κάνταν στην άκρη απ' του τζιαντέ
δυο μαχιριές μι ρίξαν κι μια ντουφικιά.
- Κάμι γκαϊρέτ, Λισάβουμ', κάμει γκαϊρέτ τρανό.
- Αχ, τι γκαϊρέτ να κάμου, μι έφαγαν τα νιάτα μου.

Της Τασιούλους

- Του μάθατι τι έγινι τούτη την ιβδομάδα;
Του Νάσιου μας τουν βάρισαν μέσα απ' τ' αμπέλι.
- Στρώσι, Τασιούλα μ' τουν ουντά, στρώσει για να πλαγιάσου.
- Σ' είπα, βρε Νάσιου μ', μη μου βαριουκαρδιάζεις.
- Σύρι, Τασιούλα μ', στου γιατρό, γιατρό του Νικουλάκη.
Να κι η γιατρός από 'ρχιτι μι δυο γυαλιά στα χέρια.

Τ' κουντού η γ'ναίκα

Ενας κοντός, κουντούτσικους, π' όχι καλή γυναίκα
χρέα πουλλά τουν έριχναν, χρέη πουλλά τουν βάζουν.
- Κουντέ, πούλα τα χουράφια σου, πούλα κι τ' αμπέλια σου
κι αν δε σι φτάνουν όλ' αυτά πούλα κι τη γυναίκα σου.
- Βάλι γυναίκα κι άλλαξε, στολίσου κι αρματώσου.
Βάλι τουν ήλιου πρόσωπου κι του φιγγάρ' αστήθους
κι απού του χέρ' την έπιασι κι στου παζάρ' την πήγι.
Τρείς στιλιατάδις έβαλιν, τρείς στιλιατάδις βάζει.
- Πόσου κουντέ μου την καλή, πόσου τη μαυρουμάτα;
- Χίλια φλουριά αξίζει του φιλί κι δυο τα μαύρα μάτια
αχ, κι του δόλιου του κουρμί τ'ς ξαγουρασμό δεν έχει.
- Πάρει κουντέ μου, τα λιφτά κι δώσ' μου τη γυναίκα σ'.
Κι απού του χέρ' την έπιασι, στου σπίτι του την πάει
κι άρχισε να τη ρουτάει:
- Που πού 'νι η μάνα σου, 'που πού 'νι κι η πατέρας;
- Η μάνα μ' είν' απ' του Γαλατά, μπαμπάς μ' απ του Βιζύρι (Βιζύη;)
είχα κι έναν αδιρφό στους κλέφτις καπιτάνιου.
- Κυρά μ', ιγώ είμι η αδιρφός
κι απού του χέρ' την έπιασι στουν νάντρα της την πήγι.
- Πάρι, κουντέ μ', τ' γυναίκα σου, χαλάλ' κι τα λιφτά σου.
Ιγώ την αδιρφή μ' γυναίκα δεν την κάμνου.
Πάρι, κουντέ μ', τ' γυναίκα σου.

Δίπλα σι μένα κάθισι

Δίπλα σι μένα κάθισις κι δίπλα μι κοιτάζεις
κι δε μι λες πως μ' αγαπάς, μόνο μι κοροϊδεύεις.
Σα μι φιλούσις, μ' έλιγις η αγάπη δεν ξιχνιέτι
κι τώρα μι παράτησις σαν καλαμιά στουν κάμπου,
που την πατούν κι δε μιλάει, την καιν' κι δε φουνάζει

Τι κλαίς καημέν' Μαρία

- Τι κλαίς, καημέν' Μαρία, κι μένα δεν του λες;
- Τι να σι πω συουμφάδα μ' τι να σ' αφηγηθώ;
Δεν ξέρ'ς απού μιράκι κι απού κρυφό καημό
Ικείνον π' αγαπούσα ταχιά δα παντριφτεί.
Η ήλιους βασιλεύει κι η μέρα σώνιτι
κι ιμένα η νους μου στου κιφάλι δε συμμαζώνιτι.

Νυστάζουν τα ματάκια μου

Νυστάζουν τα ματάκια μου, νυστάζουν τα καημένα
κι συντρουφιά δεν έχουνε να παν να κοιμηθούνι.
Εχουν παλιές γειτόνισσες, καινούργιες φιλενάδες.
Κινώ κι πάγου μια βραδιά κι ένα Σαββάτου βράδυ,
βρίσκου τις πόρτες ανοιχτές κι τα κλειδιά παρμένα.
Σκύφτω, φιλώ την κλειδαριά, θαρρώ φιλώ ισένα.

Η Τριχουβίστα

Πουλλά ντουφέκια ρίχνονται κάτου στην Τριχουβίστα.
Μήνα σι γάμου ρίχνουντι, μήνα σι πανηγύρι;
- Τα ρίχν' του Μπέη του πιδί για μια παπαδουκόρη.
Φουτιά να κάψει την τουρκιά κι αυτούς τους Αρβανίτις.

Τρία κουράσια

Τρία κουράσια μάλουναν για ένα παλικάρι
κι η μάνα του του έλιγι κι η μάνα του του λέει:
- Για πάρτις, γιε μου, και τις τρείς, καμιά να μην κακιώσει.
Η μια να φέρνει του νιρό, η άλλη να ζυμώνει,
η τρίτη η μικρότερη να στρώνει να ξεστρώνει.

ΓΙΑΤΡΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΓΗΤΕΜΑΤΑ

Η υγεία, αγαθό πολυτιμότατο αλλά και ευπαθές, υπήρξε πάντοτε αντικείμενο φροντίδας και μέριμνας μεγάλης. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν μύριους τρόπους, για να προλάβουν την εμφάνιση των ασθενειών, να τις αποτρέψουν, αλλά και να τις θεραπεύσουν.

Από το ενδιαφέρον και τη φροντίδα αυτή άλλωστε, προέκυψαν η επιστήμη της ιατρικής με τα πολυπληθέστατα παρακλάδια της, της φαρμακευτικής και άλλες συναφείς, οι οποίες στην εποχή μας έφτασαν σε επίπεδα, όντως, θαυμαστά.

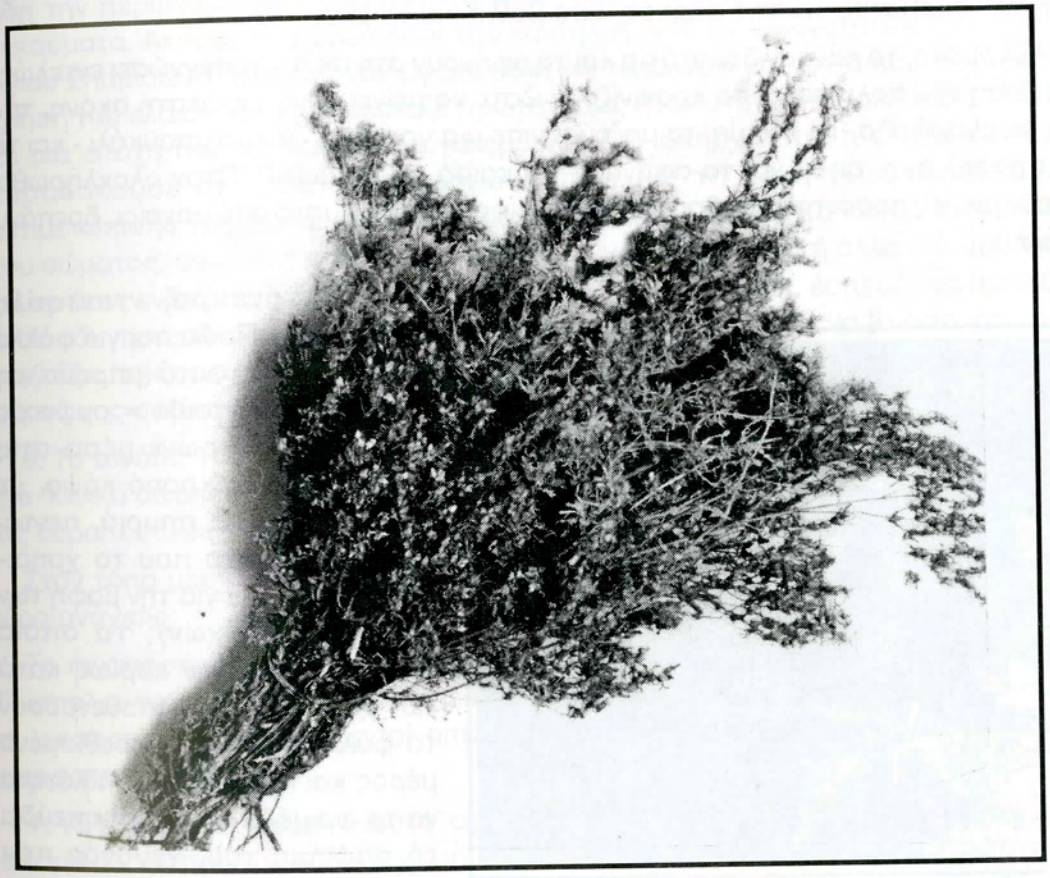

Το σπαθολούλουδο.

Για αιώνες πολλούς, βέβαια, οι γνώσεις και η αλήθεια της ιατρικής ήταν ανύπαρκτες ή ελάχιστες και ο άνθρωπος υποχρεώνονταν να καταφεύγει σε λύσεις, οι οποίες είτε στηρίζονταν στην εμπειρία και την παράδοση είτε ενείχαν το στοιχείο του εξω-λογικού, του μαγικού. Οι τρόποι αυτοί διατηρήθηκαν στην περιοχή μας ως τα μέσα περίπου του αιώνα μας, χωρίς να αποκλείεται, κάποιοι να παραμένουν ακόμα σε ισχύ.

Η χρήση βοτάνων, οι αυτοσχέδιες αλοιφές,για επιθέματα και καταπλάσματα, ελαφρές χειρουργικές επεμβάσεις, αφεψήματα, υλικά ζωϊκής προέλευσης, η προσφυγή σε βοήθεια από το υπερπέραν άλλοτε με τη μεσολάβηση της ίδιας της εκκλησίας και άλλοτε άλλων δυνάμεων που δεν διακρίνονταν για την αγιοσύνη τους, υπήρξαν όσα κυρίως υποκαθιστούσαν την επιστημονική ιατρική επί αιώνες και πάνω τους εναπέθεταν συνήθως, οι πάσχοντες και οι συμπάσχοντες τις ελπίδες της γιατρειάς.

Α. Γιατροσόφια.

Διάφορα μέρη φυτών χρησιμοποιούνταν από τότε που υπάρχουν άνθρωποι, για την ανακούφιση και την γιατρειά. Αλλωστε και πάρα πολλά σύγχρονα φάρμακα έχουν ως πρώτη ύλη τους φυτικές

ουσίες.

Δεν υπάρχει μέρος του φυτού που να μην αξιοποιούνταν για το σκοπό αυτό. Φλούδες κορμού, φύλλα και άνθη, ρίζες, υπόγειοι βλαστοί και φυσικά οι καρποί.

Δυστυχώς, πολλές από τις συνταγές αυτές, τις ενίοτε άκρως αποτελεσματικές, έχουν λησμονηθεί οριστικά και είναι ελάχιστα όσα μπορεί κανείς να διασώσει.

Τα παθήματα, που γιατρεύονταν με τα βότανα, ήταν διάφορα. Ανάμεσά τους τα τραύματα από κόψιμο, οι πληγές από κάψιμο, τα πολύ συνηθισμένα σπυριά, χουλκά όπως τα έλεγαν, αλλά και άλλες δερματικές παθήσεις, προβλήματα του πεπτικού, κοιλόπονοι, ευκοίλιες, δυσκοίλιες, αναπνευστικά, λευκώματα, κακοποιήσεις συνολικά του σώματος.

Θα παραθέσουμε στη συνέχεια μερικά από τα φυτά αυτά, χωρίς δυστυχώς να μπορούμε να τα ονομάσουμε με την επίσημη ορολογία.

1. Σπαθολούλουδο: Πρόκειται για ένα καλοκαιρινό, θαμνώδες αγριολούλουδο, με κίτρινα άνθη - θυσανωτά, που όταν ωριμάσει παίρνει μια σκούρα, καφέ απόχρωση. Οπως λέει και το όνομά του, γιατρεύει κάθε τομή του δέρματος και της σάρκας, όσο βαθιά και να είναι.

Το μαζεύουν τον Αύγουστο, το κάνουν δεματάκια και το αφήνουν στη σκιά να στεγνώσει εντελώς. Υστερα, τρίβουν τα άνθη του πολύ καλά, τα κοσκινίζουν ώστε να μείνει μόνο μια λεπτή σκόνη, την οποία ανακατεύουν με ελαιόλαδο. Το μείγμα, το μαζεύουν σε μια γαστέρα - μικρό μπουκάλι - και το κρεμούν σε μέρος προσηλιακό, όπου και το αφήνουν για καιρό να "ζυμωθεί". Οταν ολοκληρωθεί αυτή η φάση, παίρνουν μικρές ποσότητες με βαμβάκι και αλείφουν τα κοψίματα από μαχαίρι, δρεπάνι, τσεκούρι και ό,τι άλλο.

Το νταντούλι.

2. Πεντάνευρο, νταντούλι, μπρούσλας: Πρόκειται για φύλλα από αντίστοιχα φυτά (μπρούσλας = κισσός, νταντούλι = ομώνυμο φυτό, που φύτρωνε μέσα στις αυλές κι έκανε καρπό κάψα, με μαύρα σφαιρικά σπυριά, πεντάνευρο ή λάπατο που το χρησιμοποιούσαν και για την βαφή των μάλλινων ρούχων), τα οποία χρησιμοποιούνταν κυρίως κατά των χουλικών. Τα τοποθετούσαν τα φύλλα πάνω στο ερεθισμένο μέρος και κείνο είχε την ιδιότητα να το ωριμάζει και να επισπεύδει το σπάσιμό του, γεγονός που ανακούφιζε τον άρρωστο.

3. Προζύμι: Ανάλογες ιδιότητες προς τα προηγούμενα είχε και το προζύμι, που προορίζονταν για ψωμί. Το έβαζαν και αυτό πάνω στα κλειστά σπυριά, το τύλιγαν, όπως και τα φύλλα, με καθαρά πανιά για να το σταθεροποιήσουν, φρόντιζαν όμως να μη το αφήνουν για πολύ χρόνο, διότι ξεραίνονταν και ήταν δύσκολο να αποκολληθεί.

4. Κρεμμύδια: Το θαυμάσιο αυτό κηπευτικό, με τις ποικίλες χρήσεις στη μαγειρική σήμερα και που υπήρξε μόνιμο προσφάϊ για αιώνες πολλούς του ζευγαρά και του βοσκού, δεν μπορούσε να λείπει από την (παρα)ιατρική. Πίστευαν πως βοηθούσε να διαλυθούν και να εξαφανιστούν τα αιματώματα (το σκοτωμένο αίμα, έλεγαν) από τα μέρη εκείνα του σώματος, που είχαν υποστεί

κάκωση είτε γιατί έπεσε πάνω τους κάποιο βάρος, είτε γιατί δέχτηκαν χτυπήματα.

Έπαιρναν ξερά κρεμμύδια, τα πολτοποιούσαν με ένα βαρύδιο, μάζευαν τον πολτό σ' ένα πανί και το τοποθετούσαν πάνω στο χτυπημένο μέρος. Θεωρούσαν πως την ιαματική τους ιδιότητα τη χρωστούσαν στο γνωστό κάψιμο, που προκαλούν στα μάτια, όταν τα κόβουμε.

5. Το ελαιόλαδο: Το ευλογημένο ελαιόδεντρο δεν μπορούσε να ευδοκιμήσει στον τόπο μας, με το αψύ κλίμα και τα βαλτωμένα χώματα. Η ανάγκη, βέβαια, υποχρέωσε τους ντόπιους να αναζητήσουν εναλλακτική λύση, τουλάχιστο ως προς το λάδι, που εκτός των άλλων ήταν απαραίτητο και για λατρευτικούς λόγους. Ετσι στη μεν διατροφή αντικαταστάθηκε, σε μεγάλο βαθμό, από το σουσαμόλαδο, το μόνο σπορέλαιο που υπήρχε τότε και παράγονταν σε τοπικούς μύλους, για ανάγκες λατρευτικές όμως, όπως στο καντήλι, ο άρτος, κανένα άλλο είδος δεν το υποκαθιστούσε το λιόλαδο, όπως το έλεγαν.

Αλλά υπήρχαν και άλλοι τομείς, στους οποίους ο χυμός της ελιάς φαίνονταν χρήσιμος στον άνθρωπο. Ηταν ο χώρος της υγείας ή καλύτερα της θεραπείας κάποιων παθήσεων. Μνημονεύσαμε ήδη την περίπτωση του *σπαθολούλουδου.* Να προσθέσουμε επίσης, πως το άλειφαν επάνω σε εγκαύματα. Ακόμα, το χλιαρό λάδι της καντήλας από το εικονοστάσι, όπου υπήρχε εικόνισμα του Αγίου Σπυρίδωνα, το έπαιρναν με βαμβάκι και το έβαζαν σε αυτιά που πονούσαν. Εκεί όμως που η χρήση του ελαιόλαδου παρουσίαζε πρωτοτυπία, ήταν στην καταπολέμηση ή πρόληψη του τέτανου. Σε μια εποχή που τα θαυματουργά εμβόλια δεν υπήρχαν και η φοβερή μολυσματική αρρώστια καραδοκούσε σε κάθε σκουριασμένο μέταλλο, τη μόνη γνωστή αποτελεσματική μέθοδο αντιμετώπισής της αποτελούσε το ζεμάτισμα. Οταν δηλαδή κάποιος τρυπιόνταν σε κάποιο σημείο του σώματος, συνήθως σε κάποιο άκρο, από ένα καρφί παλιό ή άλλο σκουριασμένο σίδερο και είχε τις πρώτες ενδείξεις πως άρχιζε να κοκκινίζει ή να μελανιάζει, έσπευδε να προλάβει τα χειρότερα μ' έναν οδυνηρό αλλά αναγκαίο τρόπο. Εβαζε σ' ένα μπρίκι λάδι να βράσει και όταν εκείνο άρχιζε να κοχλάζει, το έχυνε με τη βοήθεια ενός βαμβακιού επάνω στην πληγή. Έτσι πίστευαν πως μαζί με ένα μέρος της σάρκας, σκότωναν και το ύπουλο μικρόβιο του τέτανου.

6. Το σινάπι: Το φυτό αυτό που έγινε παροιμιώδες χάρη στην ευαγγελική ρήση, που κάμνει λόγο για "κόκκο σινάπεως", υπονοώντας κάτι το ελάχιστο σε όγκο, είναι γνωστό από την αρχαιότητα για τις θεραπευτικές του ιδιότητες.

Στον τόπο μας ήταν αυτοφυές και πολύ εύκολο να συγκεντρώσει κανείς τους σπόρους του για ώρα ανάγκης.

Το σιναπόσπορο δεν τον χρησιμοποιούσαν ποτέ μόνο του γιατί ήταν αληθινός μπουρλοτιέρης. Πυρπολούσε κυριολεκτικά το σημείο του σώματος με το οποίο έρχονταν σε άμεση επαφή. Κυρίως οι μικροσκοπικοί αυτοί καρποί αποτελούσαν ένα από τα κύρια συστατικά σε διάφορα ιαματικά παρασκευάσματα.

7. Αγριάδα: Το ταπεινό αυτό αγριόχορτο, που άλλοτε ήταν επιθυμητό, γιατί τα φύλλα του αποτελούσαν πρώτης τάξεως χλωρή τροφή για τα ζώα που έβοσκαν και άλλοτε πάλι εκλαμβάνονταν ως ζιζάνιο και καταπολεμούνταν, όταν φύτρωνε "εκεί που δεν το έσπερναν", μέσα σε καλλιέργειες δηλαδή, είχε τη δική του συμβολή στην καταπολέμηση των ασθενειών. Η αρρώστια την οποία καλούνταν να θεραπεύσει ήταν το λεύκωμα, που εκδηλώνονταν με πρήξιμο των κάτω άκρων και του προσώπου.

Οι ενδιαφερόμενοι κατέφευγαν σε φρεσκοργωμένα χωράφια και συγκέντρωναν τους υπόγειους βλαστούς της. Υστερα, αφού τους έπλεναν καλά, τους έβραζαν. Το αφέψιμα το μάζευαν σε μπουκάλια και το έπιναν, όπως το νερό. Η θεραπεία διαρκούσε μερικές εβδομάδες.

8. Το χαμαίμηλο: Είναι το γνωστό μας χαμομήλι. Πέραν του ότι το έπιναν όπως και σήμερα, πρέπει να σημειωθεί ότι το χρησιμοποιούσαν και σαν απολυμαντικό, να πλένουν δύσκολες πληγές, τα συγκαμμένα σκέλια των βρεφών, τα ερεθισμένα μάτια, τα στόματα που λόγω κάποιας μόλυνσης

γέμιζαν σπυριά.

Το αφέψημά του ήταν επίσης ένα από τα ελάχιστα είδη, με το οποίο συμπληρώνονταν το μητρικό γάλα των νεογέννητων ή χορηγούνταν σαν καταπραϋντικό, όταν το παιδάκι είχε ενοχλήσεις στην κοιλιακή του χώρα.

Αποτελεσματικό, τέλος, θεωρούνταν και κατά της δυσκοίλιας, ενώ την ευκοίλια την αντιμετώπιζαν με μαύρο τσάϊ ή με φέτες λεμονιού, πασπαλισμένες με σκόνη καφέ.

9. Φρουξολούλουδο: Η φρουξυλιά ή κουφοξυλιά είναι ένα είδος που μάλλον ,τείνει να εκλείψει πια από τον τόπο μας. Και όμως και όμορφο και χρήσιμο ήταν αυτό το δέντρο, με τα πολλά παρακλάδια, τον κούφιο κορμό και το μικρό ανάστημα.

Η κουφοξυλιά, λοιπόν, που κρατούσε μια διακριτική θέση στους φράχτες και σε απόμερα σημεία των αχανών οικοπέδων, έφτανε στο ακραίο σημείο της χάρης της την άνοιξη, όταν ξεσπούσαν οι κατάλευκες ταξιανθίες της.

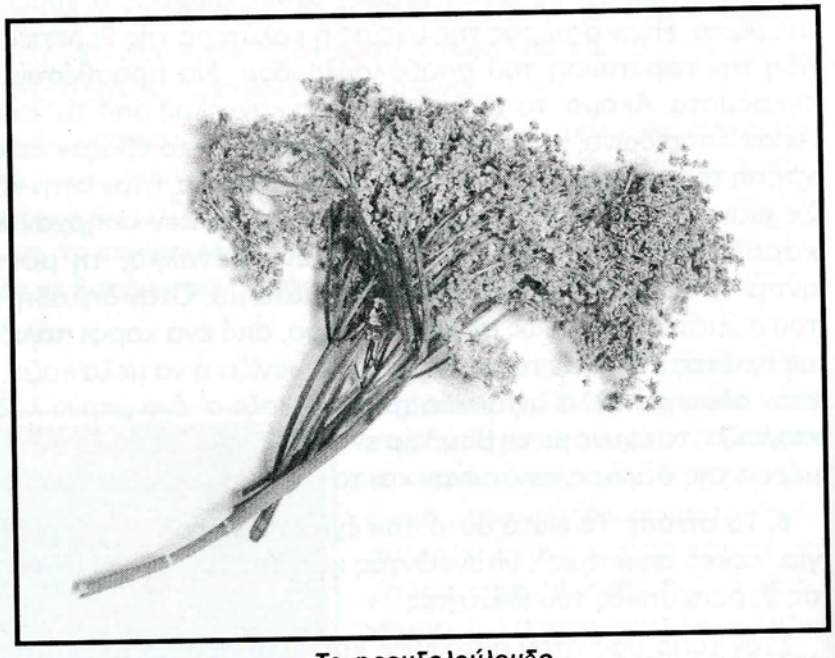

Το φρουξολούλουδο.

Ανήμερα Πρωτομαγιά συνήθιζαν να μαζεύουν τα τεράστια αυτά τσαμπιά και να τα κρεμούν σε σημεία προστατευμένα από τον ήλιο και την πολλή σκόνη για να ξεραθούν. Υστερα, τα μάζευαν σε πάνινες σακούλες και τα φύλαγαν για την κατάλληλη στιγμή. Και η στιγμή ήταν κατάλληλη, όταν παιδιά νεογέννητα έπρεπε να πάρουν συμπληρωματική τροφή, γιατί το μητρικό γάλα δεν επαρκούσε, όπως ακριβώς συνέβαινε με το χαμομήλι.

10. Η μολόχα: Μολόχες υπήρχαν δυο ειδών. Το ένα ήταν χαμηλό, πυκνό και προορίζονταν μόνο για να "τις ταράξουν" στα παπιά και τα γουρούνια. Τις μάζευαν δηλαδή, τις έτριβαν όπως τα σπανάκια, τις ανακάτευαν με πίτυρα ή καλαμποκάλευρο και τις τάϊζαν στα ζώα που προαναφέραμε.

Το δεύτερο είδος ήταν διαφορετικό. Ηταν ετήσιο φυτό, που φύτρωνε μεμονωμένο και ο λεπτός κορμός του έφτανε το 1,5-2 μ. Από τις μασχάλες των φύλλων του, που ήταν αδριά και μεγάλα έβγαιναν άνθη πολύχρωμα, όμορφα, εντυπωσιακά. Τα άνθη αυτά τα μάζευαν, τα στέγνωναν και τ' αποθήκευαν. Οταν τα έβραζαν, έδιναν ένα ζουμί, πρώτης τάξεως φάρμακο για το βήχα και την απόχρεμψη, για μικρούς και για μεγάλους.

11. Τα ραδίκια: Το ταπεινό αυτό χορταρικό είναι γνωστό ότι δίνει μια νόστιμη σαλάτα, αρκεί να το βράσει κανείς, γιατί αλλιώς, είναι πικρό. Παλιά το πικροζούμι από το βράσιμο το μάζευαν και το έπιναν όσοι έπασχαν από διαβήτη.

12. Το ξύδι: Το ξύδι δεν ήταν μόνο ένα πολύ δροσιστικό και σωτήριο υγρό για τους φοβερά ζεστούς καλοκαιρινούς μήνες, προκειμένου να κάνουν οι θεριστές και οι άλλοι υπαίθριοι εργαζόμενοι διάφορες αυτοσχέδιες "σούπες". Σ' αυτό κατέφευγαν και όταν δέχονταν τσιμπήματα από σφήκες ή μέλισσες. Το ανακάτευαν με χωμάτινη σκόνη και τη λάσπη την τοποθετούσαν στο σημείο όπου υπήρχε το κεντρί.

13. Μπουμπλόχωμα: Αν και δεν ανήκει ούτε στα ζωϊκά, ούτε στα φυτικά είδη, θεωρούμε κατάλληλη τη στιγμή να το αναφέρουμε. Πρόκειται για μικρές ποσότητες ψιλοτριμμένου χώματος, που το μάζευαν από την είσοδο στη γη κάποιων εντόμων (μπούμπουλας είναι το σκαθάρι). Το χώμα αυτό το έριχναν, όπως την πούδρα, στα μασχαλοπόδαρα και σε άλλα σημεία των νεογέννητων που ήταν ερεθισμένα.

Εκτός όμως από τα φυτά και ορισμένα ζωϊκής προέλευσης προϊόντα επιστρατεύονταν για την καταπολέμηση κάποιων ασθενειών ή άλλων έκτακτων περιστατικών.

1. Βούτυρο πρόβειο: Προφανώς, υπερεκτιμώντας τη μεγάλη θρεπτική αξία του βούτυρου, το χρησιμοποιούσαν πέρα από τη διατροφή και σαν γιατρικό. Θεωρούσαν πως βοηθούσε τα άτομα που είχαν πέσει από ζώα ή δέντρα και βρίσκονταν σε μια ημιλυπόθημη κατάσταση. Τους το χορηγούσαν λιωμένο, με κουταλάκι στο στόμα.

2. Γάλα γαϊδούρας: Το χορηγούσαν κατά του κοκίτη. Εδώ, βέβαια, δημιουργούνταν το δίλημμα κατά πόσον αυτό ήταν επιτρεπτό από χριστιανική άποψη, αφού ούτε το κρέας του συμπαθέστατου αυτού ζώου τρώγονταν.

3. ***Δέρμα φρεσκοσφαγμένου προβάτου:*** Είπαμε ότι αιματώματα από τοπικά χτυπήματα αντιμετωπίζονταν με πολτό κρεμμυδιών. Οταν όμως, τα χτυπήματα ήταν καθολικά και κάλυπταν όλο ή μεγάλο μέρος του σώματος, τότε χρησιμοποιούνταν το νωπό τομάρι προβάτου. Τα παθημένα μέρη τυλίγονταν με τη λιπαρή πλευρά του δέρματος και έμεναν έτσι όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο.

4. Απλυτο μαλλί προβάτου: Τα κρυολογήματα που εκδηλώνονταν με τους οξείς πόνους, γνωστούς από τα βυζαντινά ακόμα χρόνια ως σφάχτες, αντιμετωπίζονταν εκτός των άλλων και με άπλυτο μαλλί. Το ζέσταιναν από μακριά στη φωτιά και το έβαζαν στο μέρος που πονούσε. Για τον ίδιο λόγο πάντως χρησιμοποιούσαν και σακούλια με ζεστά πίτυρα ή πολύ καυτά κεραμικά, τούβλα, κεραμίδες.

5. Ούρα: Δεν έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε που οι μεγαλύτεροι παρότρυναν τους μικρούς να σπεύσουν να κατουρήσουν ένα κόψιμο στο χέρι ή σε άλλο σημείο του σώματος. Πίστευαν ότι τα ούρα απολυμαίνουν την πληγή και προλαβαίνουν τις μολύνσεις.

Πέρα από τα παραπάνω, που αποτελούν ένα μικρό μέρος όσων μπορέσαμε να διασώσουμε, υπήρχαν και διάφορα άλλα "μανασούπια" στο καθημερινό οπλοστάσιο για την αντιμετώπιση δυσάρεστων καταστάσεων. Κάποια απ' αυτά αποτελούσαν ένα είδος πρακτικών γιατρικών και κάποια άλλα είχαν διαφορετικό χαρακτήρα, άγγιζαν το χώρο της μαγείας, ανάμεικτης με χριστιανικά στοιχεία. Τα πρώτα, γνωστά και σαν γιατροσόφια, απαιτούσαν συχνά και κάποιο είδος ειδίκευσης. Σ' αυτά υπάγονταν:

1. Οι βεντούζες: Βεντούζες υπήρχαν δυο ειδών: Οι *απλές* που παίρνονταν εύκολα. Τα υλικά, που χρειάζονταν ήταν τρείς - τέσσερες κούπες του κρασιού, με χοντρό στόμιο - υπήρχαν και ειδικές με διογκωμένο το κύριο σώμα, αλλά ήταν σπάνιες - λίγο βαμβάκι τυλιγμένο σ' ένα πηρούνι και οινόπνευμα. Κατάβρεχαν το βαμβάκι στο οινόπνευμα, το έβαζαν φωτιά, τη φωτιά δε, την έβαζαν στο εσωτερικό του ποτηριού, ζεσταίνονταν και αραίωνε ο αέρας κι αμέσως τοποθετούσαν το ποτήρι πάνω στη σάρκα της πλάτης. Χάρη στη διαφορά της πίεσης, η σάρκα ρουφιόνταν από το ποτήρι και

σχημάτιζε ένα ημικυκλικό όγκο, αρκετά κόκκινο. Οσο πιο κόκκινο ήταν αυτό το ημικύκλιο τόσο πιο αποτελεσματικές ήταν οι βεντούζες. Το κρύωμα και οι σφάχτες ήταν ό,τι προσπαθούσαν να καταπολεμήσουν με τον τρόπο αυτό.

Οι *κοφτές* ήταν πιο σοβαρές. Παίρνονταν - αυτό το ρήμα χρησιμοποιούσαν - από ειδικό. Εδώ χρειάζονταν επί πλέον και ένα καλό ξουράφι, συνήθως από κουρέα, με κείνα τα μαύρα, κοκκάλινα μανίκια και το φαρδύ στόμιο. Πριν τοποθετηθεί το καυτό ποτήρι το σημείο εκείνο χαράζονταν με το ξουράφι, η σάρκα. Αφού έμπαινε η βεντούζα, από τη χαραγματιά άρχιζε να τρέχει αίμα. Οσο πιο πολύ ήταν το κρύωμα που απορροφιόνταν, τόσο πιο μαύρο έβγαινε το αίμα.

2. Η πυργιά: Πρόκειται για ένα είδος αλοιφής που παρασκευαζόταν από τριμμένο πράσινο σαπούνι, κρόκο αυγού και σπυριά από σινάπι. Την αλοιφή αυτή την άπλωναν σ' ένα πανί, το οποίο στη συνέχεια έβαζαν πάνω στην πλάτη. Εκείνο κολλούσε και έμενε εκεί για δυο τρείς μέρες, οπότε με τον ίδρωτα ξεκολλούσε. Και η πυργιά καταπολεμούσε το κρυολόγημα.

3. Το κηροπάνι: Τ' αυτιά παρά το λαδάκι του αγίου - Σπυρίδωνα και τα μαντήλια που δένονταν γύρω απ' αυτά, μολύνονταν πολύ τακτικά, πονούσαν αφόρητα και, από κάποια στιγμή άρχιζαν να βγάζουν και διάφορα υγρά. Τότε ήταν κατάλληλη η στιγμή για δραστική επέμβαση με το κηροπάνι. Οπως το λέει η λέξη, πρόκειται για ένα πανί βαμβακερό, που το βουτούσαν μέσα σε λιωμένο κερί μερικές φορές ώστε να απορροφήσει αρκετό και ύστερα, πριν κρυώσει καλά, το τύλιγαν και σχημάτιζαν έναν κώνο. Ξάπλωνε ο άρρωστος στο πλάϊ, αφήνοντας ελεύθερο το παθημένο αυτί, μέσα στο οποίο έβαζαν προσεκτικά την κορυφή του κώνου. Υστερα άναβαν φωτιά στην άλλη άκρη του. Σε λίγο το μέρος που βρίσκονταν μέσα στο αυτί άρχιζε να τραβάει τα υγρά της πληγής και το πανί έπαιρνε κιτρινοκόκκινη απόχρωση, ώσπου με την ώρα, όταν πια τελείωνε το πύον κοκκίνιζε εντελώς από το αίμα, οπότε και το έβγαζαν. Το κηροπάνι, αν δε θεράπευε εντελώς, ανακούφιζε τον άρρωστο, αφού τον απάλλασσε απ' όλο εκείνο το βάρος, που τον βασάνιζε.

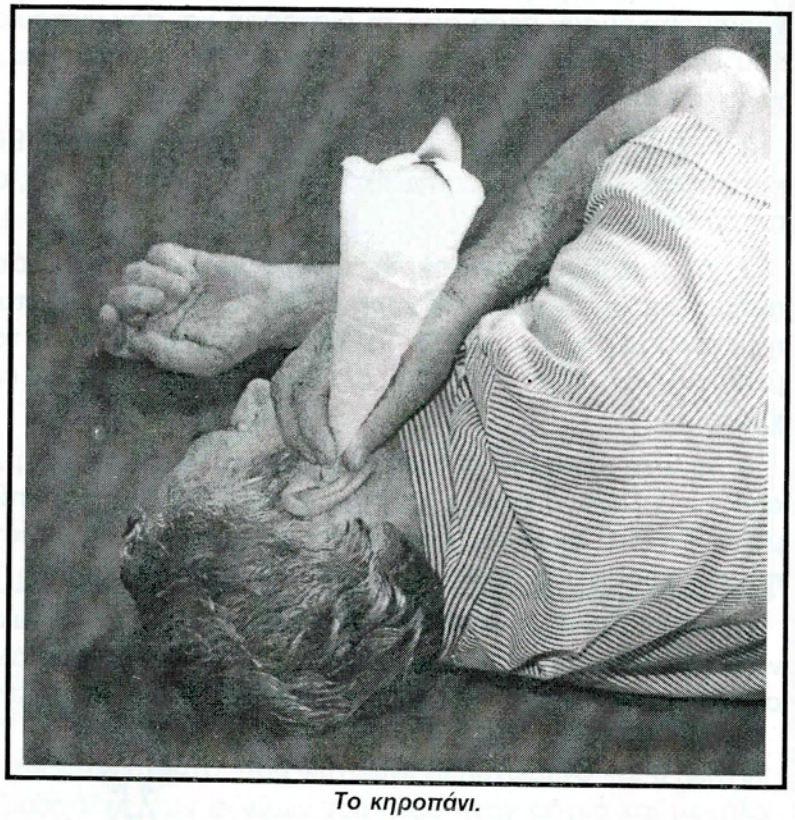

Το κηροπάνι.

4. Το τσάκισμα: Ο λαιμός των παιδιών ήταν πάντοτε ένα ευαίσθητο σημείο και οι αμυγδαλές δεν παρέλειπαν ν' "ανθίζουν" μέσα στα στόματά τους. Σε μια εποχή που ο Φλέμινγκ δεν είχε κάνει ακόμα το θαύμα του και οι ειδικοί γιατροί δεν υπήρχαν καν, το πρόβλημα αναλάβαιναν να το αντιμετωπίσουν οι πρακτικοί. Επαιρνε η μάνα το παιδί από το χέρι ή στην αγκαλιά και το πήγαινε στη "μπάμπω", που ήξερε να τσακίζει. Και το τσάκισμα δεν ήταν καθόλου αστείο. Εβρεχε λίγο το μεσαίο της δάκτυλο, το πασπάλιζε με λίγη ζάχαρη για να καλοπιάσει το ανυποψίαστο πλάσμα και του άνοιγαν το στόμα. Το ζαχαρωμένο δάχτυλο χώνονταν στο βάθος και μ' επιδέξιες, γρήγορες κινήσεις, πατούσε δυνατά τις ερεθισμένες αμυγδαλές. Πύον και αίμα χύνονταν προς τα έξω, ενώ μπορούμε να φανταστούμε πόσο τσίριζε το παιδί από την τρομάρα μα και τον πόνο.

Αν συνέβαινε το άρρωστο να ήταν αρκετά μεγάλο και να διέθετε οδοντοστοιχία, τότε για λόγους ευκολονόητους, το δάχτυλο το αντικαθιστούσε ένα κουταλάκι, που άντεχε στα δαγκώματα.

5. Το κιτρινάδι: Σε μια εποχή, που οι κανόνες υγιεινής δεν απασχολούσαν κανένα, γιατί δεν υπήρχαν και που θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε "των ανοιχτών χαλέδων", οι κάθε είδους ηπατικές παθήσεις έδιναν και έπαιρναν. Οι άνθρωποι χλώμιαζαν, γίνονταν κυριολεκτικά "χρυσοί", αν και εξ αιτίας της ελονοσίας λίγοι ήταν εκείνοι που διέθεταν ροδαλή όψη.

Το "κιτρινάδι" αντιμετωπίζονταν με το "κόψιμο". Αυτοί που ήξεραν να "κόβουν" το κιτρινάδι δεν ήταν πάρα πολλοί. Ηταν ζήτημα αν υπήρχε ένας σε κάθε χωριό.

Τα σημεία στα οποία γίνονταν οι τομές, ήταν δύο: Το ένα ήταν στο εσωτερικό και κάτω μέρος του πάνω χείλους. Με μια ξυριστική λεπίδα έκοβαν ελαφρά το ραμματάκι ή το μπουμπούκι που υπάρχει στο σημείο αυτό, ίσα - ίσα για να ματώσει.

Το δεύτερο βρίσκονταν στο πάνω μέρος του κεφαλιού. Ξύριζαν τα μαλλιά, έκοβαν ελαφρά το δέρμα και πάνω στην πληγή έβαζαν στουμπισμένο σκόρδο με αλάτι.

Β. Γητέματα

Οσα αναφέρθηκαν ως τώρα για την αντιμετώπιση των ασθενειών ,υπάγονται στα γιατροσόφια, τα οποία, καθώς λέει η ίδια η λέξη, προέρχονται από τη σοφία των ανθρώπων σχετικά με την γιατρειά. Υπήρχαν όμως και άλλες δραστηριότητες, που απέβλεπαν στον ίδιο σκοπό, αλλά κινούνταν σε άλλο χώρο. Εδώ, τη θέση των φυτικών και ζωϊκών ουσιών και υλικών, παίρνουν διάφορα λόγια, κινήσεις δραστηριότητες και αντικείμενα, που εκπέμπουν μια δική τους υπερφυσική δύναμη. Πρόκειται για τα πολύ γνωστά *γητέματα*, στα οποία συνυπήρχαν θρησκευτικά και μαγικά στοιχεία.

Τα γητέματα ασκούσαν, συνήθως, γυναίκες περασμένης ηλικίας. Τα μέσα που χρησιμοποιούσαν ήταν απλά: λάδι, κάρβουνα, μαχαίρια, τηγάνια, ενώ τα λόγια που απάγγελναν, μπορεί να ήταν απλές, ασυνάρτητες φράσεις ή κάπως πιο συγκροτημένος λόγος, είδος στιχουργημάτων, που δεν διακρίνονταν όμως και πολύ για τον ειρμό τους. Εμοιαζαν περισσότερο με απομεινάρια εκτενέστερων κειμένων, που λησμονήθηκαν ή τροποποιήθηκαν, παρά τον αυτονόητο συντηρητισμό των φορέων τους και την αρχέγονη προέλευσή τους.

Η γητεύτρια δεν είχε την αίσθηση και δεν παραδέχονταν πως όσα έκαμνε άγγιζαν τα όρια της μαγείας και οτι ήταν ανορθόδοξα. Μεγάλο ελαφρυντικό αποτελούσε για τη συνείδησή της το γεγονός ότι τη δύναμη που διέθετε την κληρονόμησε από πρόσωπα αγαπημένα, συνήθως μητέρα ή γιαγιά. Εζησε για μακρύ χρονικό διάστημα την ευεργετική, κατά την άποψή της, δράση του γητέματος, συμφιλιώθηκε μαζί του και το παρέλαβε σαν ένα χρέος προς τον πάσχοντα συνάνθρωπο.

Τα μικρά φιλοδωρήματα, που δέχονταν δεν αποτελούσαν, βέβαια αυτοσκοπό, ενίσχυαν όμως την επιθυμία της δραστηριότητάς της. Τα έπαιρνε σαν επιβράβευση της ευεργεσίας της, αφήνοντας τον πελάτη με το αφοπλιστικό "ό,τ' έχσ' ηυχαρίστησ'", ν' αποφασίσει για το ύψος της αμοιβής.

Η γητεύτρια θεράπευε μια σειρά από παθήσεις, χρησιμοποιώντας κάθε φορά τα κατάλληλα μέσα και λόγια.

Θα απαριθμήσουμε μερικά από τα περιστατικά αυτά και τους τρόπους αντιμετώπισής τους

1. Παρμαγούλες: Πρόκειται για τη γνωστή παρωτίτιδα. Οταν τα παιδιά εμφάνιζαν πρήξιμο στα μάγουλα οι μανάδες τους τα οδηγούσαν για το καθιερωμένο γήτεμα. Η θεραπεύτρια χάϊδευε με τις παλάμες της τα ερεθισμένα σημεία, ενώ συγχρόνως έλεγε:

- Πως νυχτών', πως χάνιτει ο ήλιους

έτσ' να χαθούν κι οι παραμαγούλις (του τάδε.)

- Πως χάντει τ' άστρα έτσ' να χαθούν κλπ.

Η κάθε φράση επαναλαμβανόταν τρείς φορές.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, πάνω στα πρηξίματα, χαράσσονταν με τα παλιά μολύβια που έβγαζαν

μελανί χρώμα, μερικοί σταυροί, ενώ σε άλλες, μετά τα λόγια, τοποθετούνταν επάνω και φέτες από λεμόνι.

2. Κρατιόκομμα: Οι πόνοι στη μέση, με τις διάφορες ονομασίες που εμφανίζονται σήμερα, παλιότερα έπαιρναν την ετικέτα με τη λέξη κρατιόκομμα. Η αντιμετώπιση της πάθησης γίνονταν με διάφορους τρόπους.

α. Με εντριβή: Η θεραπεύτρια έπιανε την παλάμη του αρρώστου και άρχιζε να την τρίβει στο ύψος του καρπού, όπου προηγουμένως είχε ρίξει λίγες σταγόνες λάδι.

β. Με μέτρημα: Ο άρρωστος ξάπλωνε μπρούμυτα. Η γυναίκα έπιανε το αριστερό χέρι και το δεξί πόδι και προσπαθούσε να τα ενώσει. Το ίδιο δοκίμαζε και με το άλλο ζευγάρι των άκρων. Αν σε κάποια από τις προσπάθειες τα άκρα δεν έφταναν να ενωθούν, ήταν δείγμα πως έπρεπε να γίνει μια συγκεκριμένη θεραπεία. Πάνω στη μέση έβαζε έναν νωπό κρόκο αυγού και τον σκέπαζε με αλεύρι. Υστερα το μείγμα αυτό το άπλωνε καλά και το κάλυπτε με ένα πανί. Συνήθως και οι δυο τρόποι συνοδεύονταν μ' ένα σταύρωμα τοπικό, που γίνονταν με μαχαίρι, ενώ παράλληλα λέγονταν και οι φράσεις:

Αρίδα γυρίζου
σιδηρίτ' γιατρεύου
τουν πόνου παύου.

3. Ο αφαλός: Η φραση: "έφυγειν η αφαλός" ήταν συνηθισμένη σε περιπτώσεις κοιλόπονου. Αντιμετωπίζονταν με εντριβή και λόγια. Η εντριβή γίνονταν με σαπουνάδα και χλιαρό νερό ή με λάδι, ενώ συγχρόνως επαναλαμβάνονταν η "πρόσκληση":

- Ελα ψυχή στουν τόπου, έλα ψυχή στουν τόπου.

4. Μαυροτήγανο: Τελειωμό δεν είχαν τα βάσανα των μανάδων με τα μικρά παιδιά. Για να σταματήσουν το κλάμα τους αναγκάζονταν να καταφεύγουν σε χίλιες δυο πρακτικές λύσεις. Μια απ' αυτές ήταν και αυτή που είχε τον τίτλο: "κόψιμο του μαυροτήγανου". Πήγαιναν το παιδί τους στην ειδικό που γιάτρευε συνήθως και πολλές άλλες παθήσεις. Εκείνη άρχιζε να το τρίβει στον ώμο με λίγο τσίπουρο και να λέει συγχρόνως κάποιες λέξεις με το χαρακτηριστικό ότι είχαν σαν δεύτερο συνθετικό τη λέξη "τηγάνι", όπως: μαυροτήγανο, ασπροτήγανο, κιτρινοτήγανο. Στο σημείο που γίνονταν η εντριβή, από το δέρμα του παιδιού ξεπρόβαλαν χοντρές, σκληρές τρίχες, τις οποίες στη συνέχεια ξύριζαν. Η διαδικασία έκλεινε με το σταύρωμα του ώμου από τη γριά με το τηγάνι.

5. Το μάτιασμα ή βάσκαμα: Η πεποίθηση πως μερικοί άνθρωποι είτε με τη θέλησή τους είτε άθελά τους προκαλούν διάφορες βλάβες, σε ανθρώπους, ζώα και πράγματα, όταν κοιτάξουν επίμονα τα μάτια τους κυρίως, είναι πάρα πολύ παλιά. Οι συνέπειες του βασκάματος μπορεί να είναι από απλός πονοκέφαλος και ζαλάδες μέχρι και θάνατος.

Κατά τους επαϊοντες την ιδιότητα αυτή την έχουν άτομα που είναι ξαναβυζαγμένα, εκείνοι δηλαδή, που, αφού τους απόκοψε η μάνα τους μια φορά, για κάποια αιτία, υποχρεώθηκε να τους ξαναθηλάσει. Κατ' άλλους πάλι το φαινόμενο έχει σχέση με το χρώμα των ματιών.

Ο φόβος να υποστεί κανείς τη βλαπτική επιρροή της ματιάς κάποιου συνανθρώπου του, που κατά κανόνα, τα αισθήματά του δεν ήταν πάντα πολύ φιλικά, οδήγησε στην επινόηση σειράς μέτρων προληπτικών. Ενα απ' αυτά ήταν το γνωστό ματόχαντρο. Το φορούσαν στα μικρά παιδιά με τη σκέψη ότι θα προσελκύσει αυτό τη βάσκανη ματιά και θα γλιτώσουν τα φυσικά μάτια.

Το σκόρδο ήταν ένα ακόμα αποτρεπτικό μέσο. Να υποθέσει κανείς πως η δυσοσμία του καθιστούσε ανεπιθύμητο έως αποκρουστικό το φορέα του κι έτσι εξουδετερώνονταν η ανεπιθύμητη επίδραση; Τον ίδιο ρόλο έπαιζε και ένα κόκκινο πανί ή άλλο ομοιόχρωμο αντικείμενο πάνω στο υποψήφιο θύμα.

Από την πλευρά του "δράστη" όμως, μπορούσαν επίσης να παρθούν κάποια προληπτικά μέτρα. Ετσι αν έφτυνε τρείς φορές ό,τι του έκανε εντύπωση και υπήρχε περίπτωση να το βλάψει, το κακό προλαμβάνονταν. Σκόπιμο ήταν το φτύσιμο να συνοδεύεται και με τη φράση: "Να μη βασκαθεί".

Προκειμένου περί νεογέννητων, εκτός από τα παραπάνω, συνήθιζαν ν' αφήνουν φεύγοντας οι επισκέπτριες και κάποια κλωστή, που αφαιρούσαν από τα ρούχα τους.

Για λόγους πρόληψης του βασκάματος δεν έλειπαν και ειδικά "χαμαϊλιά", που φορούσαν κατάσαρκα, άλλοτε κρεμασμένα στο λαιμό και άλλοτε καρφιτσωμένα με παραμάνα σε κάποιο ρούχο.

Αν όμως, παρά τα μέτρα και τις προφυλάξεις το κακό συνέβαινε και τα συμπτώματα έκαναν την εμφάνισή τους, τότε είχε σειρά η θεραπεία που γίνονταν με διάφορους τρόπους.

Πριν προχωρήσουμε σε κείνους που απαιτούσαν μια ξεχωριστή διαδικασία, θ' αναφέρουμε την πιο απλή και περισσότερο αποτελεσματική. Αν ο αίτιος ήταν γνωστός, τότε καλούνταν να ξεβασκάνει ο ίδιος το ματιασμένο με τον απλό τρόπο του φτυσίματος. Επειδή όμως, αυτό δεν ήταν πάντοτε δυνατό, για διάφορους λόγους, έμπαιναν σε ενέργεια άλλες μορφές θεραπείας. Οπως:

1. Τα κάρβουνα: Σ' ένα ποτήρι με νερό, η ειδική για το ξεμάτιασμα έριχνε μικρά αναμμένα καρβουνάκια. Αν τα κάρβουνα κάθονταν στον πάτο του ποτηριού, σήμαινε πως το άτομο ήταν ματιασμένο. Οπως συνέβαινε όμως και σε άλλες περιπτώσεις, παράλληλα προς τις άλλες ενέργειες, επικαλούνταν και τα θεία, λέγοντας την ώρα που έριχναν τα κάρβουνα: "Χριστός και Παναγία".

2. Το λάδι: Μια άλλη παραλλαγή της προηγούμενης μορφής ξεματιάσματος, απαιτούσε να ρίχνονται στην επιφάνεια του νερού μερικές σταγόνες λαδιού. Ολα τα υπόλοιπα ήταν πανομοιότυπα.

3. "Η μούσιαλους": Κάποτε οι συνέπειες του ματιάσματος ήταν ιδιαίτερα σοβαρές και ανάλογος έπρεπε να είναι και ο τρόπος αντιμετώπισής τους. Στην περίπτωση αυτή ο βασκαμένος κατέφευγε σε γητευτούδες, αναγνωρισμένες για πιο δραστική επέμβαση.

Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι σειρές, ζεί ακόμα μια τέτοια γριά στην Αλεξάνδρεια, η κυρα-Πανάϊω Μπαντή, η οποία παρά τα ογδόντα τρία της χρόνια συνεχίζει τη δραστηριότητά της. Εργαλείο απαραίτητο εκτός των άλλων κι ένα τηγάνι ηλικίας 110 ετών, όπως ισχυρίζεται, το οποίο κληρονόμησε μαζί με την τέχνη του ξεβασκάματος από την υπεραιωνόβια μανιά της.

Να τα λόγια που έλεγε, χρόνια τώρα, η καλή γερόντισσα στους πελάτες της, καθώς τους σταύρωνε με το τηγάνι:

Κίντσειν η μούσιαλους
κι η κούσιαβους
να πάει να μουσέψ'
κι να κουσέψ',
λαγόν να βρεί να σκαλώσ'
κι δε βρήκειν
κι σκάλουσειν τουν τάδι
κι τουν μούσιψειν
κι τουν κούσιψειν
που χέρια, που πουδάρια
κι μι τ'καρδιά τ'.
Σταυρών' η κυρά Παναγιά

κι τουν λέει:
- Τι έχ'ς τάδι μ' κι βασανίζισει;
- Μι σταύρουσειν η μούσιαλους
κι η κούσιαβους
κι μι μούσιψειν
κι μι κούσιψειν.
Τουν λέει η κυρά η Παναγιά:
- Πάϊνει πες του Γιάννους
κι κάμει του σταυρό'σ'
κι ρίξτου μεσ' τ' φουτιά.
Πως σκάν' του άλας
να σκάσ'ν κι τα μάτια
που σ' είδαν.

Η κυρά Πανάγιω Μπαντή 85 ετών κρατάει στα χέρια της το τηγάνι, ένα εργαλείο απαραίτητο για το ξεβάσκαμα.

Η ίδια κυρά Πανάϊω, μας υπαγόρευσε τα λόγια που λέει όταν γητεύει το κριατόκομμα:

Ηρθαν οι βρύσεις
ήρθαν τα νιρά
ήρθαν τα πουτάμια
ήρθει κι τ' τάδι του κριατόκομμα.
Κόπκαν οι βρύσεις
κόπκαν τα νιρά
κόπκιν κι τ' τάδι του κριατόκομμα.

Γ. Βοήθεια θρησκευτική:

Θα αποτελούσε παράλειψη, αν δεν κάναμε μια, σύντομη έστω, αναφορά και στους τρόπους με τους οποίους οι Ρουμλουκιώτες, άνθρωποι θρησκευόμενοι και θεοφοβούμενοι, επικαλούνταν τη βοήθεια του Θεού και των αγίων.

Η επίκληση αυτή γίνονταν με τους καθιερωμένους τρόπους, με ευχές, αγιασμούς, παρακλήσεις ευ-χέλαια, λειτουργίες και σαρανταλείτουργα, αλλά και με τρόπους άλλους, οι οποίοι μπορεί να μην προβλέπονται ρητά από το εκκλησιαστικό τυπικό, καθιερώθηκαν όμως με το χρόνο και αποτελούν δείγματα ευλάβειας και πίστης.

Συνηθίζεται και σήμερα, ιδιαίτερα στα χωριά, την ώρα που ο ιερέας διαβάζει την ευαγγελική περικοπή, να προσέρχονται κάποιοι άνθρωποι και να σκύβουν το κεφάλι ή να γονατίζουν κάτω από το ευαγγέλιο. Ενας προσεκτικός παρατηρητής θα διαπιστώσει πως την ώρα που ο ιερέας περνάει ανάμεσα από το εκκλησίασμα, κρατώντας τα άγια, κάποιες γυναίκες απλώνουν στο δάπεδο ρούχα για να τα πατήσει. Την ίδια ώρα κάποιες άλλες αγγίζουν με τα χέρια τους τα άμφια του λειτουργού, μεταφέροντας στη συνέχεια τη θεία χάρη στο σώμα τους.

Μια άλλη στιγμή κατάλληλη, για να ζητήσει κανείς βοήθεια, είναι όταν, μετά το "Σε υμνούμε..." αναφωνεί ο ιερέας το "εξαιρέτως της Παναγίας αχράντου...". Τότε ο πιστός παρακαλεί να ξεραθεί ο

πόνος ή, άλλη δυσάρεστη κατάσταση, του ίδιου ή συγγενικού του προσώπου. Η φράση που λέγεται είναι: "Το ρίχνω στο εξαιρέτο".

Κάποιοι επιδιώκουν, μετά το τέλος της λειτουργίας, να ξεφορεθεί ο παπάς επάνω τους.

Είναι γνωστό ακόμα, πως διάφοροι άγιοι έχουν "ειδικευτεί" στη θεραπεία διαφόρων παθήσεων ή έχουν καθιερωθεί σαν προστάτες κάποιων προσώπων και πραγμάτων. Ετσι, ο άγιος Τρύφωνας είναι ο φύλακας των σπαρτών, ο άγιος Μόδεστος των ζώων, ο άγιος Πατάπιος των εγκύων γυναικών, ο άγιος Σπυρίδωνας, όπως είπαμε, θεραπεύει όσους πάσχουν από τα αυτιά τους, η αγία Παρασκευή από τα μάτια. Οι άγιοι Ανάργυροι ή όπως τους έλεγαν οι εντόπιοι η άγια Ανάργυρη - μερικές προσκυνήτριες μάλιστα την έβλεπαν τη νύχτα στα ζωντανά τους να περπατάει, όταν ξαγρυπνούσαν στην εκκλησία της, στο Νησί - ασκούσαν, κατά κάποιο τρόπο, γενική ιατρική. Στους ειδικευμένους πρέπει να προσθέσουμε και τον άγιο Αντώνιο, το νέο, της Βέροιας, ο οποίος ευεργετούσε τους ψυχικά άρρωστους.Στους αγίους αυτούς και στις εκκλησίες, που ήταν αφιερωμένες στο όνομά τους, οι χριστιανοί έκαμναν διάφορα τάματα, όπως να λειτουργηθούν εκεί την Κυριακή, να προσκυνήσουν την εικόνα τους - ιδιαίτερα την ημέρα της μνήμης τους και όπου αυτό ήταν εφικτό - όπως στον άγιο Αντώνιο, στη Βέροια, στους αγίους Αναργύρους, στο Νησί και στο μοναστήρι της αγίας Κυριακής να μείνουν από τρείς ως και σαράντα μέρες.Μια ακόμα προσφορά θα μπορούσε να θεωρηθεί η συνήθεια να δίνουν το όνομα κάποιου αγίου ή αγίας στα αβάφτιστα παιδιά, αν συνέβαινε να γεννηθούν ανήμερα στη μνήμη τους.

ΑΣΤΡΑ - ΧΡΟΝΟΣ - ΚΑΙΡΟΣ

Ο λαός μας, κατ' εξοχήν ευφάνταστος, έπλασε άπειρους μύθους, με τους οποίους προσπάθησε να δώσει λύσεις και ερμηνείες σε δυσεπίλυτα προβλήματα και φυσικά φαινόμενα. Μ' άλλους πάλι, να εξευμενίσει αόρατες δυνάμεις, που κατά την αντίληψή του τον μάχονταν.

Μερικές από τις δοξασίες, παραδόσεις και δεισιδαιμονίες αυτές, έχουν πανελλήνιο χαρακτήρα, άλλες είναι καθαρά τοπικές. Πάντως, η αρχή όλων χάνεται στο βάθος του χρόνου και οι ρίζες τους είναι βαθύτατες.

Α. Ουράνια σώματα και καιρικά φαινόμενα.

Θα προσπαθήσουμε μια σύντομη αναφορά στο θέμα αυτό, κάνοντας λόγο για μερικά ουράνια σώματα και καιρικά φαινόμενα.

1. Ο Γαλαξίας: Είναι αδύνατο να ατενίσει κανείς τον ουρανό,στις ασέληνες και διαυγείς νύχτες και να μην αισθανθεί θαυμασμό για το υπέροχο θέαμα του Γαλαξία. Απέχοντας πολύ οι απλοϊκοί άνθρωποι ακόμα και του πρόσφατου παρελθόντος από του να δώσουν την ορθή, την επιστημονική εξήγηση της νεφελοειδούς αυτής ζώνης, που τη συνθέτουν εκατομμύρια ουράνια σώματα, κατέφυγαν σε μια βιωματική, αφελή ερμηνεία:

Μια νύχτα ένας παπάς πήγε με το καλαμωτό του κι έκλεψε από μια κόπα άχυρο. Καθώς έφευγε, καθισμένος ο ίδιος στον ορμό του κάρου, δεν αντιλήφθηκε πως, στο δρόμο λίγο - λίγο ,το άχυρο χύθηκε. Το κλεμμένο αυτό άχυρο, σκορπισμένο στην απεραντοσύνη του ουρανού, καθώς ήταν μακρύ το ταξίδι του παπά, δείχνει από τότε την πορεία του κλέφτη ιερέα.

2. Το φεγγάρι: Από τα ουράνια σώματα, εκείνο, που βρέθηκε πιο κοντά στον άνθρωπο και θεωρήθηκε πρόξενος άλλοτε θετικών και άλλοτε αρνητικών επιδράσεων, είναι το φεγγάρι.

Εδώ θα σταθούμε στην πολύ παλιά αντίληψη ότι το μυστηριώδες αυτό αστέρι, με τις διάφορες φάσεις και τη χαρακτηριστική αργυρόχρωμη λάμψη, έρχονταν στιγμές που υπέκυπτε στη μαγική δύναμη κάποιων "γραϊδίων", κατέβαινε στη γη, μεταμορφώνονταν σε αγελάδα, την οποία άρμεγαν οι μάγισσες. Αυτό συνέβαινε όταν υπήρχε πανσέληνος (γιόμωση το έλεγαν). Οσο για το προϊόν του αρμέγματος, το "φεγγαρόγαλο", κανένας δεν ήταν σε θέση να προσδιορίσει τη χρήση του. Απλώς και αορίστως έλεγαν, πως οι γριές μάγισσες το αξιοποιούσαν, κάνοντας διάφορα μάγια.

Από το Φαίδ. Κουκουλέ μαθαίνουμε, πως η δοξασία αυτή καταγράφεται για πρώτη φορά το 2ο αιώνα μ.Χ. από το Λουκιανό, μνημονεύεται ύστερα από διάφορους εκκλησιαστικούς συγγραφείς σε όλη τη διάρκεια του Βυζαντίου και δεν παραλείπει να την επισημάνει και ο Β. Κορνάρος στον Ερωτόκριτο, το 17ο αιώνα.

Πολύ χαρακτηριστικό είναι το γεγονός, πως η παράδοση αυτή, που σήμερα έχει λησμονηθεί οριστικά, αναφέρεται στα πατερικά συγγράμματα με καταπληκτική ομοιότητα προς εκείνη που υπήρχε στα μέρη μας. Θα μεταφέρουμε εδώ μόνο τη συγκεκριμένη φράση του Ευσεβίου Αλεξανδρείας: "Πολλοί μυθολογούσι την σελήνην κατέρχεσθαι και εις ζώον μεταβάλλεσθαι".

3. Η βροντή: Ακόμα και σήμερα, κανέναν δεν αφήνουν ασυγκίνητο οι φοβερές βροντές, ιδιαίτερα τους ανοιξιάτικους και πρώτους καλοκαιρινούς μήνες. Πολύ περισσότερο αν συμβεί να βρίσκεται κανείς στην ύπαιθρο, όπου, εκτός από τον τρομακτικό ήχο αντιλαμβάνεται άμεσα και τη λάμψη των αστραπών μαζί με τη χαρακτηριστική αίσθηση της επερχόμενης μπόρας.

Και ναι μεν σήμερα ξέρουν και τα παιδιά του δημοτικού πού οφείλονται τα φαινόμενα αυτά. Μόλις

όμως πριν μερικές δεκαετίες τα πραγματικά αίτια ήταν άγνωστα για τους απλούς ανθρώπους. Ετσι επιστρατεύθηκε ένας ορεσίβιος άγιος και προφήτης για να δώσει τη λύση:

Τον τρομακτικό αυτό θόρυβο λοιπόν, προκαλούν οι τροχοί από το άρμα του προφήτη Ηλία, καθώς τρέχει αφηνιασμένο πάνω στον ουρανό. Οσοι, βέβαια, στο πρόσωπο του προφήτη Ηλία αναγνωρίζουν τον Φαέθοντα ή τον πατέρα του τον Ηλιο, δεν πρέπει να έχουν και πολύ άδικο.

4. Ο κεραυνός: Δεν υπήρχε χωριό στο ρουμλουκιώτικο κάμπο, που να μη θρηνούσε κάθε χρόνο και κάποιο θύμα εξ αιτίας των κεραυνών. Κάποτε μάλιστα, όταν συνέβαινε παρέες ολόκληρες να καταφεύγουν κάτω από τη φυλλωσιά κάποιου δέντρου για να προστατευθούν από τη βροχή, τα θύματα ήταν πολύ περισσότερα.

Στα παλιότερα χρόνια, στο σημείο που έπεφτε ο κεραυνός, σκοτώνοντας κάποιον άνθρωπο, συνήθιζαν να καίνε ένα καντήλι για σαράντα μέρες. Τότε, αν ήθελε ο Θεός, ανέβαινε στην επιφάνεια ο ίδιος ο κεραυνός, που με το πέσιμό του είχε προκαλέσει το κακό. Και ήταν ο κεραυνός μια σκούρα σιδερόπετρα, γυαλιστερή, μακρόστενη, στον όγκο περίπου μιας ανδρικής γροθιάς.

5. Το χαλάζι: Το χαλάζι, σε αντίθεση με τη βροχή και το χιόνι, δεν ωφελεί ποτέ και σε τίποτα. Συνηθέστατα μάλιστα, είναι καταστροφικό στα σπαρτά αλλά και επικίνδυνο σε ανθρώπους και ζώα, όταν βρίσκονται ακάλυπτοι στην ύπαιθρο. Οι άνθρωποι της γης και του μόχθου θα ήταν πολύ ευτυχείς, αν μπορούσαν να εμποδίσουν την πτώση του. Επειδή όμως, αυτό, ξεφεύγει από τις δυνατότητές τους, φρόντισαν να επινοήσουν τρόπους ώστε να περιορίσουν τουλάχιστο τη διάρκειά του. Ετσι, μόλις άρχιζαν οι λευκοί κόκκοι να χοροπηδούν στο έδαφος και να προκαλούν το χαρακτηριστικό θόρυβο σε κεραμοσκεπές - όπου υπήρχαν - και λαμαρίνες, η νοικοκυρά έπαιρνε την πυρουστιά, την αναποδογύριζε στο σημείο που έτρεχε η "αστριχά" και έριχνε πάνω της χοντρό αλάτι. Καθώς η διάρκεια της χαλαζόπτωσης δεν είναι μεγάλη, το μέτρο αποδεικνύονταν, συνήθως, αποτελεσματικό.

Β. Η μέτρηση του χρόνου.

Τα ουράνια όμως σώματα και φαινόμενα, δεν αποτελούσαν μόνο αντικείμενο αφελών ή μαγικών ερμηνειών. Με τη σταθερή θέση τους στον ουράνιο θόλο, με τη συγκεκριμένη πορεία τους, αλλά και με την περιοδικότητά τους, αποτελούσαν τις σταθερές για τον προσδιορισμό του χρόνου, μέρα και νύχτα, για τον προσανατολισμό, ακόμα και για την εξαγωγή συμπερασμάτων για τις επερχόμενες καιρικές συνθήκες, άμεσες ή και απώτερες.

Ο προσδιορισμός του χρόνου αποτελούσε επιτακτική ανάγκη για τον προγραμματισμό και τον συντονισμό των εργασιών. Την ημέρα η ανάγκη αυτή καλύπτονταν με την αξιοποίηση του ήλιου. Ανάμεσα στα οριακά σημεία της ανατολής και της δύσης, υπήρχαν τρόποι να προσμετράται και να καθορίζεται - πάντα βέβαια, κατά προσέγγιση - ο χρόνος, έχοντας για βοηθητικά μέσα το ανθρώπινο σώμα ή ένα γεωργικό εργαλείο, την *ξιάλη*.

Θ' αρχίσουμε από τη δεύτερη. Η ξιάλη ήταν ένα είδος βουκέντρας, μήκους περίπου δυόμισι μέτρων. Στο ένα άκρο είχε το γνωστό κεντρί, με το οποίο υποχρέωνε τα βραδυκίνητα (βου)βάλια και βόδια να επισπεύδουν το βηματισμό τους, ενώ στο άλλο έφερε μια μεταλλική λάμα, σε σχήμα κεφαλαίου γάμα, το ξιαλοσίδερο, με το οποίο αφαιρούσε τις αγριάδες και τα άλλα αγριόχορτα, που κολλούσαν στο αλέτρι, στη διάρκεια του οργώματος.

Οταν λοιπόν ήθελαν, να ορίσουν το χρονικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο συνέβει ένα γεγονός έλεγαν:

- Αυτό έγινε μια ξιαλιά πριν βασλέψ' η ήλιους, ή

- Οταν η ήλιους είχειν πάν' δυο ξιαλιές απάν'.

Αλλά και το λυκόφως και το λυκαυγές αποτελούσαν σημεία αναφοράς. Ενα γεγονός συνέβαινε "σπρουμί βαρέσ' η ήλιους" ή όταν χιρνούσειν να χαράζ'" και το βράδυ "μόλις κρύφκειν η ήλιους", "έσμιξειν η μέρα μι τ' νύχτα" ή "χίρσειν' να μουργκίζ'".

Από τη στιγμή όμως, που ο ήλιος έπαιρνε για καλά την ανηφόρα και πριν πλησιάσει αρκετά στην κορυφογραμμή, που θα τον έκρυβε, το όργανο που χρησιμοποιούνταν σαν χρονομέτρης ήταν το ανθρώπινο σώμα. Να πώς:

Το άτομο στέκονταν ακίνητο και ασκεπές, με στραμμένο το πρόσωπο προς τη σκιά του σώματός

του. Προσδιόριζε το σημείο, στο οποίο ακουμπούσε η κορυφή της σκιάς του, και άρχιζε να μετράει με τα πέλματα την απόσταση αυτή. Ο αριθμός των "πατλιών" καθόριζε και το χρονικό σημείο στο οποίο έγινε ή έπρεπε να γίνει μια ενέργεια, ας πούμε το ξεσκάρισμα του κοπαδιού.

Δυσκολότερος αλλά όχι αδύνατος ήταν ο προσδιορισμός του χρόνου, τη νύχτα. Το απλούστερο και κλασικό θα λέγαμε μέσο, αποτελούσαν οι πετεινοί. Τα συμπαθέστατα αυτά φτερωτά, με τρόπο αλάθητο, λαλούσαν δυο φορές στη διάρκεια της νύχτας: Την πρώτη φορά εκεί κατά τα μεσάνυχτα και τη δεύτερη λίγο πριν αρχίσει να χαράζει. Το λάλημα ήταν σχεδόν ομαδικό και επαναλβμάνονταν περισσότερες από μια φορές, τη μια κοντά στην άλλη, σε σημείο που ολόκληρο το χωριό να σκεπάζεται από το ξεφωνητό.

Εκτός όμως από τα φυσικά αυτά ρολόγια, υπήρχαν και άλλοι τρόποι, με τους οποίους, οι γεωργοί, οι αγωγιάτες, οι βοσκοί, υποχρεωμένοι να ζούν και να εργάζονται στην ύπαιθρο, συχνά κσι τη νύχτα, ιδιαίτερα τους λιγότερο κρύους μήνες, όριζαν το χρόνο. Τους βοηθούσαν σ' αυτό τ' αστέρια, εκείνα που εμφανιζόταν μια συγκεκριμένη ώρα στον ουρανό. Τέτοια ήταν:

1. Τα λιτροπόδια: Πρόκειται για περισσότερα από ένα άστρα, για έναν αστερισμό, με το δικό του σχήμα που έπαιρνε τη θέση του, στο στερέωμα, τα μεσάνυχτα. Τα λιτροπόδια είχαν ξεχωριστή λάμψη, που τα έκανε να είναι ορατά και με την πρώτη ματιά σε όσους ήταν μαζί τους εξοικειωμένοι και γι' αυτό έδιναν ένα καθαρό στίγμα του χρόνου.

2. Το άστρο της μέρας: Αυτό αποτελούσε το δεύτερο όριο. Εμφανιζόταν προς την πλευρά της Ανατολής ολόλαμπρο και προανήγγειλε τον ερχομό της καινούργιας μέρας. Από τη στιγμή που έκανε την εμφάνισή του πάνω από τον ορίζοντα, μπορούσαν και υπολόγιζαν το χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε ως την ανατολή του ήλιου.

Γ. Η πρόβλεψη του καιρού.

Είπαμε όμως, πως τ' αστέρια αξιοποιούνταν και για την πρόβλεψη του καιρού. Οταν παρά τη νυχτερινή αιθρία, το φεγγάρι περιβάλλονταν από ένα μεγάλο αλώνι, αυτό αποτελούσε ένδειξη πως ο καιρός γρήγορα θα χαλούσε. Το ίδιο θα συνέβαινε, αν το χρώμα του ηλιακού δίσκου, την ώρα που βυθίζονταν πίσω απ΄οτις βουνοκορφές, ήταν θολό. Αυτά, όμως, αποτελούσαν μηνύματα βραχυπρόθεσμα και κάποτε επισφαλή. Εκείνα που θεωρούνταν μάλλον αναμφισβήτητα και κάλυπταν χρονική διάρκεια ετήσια, ήταν τα λεγόμενα ***ημερομήνια.***

Οι πρακτικοί μετεωρολόγοι παρακολουθούσαν προσεκτικά και κατέγραφαν στο χαρτί ή στη μνήμη τους τις καιρικές μεταβολές, ακόμα και τις πιο ανεπαίσθητες αρχίζοντας από το πρώτο 15νθημερο του Αυγούστου, το οποίο συμπίπτει, ως γνωστόν, με την έναρξη της νηστείας της Παναγίας. Το 15νθήμερο αυτό στη συνέχεια το διαιρούσαν δια του δώδεκα και ύστερα πάλι δια του τέσσερα ώστε να φτάσει ένα μέρος αυτής της περιόδου που κατέγραψαν, να αντιστοιχεί όχι μόνο στους μήνες αλλά και στις εβδομάδες του υπόλοιπου έτους. Αυτονόητο είναι, πως πίστευαν οι ίδιοι και όσοι τους παραδέχονταν ότι οι μεταβολές που κατέγραψαν στο αντιπροσωπευτικό 15νθήμερο, προδίκαζαν τον καιρό που θα επικρατούσε στον αντίστοιχο μήνα και εβδομάδα του χρόνου. Μηνύματα για τον καιρό πάντως έδιναν και τα ζώα - όταν τα χελιδόνια πετούσαν χαμηλά πρόδιναν κακοκαιρία - σημάδια όμως έδιναν και κάποια σύννεφα, με ορισμένο σχήμα και χρώμα, όταν εμφανίζονταν π.χ. από το Βορρά.

Τέλος, την ικανότητα να μαντεύουν και να προλέγουν τον καιρό με αρκετή ως απόλυτη επιτυχία είχαν και κάποιοι άνθρωποι, οι οποίοι φαίνεται οτι διέθεταν μια ξεχωριστή αίσθηση. Μεγάλοι μάστορες σ' αυτό ήταν κυρίως οι Βλάχοι, που έφταναν να βάζουν ακριβά στοιχήματα για το πότε και πόσο θα ήταν το χιόνι που θα έπεφτε, πόσο βαρύς θα ήταν ο χειμώνας που θα έρχονταν. Ενα τέτοιο μυστήριο μυαλό ήταν και ο δικός μας ο Δημητρός ο Κατσιαμπέτης ή Ντοντόλας από την Επισκοπή. Μπορούσε να προλέγει τα καιρικά φαινόμενα με καταπλητική ακρίβεια τόσο ως προς το χρόνο που θα εκδηλώνονταν, όσο και προς το είδος (βροχή, χαλάζι, χιόνι, παγετός) αλλά και την έντασή τους. Ο ίδιος αυτός άνθρωπος - αναλφάβητος, φτωχός και ανέστιος σε όλη του τη ζωή - διέθετε ικανότητες που ξεφεύγουν κατά πολύ από τα συνήθη ανθρώπινα μέτρα. Χρειάζονταν μόνο λίγα δευτερόλεπτα για να σου πεί την ημερομηνία του Πάσχα ύστερα από δεκαπέντε ή είκοσι χρόνια, να σου βρεί την ημέρα που αντιστοιχούσε στα γενέθλιά σου έστω κι αν διάνυες την όγδοη δεκαετία της ζωής σου.

ΤΑ ΝΤΙΤΜΑΡΙΚΑ

Είναι γνωστή η ομοιότητα των γνήσιων διδύμων, τόσο στα εξωτερικά γνωρίσματα, όσο και στο χαρακτήρα γενικότερα.

Από τη λαϊκή θυμοσοφία δεν διέφυγε η ταύτιση των δυο πλασμάτων, που θα μπορούσαν να είχαν συνυπάρξει στο ίδιο πρόσωπο, αν η φύση δεν είχε αποφασίσει διαφορετικά τη στιγμή της σύλληψης, στα ψυχικά, πνευματικά, αλλά και στα καθαρά βιολογικά δεδομένα.

Παρατηρήσεις και εμπειρίες αιώνων είχαν εδραιώσει την πεποίθηση πως, στις περισσότερες φορές, η μοίρα των διδύμων ήταν τόσο κοινή, ώστε οι όποιες μεταβολές στο βίο του ενός, συνεπάγονταν αυτομάτως τη μεταφορά τους και στη ζωή του άλλου. Οι μεταβολές όμως αυτές, δεν ήταν πάντοτε επιθυμητές, για τούτο έπρεπε να εμποδιστεί και ν' αποτραπεί η επανάληψή τους. Βέβαια, τα μέσα που χρησιμοποιούνταν για το σκοπό αυτό, είχαν πολύ λίγη σχέση με τη λογική. Εκείνο όμως που βάραινε ήταν ότι έμπαινε σε λειτουργία μια διαδικασία, η οποία περιβάλλονταν από μια μυστηριώδη και ανεξερεύνητη ισχύ. Η ελπίδα, το μεγάλο όπλο στην αναμέτρηση με το πεπρωμένο, αποκτούσε στηρίγματα. Το άτομο δεν αισθάνονταν μοναχικό και ανυπεράσπιστο.

Η θέση του ενός από τους διδύμους γίνονταν τραγική, όταν συνέβαινε να πεθάνει ο αδερφός του, υποκύπτοντας σε κάποια αρρώστια. Τότε, σύμφωνα με όσα έλεγε η παράδοση, δεν έμεναν και στον ίδιο, παρά μερικές μόνο εβδομάδες ζωής. Στις σαράντα μέρες θα εμφάνιζε τα πρώτα συμπτώματα και γρήγορα θ' ακολουθούσε το νεκρό στον τάφο. Σε μια τέτοια περίπτωση τα όπλα που επιστρατεύονταν ήταν δύο: Το ράμμα και η μέλισσα. Ανόμοια και άσχετα μεταξύ τους η κλωστή και το συμπαθέστατο έντομο, μεταβάλλονταν σε μέσα αποτροπής και εξουδετέρωσης μιας εξέλιξης με μοιραία κατάληξη. Ας δούμε όμως τον τρόπο χρήσης τους.

α. Το ράμμα: Για την ακρίβεια, τα ράμματα ήταν δυο: Ενα λευκό κι ένα μαύρο. Από το δεύτερο έπαιρναν ένα κομμάτι ίσο προς το μήκος του μνήματος, και, μαζί με μια άθικτη χτένα το τοποθετούσαν στο χώμα, στο δεξί μέρος του νεκρού. Υστερα έκοβαν ένα τεμάχιο από το λευκό νήμα και το έβαζαν μέσα στα ρούχα του ζωντανού, ο οποίος έπρεπε να το κρατήσει επάνω του σαράντα μέρες, σαν φυλαχτό.

β. Η μέλισσα: Ο δεύτερος τρόπος, περισσότερο συμβολικός, γίνονταν ως εξής:

Επιαναν μια μέλισσα ζωντανή και την έκλειναν μέσα σ' ένα τσόφλι καρυδιού, από το οποίο είχαν αφαιρέσει την ψύχα. Αμέσως μετά, το τσόφλι αυτό το σφράγιζαν με γνήσιο κερί. Υστερα πήγαιναν και γονάτιζαν στον τάφο του νεκρού αδερφού, επαναλαμβάνοντας τρείς φορές, μεγαλοφώνως, τη φράση:

Ψυχή θέλτ'ς, ψυχή σι φέρνου.

Στη συνέχεια, άνοιγαν μια τρύπα βαθειά στο χώμα, πάντα στο δεξί πλευρό του πεθαμένου κι έθαβαν εκεί το φυλακισμένο έντομο.

Προσπαθούσαν, προφανώς, με τον τρόπο αυτό, να παραπλανήσουν το πνεύμα του νεκρού, προσφέροντάς του, αντί της ψυχής του δίδυμου αδερφού του, την αθώα ψυχούλα μιας μέλισσας.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ - ΕΥΧΕΣ - ΚΑΤΑΡΕΣ

Οι χαιρετισμοί, οι ευχές και οι κατάρες είναι σύντομες προτάσεις, κάποτε μονολεκτικές, με τις οποίες εκφράζεται η επιθυμία, γνήσια ή υποκριτική, να συμβεί κάτι καλό ή κακό στον αποδέκτη της.

Οι προτάσεις αυτές είναι τυποποιημένες και καθιερωμένες, οι περισσότερες κατά τον πυρήνα τους παλαιότατες, επαναλαμβάνονται δε στερεότυπα κάθε φορά που το απαιτούν οι περιστάσεις.

1. Χαιρετισμοί.

Οι χαιρετισμοί ποικίλλουν ανάλογα με το διάστημα του εικοσιτετραώρου, με το εάν το πρόσωπο προσέρχεται ή αποχωρεί, διαφοροποιούνται ανάλογα με τις σχέσεις ή την ηλικία των προσώπων που τους ανταλλάσσουν και δεν παραμένουν ανεπηρέαστοι ακόμη και από το είδος της ασχολίας κατά τη στιγμή της συνάντησης.

Κάποιοι από τους χαιρετισμούς είναι πανελλήνιοι, άλλοι έχουν περισσότερο τοπικό χαρακτήρα, οι πιο πολλοί παραμένουν αναλλοίωτοι, κάποιοι άλλοι έχουν προσαρμοστεί στα καινούργια κοινωνικά δεδομένα, τέλος μερικοί εξέλειπαν, ενώ κάποιοι άλλοι γνώρισαν μεγαλύτερη εξάπλωση.

Θα λέγαμε ότι ο βασικός πανελλήνιος χαιρετισμός είναι η ***καλημέρα***. Ο λαός μας λέει πως "η καλημέρα είναι του Θεού". Την απευθύνει πρώτα ο προσερχόμενος, και "ο χρόνος" της εκτείνεται από τα βαθιά χαράματα έως την αρχή του απογεύματος. Το να καλημερίζει ο απερχόμενος ή να μεταβιβάζεται ο συγκεκριμένος χαιρετισμός σε πρόσωπα απόντα, με τη γνωστή φράση "την καλημέρα μου στην κυρία", αποτελεί για την περιοχή μας νεωτερισμό. Απαράδεκτο επίσης θεωρούνταν το να χρησιμοποιεί κανείς τον ίδιο χαιρετισμό παράωρα, το απόγευμα ή το βράδυ. Αποτελούσε μάλλον ένδειξη συγχίσεως και προκαλούσε από ειρωνεία και γέλιο μέχρι οργή.

"***Η καλησπέρα***" είναι ο χαιρετισμός που απευθύνεται και πάλι από τον προσερχόμενο και καλύπτει όλο το υπόλοιπο μέρος του μερονυχτίου, που περισσεύει από την καλημέρα.

"***Το καλό βράδυ***" (καλουβράδ', στα ντόπια) λεγόταν σαν αποχαιρετισμός τις απογευματινές ώρες, ενώ ο αντίστοιχος νυχτερινός ήταν η "***καληνύχτα***".

Οσο και αν φαίνεται παράξενο το "***γειά σου***", το οποίο τείνει να εκτοπίσει όλους τους άλλους χαιρετισμούς τα τελευταία χρόνια, ήταν πολύ περιορισμένο, κυρίως μεταξύ φιλικών προσώπων, κατά προτίμηση, νεαρής ηλικίας. Εκεί που είχε και διατηρεί τη θέση του είναι στο τραπέζι, κατά τη διάρκεια των προπόσεων, τη στιγμή που τσούγκριζαν τα κρασοπότηρα.

Ενας χαιρετισμός που έχει παραμεριστεί και σχεδόν λησμονηθεί είναι το "***κάλως κάνεις -ετε***"

(κάλους κάμ'ς ή κάμνιτι). Απευθυνόταν σε πρόσωπα, τα οποία την ώρα του χαιρετισμού ήταν απασχολημένα με κάποια χειρωνακτική εργασία. Ο αντιχαιρετισμός αποδιδόταν με τις φράσεις **"κάλως ήρθες"** (κάλουσήρθεις), **"καλώς όρισες"** (καλουσόρσεις). Πόσο λίγο διαφέρουν οι χαιρετισμοί αυτοί από τους αντίστοιχους βυζαντινούς **"καλώς σοι γένοιτο"** και **"καλώς σοι έστω"**, είναι εύκολο να το διαπιστώσουμε.

Ενας χαιρετισμός διπλής χρήσης, με την έννοια ότι χρησιμοποιούνταν και κατά τον ερχομό και κατά την αναχώρηση, ήταν το **"χαίρετε"**. Θα πρέπει όμως να ήταν είδος, μάλλον φερμένο από τον αστικό χώρο και ακουγόταν παλιότερα μόνο στο σχολείο, από τους μαθητές προς το δάσκαλο.

Ενας χαιρετισμός, τον οποίο αντάλλασσαν άτομα που επρόκειτο να χωριστούν τοπικά και χρονικά για μεγάλο διάστημα, ήταν το **"έχετε γεία ή γεια"**. Στον αποχαιρετισμό αυτής της μορφής είχαν ακόμα θέση οι φράσεις: **"Καλό ταξίδ'"**, **"ώρα καλή"**, **"(καλό) κατιβόδιου"** και **"δώστι τα δέουντα"** ή **"τα δέουντα"** στον τάδε. Η εντολή εκτελούνταν με τη φράση: **"Εχ'ς τα δέουντα απού τουν...."**.

Από τους χαιρετισμούς ο μόνος εντελώς ξενόφερτος, λατινικής προέλευσης, ήταν το **"αντίο"**, που ακουγόταν σπάνια, προϋπέθετε οικειότητα και το οποίο τώρα πια επαναλαμβάνεται πολύ συχνότερα.

2. Ευχές.

Στην κατηγορία των ευχών υπάρχει τέτοιος πλούτος, που σε συνδυασμό με τη μεγάλη δυνατότητα αυτοσχεδιασμού - όπως άλλωστε και στις επιμέρους ενότητες αυτού του κεφαλαίου - γίνεται αδύνατη η πλήρης καταγραφή τους.

Οι ευχές, όπως και οι δίδυμες αδερφές τους, οι κατάρες, είναι δυνατόν να απευθύνονται απ' όλους και με άπειρες αφορμές. Η υγεία, η προκοπή, η μακροημέρευση, η ανάρρωση, ο καλός τοκετός, η γέννηση του παιδιού με το επιθυμητό γένος, τα γεύματα επ' ευκαιρία ονομαστικών εορτών ή άλλων κοινωνικών γεγονότων, τα καλά νέα από τους ξενιτεμένους και ο γυρισμός τους, η πρόοδος των μαθητών, οι καλές καιρικές συνθήκες, η πλούσια σοδειά, το αυγάτισμα των ζώων, μικρών και μεγάλων, οι εποχές του έτους και σωρεία άλλων γεγονότων, περιλαμβάνονταν στο καθημερινό ευχολόγιο.

Μερικές από τις πιο συνηθισμένες ευχές ήταν οι παρακάτω:

- ***Καλή λιφτιριά,*** στην έγκυο.

- ***Μι γιόν, μι θυγατέρα,*** ανάλογα προς την περίσταση. Οταν επρόκειτο για πρωτότοκο παιδί, εύχονταν να είναι αγόρι. Εάν υπήρχε ήδη ένα αγόρι, σειρά έπαιρνε η κόρη.

- ***Να σι ζησ',*** για νεογέννητο, νεοαρραβωνιασμένο ή παντρεμένο.

- ***Να ζή'εις, να γηρά'εις, δέκα πιδιά να κάμ'ς*** (ζήσεις, γεράσεις) λέγονταν στη νύφη, μετά το προσκύνημα των πεθερικών της.

- ***Στιργιουμέν'*** (στεργιωμένοι), λέγονταν στους νιόπαντρους.

- ***Πιθιρός -ά στα μ'κρότιρα.*** Απευθυνόταν στους γονείς του γαμπρού ή της νύφης, εφόσον είχαν μικρότερα παιδιά ελεύθερα. Ο γάμος μεγαλύτερου αδερφού, όταν ακολουθούσαν αδερφές νεώτερες, αποτελούσε προσβολή όχι μόνο για τις ανύπαντρες αλλά και για ολόκληρη την οικογένεια.

- ***Καλό τυχιρό να 'χ'ς***, για τους ελεύθερους.

- ***Στ'ς χαρές ή στ' χαρά σ',*** για τον ίδιο λόγο, όπως και η παραπάνω.

- ***Καλά στέφανα,*** λέγονταν σε αρραβωνιασμένους.

- ***Οι ώρις οι καλές,*** στους μελλόνυμφους και τα πεθερικά, τις παραμονές του γάμου.

- ***Σχαρίκια*** (= συγχαρητήρια), για κάθε είδους επιτυχία.

- ***Χρόνια πολλά.*** Ευχή που λέγεται σε ονομαστικές ή άλλες μεγάλες θρησκευτικές και εθνικές γιορτές.

- ***Να σι χαίρουντι τα πιδιά σ', η γ'ναίκα σ' ή να σι χαίρουμέστι.*** Λεγόταν σε ονομαστική γιορτή κάποιου άντρα, μια και οι γυναίκες δε γιόρταζαν ποτέ, όπως άντρες και γυναίκες δε γιόρταζαν γενέθλια και άλλες επετείους και ιωβηλαία.

- ***Μι γεια.*** Την ευχή αυτή δεχόταν εκείνος που φορούσε κάτι καινούργιο, ρούχο, παπούτσια. Η ίδια όμως φράση έπαιρνε και ειρωνικό χαρακτήρα, προκειμένου να φανερώσει την απαρχή ενός παθήματος.

- ***Να ζή'εις, να καμαρώ'εις τα πιδιά σ'.*** Ευχή σε γονιό.

- ***Πιραστικά, σιδηρένιους, τσιλίκ',*** λεγόταν σε άρρωστο άτομο.

- ***Να χαίρισι τ'ν ιιρουσύνη σ'*** (= ιερωσύνη σου), ευχή σε ιερωμένο.

- ***Καλά γιράματα, καλά υστρινά,*** ευχή σε γέρο, γριά.

- ***Καλή ψυχή, καλόν παράδεισουν,*** λεγόταν από βαθιά θρησκευόμενους.

- ***Καλή εισουδία*** (= εσοδεία), ***καλά μπιρ'κέτια να*** (μας, σας) ***δώσ' η Θιός.***

- ***Καλόν γέννουν να έχουν τα πρόβατα.***

- ***Καλουρίζ'κου.*** Η ευχή αυτή λεγόταν σε αρκετές περιπτώσεις, όπως: Σε νεοαποκτημένος ζευγάρι ζώων. Σε νέα οικοδομή ή άλλο αντικείμενο. Σε νεοφυτεμένα δέντρα. Σε νεοαρραβωνιασμένους και νιόπαντρους.

- ***Καλόν χ'μώναν, καλό καλουκαίρ'.*** Οι ευχές αυτές ακούγονταν, συνήθως, των Αγίων Δημητρίου και Γεωργίου, που αποτελούσαν την αφετηρία των αντίστοιχων περιόδων.

- ***Καλά χαμπέ(α)ρια.***

- ***Καλά διξίματα.***

- ***Μι του καλό να τουν διχτείς,*** και οι τρείς λέγονταν σε κείνους που είχαν ξενιτεμένους.

- ***Καλώς τουν δέχ'κεις,*** για την επιστροφή του ξενιτεμένου.

- ***Καλά Χριστούγιννα, καλή Πασκαλιά, καλές γιουρτές, καλή Σαρακουστή.***

- ***Καλόν πρόουδουν,*** σε μαθητή.

- ***Καλός πουλίτ'ς,*** σε στρατευμένο.

- ***Υγεία ή τα χίλια καλά να σι δώσ' η Θιός.***

- ***Η Χριστός κι η Παναγιά να σι φλάγ'*** (= φυλάγει).

- ***Η Παναγία ή η άγιους τάδε να βάλ' του χέρι τ'.***

- ***Η Παναγία να μη σ' αφήσ' απού του χέρι τ'ς.***

- ***Τ'ν ιφκή σ'*** (= την ευχή σου). Από τις λίγες περιπτώσεις, που δε δίνεται η ευχή, αλλά ζητείται από ιερωμένους, γονείς ή άλλους υπερήλικους συγγενείς.

- ***Χώμα να πιάν'τ'ς*** (= πιάνεις) ***μάλαμα να γένιτι*** (= γίνεται). Η ευχή αυτή δινότα συνήθως από

γέροντες γονείς στα παιδιά τους κατά την τελική ευλογία, όταν προαισθάνονταν το επερχόμενο τέλος.

- Να σι χαρώ, χαρούμι, να χαρείς τ' ζουή σ' (= τη ζωή σου), ***να χαρείς τα μάτια σ', να χαρείς τα νιάτα σ'.*** Οι φράσεις αυτές αποτελούν βέβαια γνήσιες ευχές, καμιά φορά όμως και συγκεκαλυμμένες απειλές. Π.χ. Αν θέλεις να χαρείς τα νιάτα σου, φύγε από δω, γιατί.....

3. Κατάρες.

Αν οι αφορμές για ευχές ήταν πάρα πολλές, δεν ήταν λιγότερες και για κατάρες. Αλλοτε αποτελούσαν προϊόν στιγμιαίας οργής και αγανάκτησης και άλλοτε πάλι είχαν βαθύτερα αίτια, φανέρωναν μίσος και επιθυμία τέλειας καταστροφής και αφανισμού του ανθρώπου στον οποίο απευθύνονταν.

Καθώς κλιμακώνεται η βαρύτητα της κατάρας, υπεισέρχονται σαν συνεργοί πνεύματα πονηρά ή αγαθά, καθώς εκείνος που εκτοξεύει τις κατάρες αντιλαμβάνεται ότι ο δικός του λόγος είναι ανεπαρκής να επιφέρει το ποθούμενο αποτέλεσμα.

Αποδέκτες της κατάρας μπορεί να είναι πράγματα, ζώα, άνθρωποι.

- Αϊ στ'ν ιφκή (= ευχή), ***άι στου καλό.*** Αποτελούσαν πολύ ήπιες φράσεις, οι οποίες φανέρωναν μεν ενόχληση, όχι όμως και βλαπτική διάθεση.

- Αϊ στ'ν ουργή (= στην οργή), ***άι στουν κόρακα.***

- Αϊ στου διάβουλου.

- Στου διαβόλ' τη μάνα.

- Να σι πάρ' η διάβουλους. Ο διάβολος, ενσάρκωση του κακού κατ' εξοχήν, είναι ένας πολύ καλός σύμμαχος εκεί όπου την αγάπη και καλοσύνη αντικαθιστούν η οργή και το μίσος.

- Αϊ στα κουμμάτια.

- Ερμου, να ρ'μαξ' (= να ρημάξεις). Λέγονταν για πράγματα.

- Να του (ν) κάψ' η φουτιά. Για πράγματα και πρόσωπα.

- Να πας κι να μη γυρί'εις.

- Να πας στουν αγύρ'στου.

- Στράτα να μη βρείς να γυρί'εις. Απευθύνονταν σε κάποιον που επρόκειτο να ξενιτευτεί ή ήταν ήδη στα ξένα.

- Χρόνους να μη σι βρεί.

- Να μη χαρείς τα πιδιά σ'.

- Να μη χαρώ τα πιδιά μ' ή του στιφάνι μ'.

- Να πέσ' η φουτιά να μι κάψ'.

- Να μι στρπουκάψ' η Θιός. Οι φράσεις αυτές λέγονταν προκειμένου να γίνει κάποιος πιστευτός. Π.χ. Να μη χαρώ τα πιδιά μ' αν λέου ψέματα. Πάντως γενικά το όνομα των παιδιών δεν χρησιμοποιείται συχνά σε παρόμοιες περιπτώσεις, και όταν συμβαίνει, φανερώνει είτε επιπολαιότητα είτε ύψιστη

ανάγκη να πειστεί ο ακροατής. Με πολλή φειδώ εκτοξεύονται κατά των παιδιών και οι βαριές κατάρες τουλάχιστον. Σαν έκφραση μεταμέλειας, και σε μια προσπάθεια να αποτραπεί η έλευση του κακού, λέγονταν εκ των υστέρων οι φράσεις:

- ***Πιπιλά*** (= στάχτη) ***στη γλώσσα μ' ή***
- ***Η Θιός να μη μ' ακούσ'.***

- ***Να χαθείς.***
- ***Να χαντακουθείς.***
- ***Να ξιπατουθείς.***
- ***Να σι σταθεί στου λιμό.***
- ***Να κλείσ' η γκούργκλα σ'*** (= ο λάρυγγας, να βουβαθείς), ***η λαλιά σ'.***
- ***Να σι φάει η ανάγκ'.***
- ***Να σι φάει η φάγουσα*** (= είδος καρκίνου, κυρίως του προσώπου).
- ***Να σι βγούν τα μάτια.***
- ***Να τσακί'εις*** (= τσακίσεις) ***του χέρι σ' - του πουδάρι σ'.***
- ***Να τσακί'εις του τρικόπι σ'*** (= τον τράχηλο). Η φράση λεγόταν σε κάποιον που ήταν ανεπιθύμητος και τον "προέτρεπε" να φύγει.
- ***Να μη χουρτά'εις του ψουμί.***
- ***Να φας του κιφάλι σ'*** (= να κακοπεθάνεις).
- ***Να φας του (γ)κώλου σ'.***
- ***Να φας σκατά - Να τα κάμ'ς κι να τα φας.***
- ***Να σι φαν τα σκλιά.***
- ***Να σι φάει του χώμα.***
- ***Να μη σι φάει η γης.*** Ανήκει στις βαριές κατάρες. Το μη λιώσιμο του σώματος μετά την παρέλευση τριετίας από το θάνατο αποτελούσε ένδειξη ότι την ψυχή του νεκρού βάραιναν ασυγχώρητα κρίματα. Ακολουθούσαν διάφορες ενέργειες (δεσποτικά τρισάγια και γονυκλισίες στον τάφο) για το λιώσιμο του νεκρού και την άφεση των αμαρτιών του.
- ***'Αϊντι πνίξ'.***
- ***'Αϊντι κουρέψ'.***
- ***Να σκίσ'η γης να μι καταπιεί.*** Εκφραση μεγάλης ντροπής.
- ***Κακόν χρόνουν να 'χ'ς*** (= να έχεις).
- ***Τσιμέντου κι μπαρούτ' να γέν'τς.***
- ***Απ' τουν Θιό να του βρείς.***
- ***Θα σι συνιρίσ' η Θιός*** (= ο Θεός θα εξοργιστεί μαζί σου).
- ***Να σι στραπουκάψ' η Θιός*** (= κεραυνοβολήσει).
- ***Ηλιουν να μην ιδείς.***
- ***Χαΐρ' κι προυκουπή να μην ιδείς.***

Στις κατάρες θα μπορούσαμε να εντάξουμε και μια ειδική στροφή από τα παιδικά κάλαντα.

Οταν τη νύχτα της παραμονής των Χριστουγέννων πήγαιναν σ' ένα σπίτι να ψάλουν και δεν τους άνοιγαν ή δεν τους φιλοδωρούσαν κατά τη συνήθεια, εκείνα εκδικούνταν τους αφιλόξενους λέγοντας:

Σ' αυτό του σπίτι που'ρθαμι
γιουμάτου καλιακούδια
τα μ'σά γιννούν, τα μ'σά κλουσσούν
τα μ'σά σας βγάζ'ν τα μάτια.

- ***Να μην ακ'στείς*** (= ακουστείς) ***κι να μη φανείς.***
- ***Να μην ακ'στεί τ' όνουμα σ'.***
- ***Να σι κουπούν ή κόβουνταν τα χέρια.***
- ***Να σι παραχώσου*** (= να σε θάψω). Αποτελούσε μια από τις βαρύτερες κατάρες που μπορούσε να εκστομίσει η μάνα κατά των παιδιών της.

Οταν οι κατάρες εκτοξεύονταν κατά των ζώων, τότε επιστρατεύονταν οι φυσικοί κίνδυνοι και οι αρρώστειες του καθενός.

- ***Να σι φάει η λύκους, για πρόβατα αλλά και μεγάλα ζώα.***
- ***Να σι κόψ' του ζ'λάπ'*** (= ζουλάπι = σαρκοφάγο αγρίμι).
- ***Να σι φάει η αλ'πού, για πουλερικά.***
- ***Να σι φάει η ψόφους.***
- ***Να σι μάσ' η λύσσα, για σκυλιά.***
- ***Να σι φάει η γκαρλίτσα*** (= είδος ασθένειας), για γουρούνια.
- ***Να σι βαρέσ' του νταλάκ'*** (= τυμπανισμός, πρήξιμο της κοιλιάς). Λεγόταν για γελάδια, (βου)βάλια.

Β. Χαρακτηρισμοί - Βρισιές - Παρατσούκλια

Οι χαιρετισμοί, οι ευχές και οι κατάρες ικανοποιούν σίγουρα σε μεγάλο βαθμό την πρόθεση του ανθρώπου να εκφράσει ό,τι σκέπτεται και επιθυμεί για το συνάνθρωπό του. Φαίνεται όμως ότι παρά το μεγάλο πλούτο τους δεν τον καλύπτουν απόλυτα. Για το λόγο αυτό επινόησε μερικές ακόμα κατηγορίες λέξεων και μικρών προτάσεων, ώστε να υπάρχουν πρόχειρες στο λεκτικό του οπλοστάσιο και να τις ενεργοποιεί κατάλληλα, όταν αυτό, κατά την κρίση του, επιβάλλεται.

Πρόκειται κυρίως για υλικό με περιεχόμενο επιτιμητικό, σκωπτικό, που σκοπό έχει, κατά κύριο λόγο να καυτηριάσει, να πικράνει, να γελοιοποιήσει και στην καλύτερη περίπτωση να υποδηλώσει κάποια ιδιότητα ή σχέση εκείνου στον οποίο αφορά.

Οχι σπάνια, το υλικό αυτό ξεφεύγει κατά πολύ από τα πλαίσια της κοσμιότητας και ευπρέπειας, αγγίζοντας τα όρια της κακοήθειας.

Στην πλειονότητά του είναι και αυτό τυποποιημένο, με μεγάλα όμως περιθώρια αυτοσχεδιασμού

και προσαρμογής σε συγκεκριμένες περιστάσεις.

4. Χαρακτηρισμοί.

Ενας λαός ευέξαπτος, με εκρηκτική ιδιοσυγκρασία, σκώπτης και φιλοκατήγορος συχνά, δεν μπορούσε παρά να επινοήσει πληθώρα από λέξεις, για να χαρακτηρίζει ανθρώπους με συμπεριφορές και συνήθειες όχι πάντοτε θετικές και ευπρόσδεκτες.

Επίθετα απλά και σύνθετα, παθητικές μετοχές, ουσιαστικά σκέτα, ονόματα ζώων, που θεωρούνται σύμβολα αδυναμιών, αποδίδονται αδιακρίτως σε πρόσωπα κάθε ηλικίας και φύλου.

- ***αδιξιους*** = αδεξιος.

- ***ανάγρικους*** = εκείνος που δεν αγρικάει, καταλαβαίνει.

- ***ανακατουσιάρ'ς, ανακατουχούλιαρου και σκατουχούλιαρου.*** Αυτός που μεταφέρει λόγια από τον ένα στον άλλο, ο "μουζαβίρης".

- ***ανθρουπουφάγους*** = ο υπερβολικά σκληρός, ο αδίσταχτος.

- ***ανιχόρταγους*** = ο άπληστος.

- ***ανιπρόκοπους.***

- ***απρίπαστους*** = ο ασυμμάζευτος εξωτερικά, αλλά και κείνος που έχει απρεπή συμπεριφορά.

- ***αφουρισμένους.***

- ***αχαμνός*** = άσημος, αλλά και κακός.

- ***αχάριστος*** = Λέγεται όχι τόσο με την έννοια του αγνώμονα, όσο του στερούμενου χάρης εξωτερικής, αλλά και του κακότροπου, του στερούμενου καλών τρόπων.

- ***βρουμιάρ'ς, (η) βρόμα*** = ρυπαρός - ή, σωματικά και όχι μόνο.

- ***βρουκόλακας (σαρατζμένους = σαραντισμένος).*** Για κείνον που "λουσκουτεύει" (= αντί να κοιμάται τη νύχτα, εκείνος ασχολείται με κάτι) ή για όποιον, μετά από αρρώστια ή άλλη περιπέτεια εμφανίζεται σε κακή κατάσταση εξωτερικά.

- ***θιουσκουτουμένους.***

- ***θηρίου ανήμιρου.***

- ***καταραμένους*** = καταραμένος.

- ***κατούρλας.***

- ***καραμπέτσιους*** = ο υπερβολικά μελαχρινός.

- ***κιόραβου*** (το) = χαζό, ανόητο.

- ***κιουτής*** = δειλός.

- ***κουτσουρένιους*** = ο οκνός, ο βραδυκίνητος.

- ***κούτσουρου*** = για το μαθητή που δεν "παίρνει τα γράμματα".

- ***λέρα*** = Μπορεί να λέγεται ειρωνικά για μικρό παιδί, μικρόσωμο άνθρωπο, αλλά και για άνθρωπο που "φυτρώνει εκεί που δεν τον σπέρνουν".

- ***μαγαρισμένους*** = α) Ζώα, όπως το σκυλί. β) Οικιακό σκεύος που έγλειψε το σκυλί. γ) Ο αβάφτιστος, π.χ. ο μωαμεθανός. δ) Ο δόλιος, ο ύπουλος.

- ***μαϊστρια*** = η μάγισσα, η "καταφερτζού".

- ***μπιρμπάτ'ς*** = Ο παντρεμένος που κυνηγάει ξένες γυναίκες.

- ***μπόσκους*** = ο αδρανής, ο βραδυκίνητος, ο νωθρός.

- ***μουζαβίρ'ς*** = ο ραδιούργος, που βάζει "μαναφλούκια".

- ***μουρντάρ'ς*** = ο ρυπαρός, αλλά και ο μπλεγμένος σε άλλου είδους βρωμιές.

- ***νταλάκας και νταλακιασμένους*** = Κυριολεκτικά αναφέρεται σε ζώα (γελάδια, βάλια) που πάσχουν από νταλάκι, τυμπανισμό της κοιλιάς. Μεταφορικά κάθε άτομο που έχει φουσκωμένη κοιλιά. Νταλακιάζω = πρήζεται η κοιλιά μου από πολλά υγρά ή από παθολογικά αίτια.

- ***ντότσιους*** = αυτός που δεν αγρικάει, "το ντουβάρι".

- ***ντουσμιάνους*** = αυτός που ενεργεί εχθρικά, ο κακούργος.

- ***ντρούτσας*** = αυτός που κλάνει, ο φοβιτσιάρης.

- ***τσιαφούτ'ς*** = ο τσιγκούνης, το στραβόξυλο.

- ***ξιμαλλιάρ'ς*** = ο ακούρευτος και αχτένιστος.

- ***ξιμέτοχος*** = ο αδιάφορος, που δεν "συμμετέχει".

- ***ξιμυαλισμένους*** = ξεμυαλισμένος.

- ***ξιουξιόρου*** = ολιγόμυαλη, παρακατιανή.

- ***ξιπατουμένους*** = ο αρίζωτος, ο ζημιάρης.

- ***ξισυλλόϊαστους*** = ο άσκεφτος, ο ξεδιάντροπος.

- ***ξιτσίπουτους*** = αυτός που δεν έχει "τσίπα", ο αδιάντροπος.

- ***ξιφτιλισμένους.***

- ***ξ(υ)λόχειρους*** = ο αδέξιος, που έχει "ξύλινα" χέρια.

- ***παρατουρ'σμένους και παραφαϊσμένους*** = ο υπερβολικά βιαστικός, που δεν ξέρει τι κάνει.

- ***παρδαλή*** = η ανήθικη γυναίκα, η "παστρικιά".

- ***πρόστυχος*** = ο ποταπός, ο ευτελής, ο άτιμος.

- ***παρτάλας*** = ο κακοντυμένος, ο κουρελιάρης.

- ***σαλιάρ'ς*** = αυτός που του φεύγουν τα σάλια, ή όντας γέρος γλυκοκοιτάζει τις γυναίκες.

- ***σαλαμπριά*** = γυναίκα πληθωρική, που χαριεντίζεται με όλους.

- ***σβαρνιάρ'ς και σβαρνοτσαρούχας*** = ο ασυμμάζευτος, που δεν βάζει τα πράγματά του με τη σειρά.

- ***συνιριάρ'ς*** = ο ζηλόφθονος γενικά, επί συζύγων ο ζηλότυπος.

- ***σκατόστομα*** = ο βωμολόχος.

- ***σκατόψυχος*** = άτομο με πολύ κακή ψυχή.

- ***στειρουτσάγκαδου*** = Λέγεται για στείρα ζώα αλλά και άτεκντες γυναίκες. Παλιότερα η ανικανότητα τεκνοποίησης βάραινε αποκλειστικά τη γυναίκα.

- ***στιγνουπαϊδα*** = η υπερβολικά αδύνατη γυναίκα.

- ***στρατουχότζιας*** = ο άνθρωπος που γυρίζει στα ξένα σπίτια.

- ***τεμπελχανάς και τιμπιλόσ'κλου.***

- ***τσίκνας και τσικνιάρ'ς*** = ο μίζερος, ο γκρινιάρης.

- ***τσακνουπόδαρ'*** = η γυναίκα με αδύνατα πόδια.

- ***τζιριμές*** = ο ανεπρόκοπος.

- ***τυμπανόκουλ'*** = αυτή που στο περπάτημα κουνάει χαρακτηριστικά τον πισινό της.

- ***φαρμακουμένους*** = σημαίνει βέβαια εκείνον που είναι πολύ πικραμένος αλλά και κείνον του οποίου η γλώσσα "στάζει φαρμάκι" κατά των άλλων.

- ***φαρμασόκνους*** = αυτός που δε "σταυρώνεται" στα λόγια, ο θρασύς και κακόγλωσσος.

- ***φαρφάρας*** = ο πολυλογάς, που δεν κλείνει το στόμα του.

- ***φιρφίρου*** = η ελαφρόμυαλη.

- ***χαραμουφάης*** = αυτός που τρώει το βιος του άλλου.

- ***χαΐντ'ς*** = ο χαΐνης, ο τεμπέλης.

- ***χασουμέρ'ς*** = ο αργόσχολος. Αυτός που εμποδίζει τους άλλους να δουλέψουν.

- ***χέσας*** = ο υπερβολικά δειλός.

- ***χλιάρα (ς)*** = ο μη εχέμυθος. Αυτός που τα λέει όλα.

- ***χούλαβο*** = το αποκαμωμένο, που δεν ξέρει τι του γίνεται. Υπάρχει και το ρήμα χουλαβιάζω = αποκάμνω, κυρίως το καλοκαίρι από την υπερβολική ζέστη και κούραση.

- ***χαμένου κουρμί, χαμένου παρτάλ'*** = λέγονται για άτομα ανάξια λόγου.

Τα ζώα πάντοτε ενσάρκωναν ορισμένους χαρακτήρες, καθώς θεωρούνταν ότι έφεραν ιδιότητες και γνωρίσματα, που αποτελούσαν αρετές ή κακίες και ελαττώματα, αντίστοιχα με τα ανθρώπινα. Αλλωστε οι παλιότεροι άνθρωποι ήταν βαθείς γνώστες των χαρακτήρων και χαρακτηριστικών των ζώων, οικόσιτων και μη, λόγω της στενής και, από άποψη χρόνου, μακρότατης συμβίωσής τους με αυτά.

Ετσι:

- το πρόβατο συμβολίζει την αθωότητα αλλά και αμβλύνοια.

- ο σκύλος τη σκληρότητα.

- ο λύκος την απρακτικότητα.

- το φίδι το δόλο, την επιβουλή.

- το γαϊδούρι την υπομονή αλλά και την αναισχυντία.

- η καμήλα την μνησικακία.

- η αλεπού την πονηριά.

- το γουρούνι τη ρυπαρότητα, αλλά και τη λαιμαργία.

- η αρκούδα την αλλόκοτη σωματική διάπλαση.

Κάποτε η ιδιότητα αποδίδεται ακόμα καλύτερα όταν χρησιμοποιείται μια "παραλλαγή" του ζώου. Προκειμένου π.χ. να χαρακτηριστεί κάποιος αναίσχυντος στο έπακρον, ονομάζεται όχι απλώς "γαϊδούρι" αλλά "γκάτζιους" (= το αρσενικό, ατσιουκάλιστου = βαρβάτο γαϊδούρι).

Σκληρή ήταν η αντιμετώπιση όσων έφεραν διάφορες σωματικές αναπηρίες ή απλές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Οι άνθρωποι αυτοί άκουγαν με την πρώτη ευκαιρία χαρακτηρισμούς σκωπτικούς και μειωτικούς της προσωπικότητάς τους, εμπνευσμένους από την πάθηση, η οποία τους βάραινε.

- κοντός = κοντοπίθαρος, γκτζιουπ', τάπα.

- ψηλός = ρέχλιας, ξυλαμίδας, ξ'λάγκουρου, τηλιγραφόξ'λου.

- κουτσός = στραβός, στραβαρίδα.
- μύωπας, τυφλός = γκαβάδι, γκαβός, γκαβούλιακας.
- βραδύγλωσσος, βουβός = μούτους.

5. *Βρισιές.*

Αναπόσπαστες προς τις κατάρες και τους αρνητικούς χαρακτηρισμούς είναι και οι βλασφημίες.

Οπως είναι γνωστό, οι βλαστήμιες αρχίζουν σχεδόν στο σύνολό τους με το δισύλλαβο ρήμα της γενετήσιας πράξης, το τι ακολουθεί εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως από το μέγεθος του θυμού, το επίπεδο του υβριστή, τον αποδέκτη της βλαστήμιας. Πάντως από τις πιο συνηθισμένες βρισιές ήταν: Το κέρατο, το στανιό, το φιλότιμο, η πίστη, η μάνα, η αδερφή και ό,τι άλλο επινοούσε η οργισμένη φαντασία εκείνου που τις ξεστόμιζε.

Σχετικά με την απαράδεκτη συνήθεια καθυβρίσεως των θείων, η οποία σημειωτέον δεν ήταν άγνωστη ούτε στο ευσεβάστατο Βυζάντιο, πρέπει να πούμε πως ήταν μάλλον σπάνια στην περιοχή μας. Το φαινόμενο πήρε ευρύτερες διαστάσεις αφότου υπήρξε κινητικότητα στον πληθυσμό, επαφές με τα μεγάλα αστικά κέντρα και συμπεθεριάσματα με ομάδες ανθρώπων από άλλα μέρη.

6. *Παρατσούκλια.*

Τέλος μια ακόμα ενότητα, που είναι σχετική με τις συνήθειες στις οποίες αναφερόμαστε στο κεφάλαιο αυτό της εργασίας μας είναι και τα παρωνύμια, τα κοινά παρατσούκλια.

Είναι γνωστό λίγο πολύ σε όλους ότι ακόμα και σήμερα υπάρχουν μεμονωμένα άτομα αλλά και οικογένειες ολόκληρες, οι οποίες στη μικρή κοινωνία του χωριού είναι πολύ περισότερο γνωστές με το παρωνύμιο παρά με το κανονικό τους επίθετο.

Τα παρατσούκλια άλλοτε είχαν περιπαιχτικό χαρακτήρα κι άλλοτε πάλι αποτύπωναν πάνω τους ένα κομμάτι από την προσωπική ιστορία του φορέα τους.

Οι πηγές από τις οποίες αντλούνταν ήταν ποικίλες. Σαν πρώτη θ' αναφέραμε το βαφτιστικό του γενάρχη της οικογένειας. Ετσι από το όνομα του Γιώργου - Γιωργούλα προέκυπτε το Γιωργουλαίοι, από το Ταξιάρης - Ταξιάρχης το Ταξιαραίοι κ.ο.κ.

Μια ιδιαίτερη ασχολία ενός ανθρώπου, μια ξεχωριστή επίδοση σε κάτι ή ένα επάγγελμα πέραν εκείνου του αγρότη, αρκούσε για να τον προικίσει μ' ένα προσωνύμιο, όπως γκαϊντατζής, πιγνιώτ'ς (= οργανοπαίχτης), μπάιος (= μικροέμπορος, συνήθως γυρολόγος), τσιαμπάηζ (= ζωέμπορος), χαλκιάς, γανουτής, αλμπάντ'ς (= πεταλωτής), ράφτ'ς.

Ο τόπος καταγωγής εκείνου που καταστάλαζε σ' ένα καινούργιο χωριό, τον συνόδευε επίσης. Από δω είχαν την πηγή τους τα παρανόμια Γιδιώτ'ς, Πουζιαρίτ'ς, Κουλουριώτ'ς κ.λ.π. Αυτονόητο ότι πολύ εύκολα κέρδιζε κανείς τον χαρακτηρισμό Αμερικάνος, Γάλλος, Γερμανός, εάν είχε συμβεί να αποδημήσει, για κάποιο διάστημα, σε μια από τις παραπάνω χώρες.

Εκεί όμως απ' όπου τα γνήσια παρατσούκλια, τα κοροϊδευτικά και καυστικά, αντλούσαν άφθονο υλικό, ήταν οι διάφορες αδυναμίες και τα κουσούρια του σώματος, της ομιλίας, του χαρακτήρα των ανθρώπων. Να μερικά:

Κ'τσός, γκαβός, πιρήφανους (όταν λόγω πάθησης στη σπονδυλική στήλη περπατούσε λίγο παραπάνω στητός, ξιμαλλιάρ'ς, αχτεν'στους, νταλάκας, γιούφτους, καραμάντ'ς (όνομα που δινόταν στα βάλια, δηλωτικό της απόλυτης μαυρίλας), σαλαμαντζής, ψεύτ'ς, σφυριάκας, χαλιόρ'ς,

μσιουκάρ'ς, Λίκους η αλπού, μουσυμπάθιους (συνήθιζε να επαναλαμβάνει το "μου συμπάθιου = με συμπαθάτε) λυτρουτάς (απ'οτο γνωστό τροπάριο της Μεγάλης Εβδομάδας).

Πάρα πολλά από τα παρωνύμια αυτά όλων των ειδών εξελίχτηκαν με το χρόνο σε κανονικά επίθετα ή εκτόπισαν τα είδη υπάρχοντα και πήραν τη θέση τους. Το πρώτο συνέβη σε μεγάλη έκταση μετά την απελευθέρωση της περιοχής το 1912 από τους Τούρκους, οπότε κατά την πολιτογράφηση υιοθετήθηκαν όλα σχεδόν αυτά τα παρωνύμια και όπου δεν υπήρχαν σχηματίστηκαν αυτοσχέδια, κατά κύριο λόγο, με την προσθήκη στο πατρώνυμο της κατάληξης -όπουλος, από το Νίκος το Νικόπουλος και από το Γιώργης το Γιωργόπουλος, ας πούμε.

Το δεύτερο παρατηρούνταν ως πριν από μερικές δεκαετίες, οπότε οι τότε ολιγογράμματοι, συνήθως, γραμματείς των κοινοτήτων καταχωρούσαν στα ληξιαρχικά βιβλία ένα νεογέννητο με το τρέχον οικογενειακό παρωνύμι. Δεν ήταν σπάνιο την αρχή να έκαμνε ο εφημέριος, ο οποίος εξέδιδε πιστοποιητικό βαπτίσεως με λανθασμένο επίθετο, κάτι που δεν μπορούσε να προλάβει ή να διορθώσει, ο, μάλλον, αναλφάβητος πατέρας.

Η πρώτη διαπίστωση της διαφοράς γινόταν κατά την εγγραφή στο δημοτικό ή στη στράτευση για τ' αγόρια και εάν τότε δε θεραπευόταν, παρέμενε κατά κανόνα για πάντα. Οσο για τα παρατράγουδα που δημιουργούνταν με τη γραφειοκρατία, τις λύσεις έδιναν τα πιστοποιητικά ταυτοπροσωπίας και οι μαρτυρίες.

Ενδυμονεις...

Χαρακτηριστική φωτογραφία των ηλικιωμένων γυναικών του Ρουμλουκιού.

Μακροχώρι. Κορίτσια με τσεμπέρια και γυναίκες με κατσούλια.

Κορίτσια και παντρεμένες με γιορτινή φορεσιά.

Οι γονείς του συγγραφέα, Λελιόπουλος Θωμάς και η μητέρα του Αικατερίνη Λελιοπούλου. 1938 Αγία Κυριακή.

Ξεχασμένη. Οικογένεια Αντωνίου Μπόκαρη.

Ο Κορφιώτης Δημήτριος και η γυναίκα του.

Θωμάς Μέκκας, Περσεφόνη Μέκκα, Βασίλω Μέκκα.

1935 Αγία Κυριακή. Από αριστερά Δελιόπουλος Θωμάς, Δελιοπούλου Αικατερίνη, Δελιοπούλου Μαρία, Μοσχοπούλου Ευθαλία.

Λουτρός. Οικογένεια Μουστακόπουλου Κωνσταντίνου.

Οικογένειες Αποστόλου Κούγκα και Νικολάου Κούγκα.

Μέκκα Αναστασία, Σπανού Σοφία, Γιαννιώτης Μερκούριος, Μέκκα Βασίλω.

14 Σεπτεμβρίου 1939 Πανηγύρι στο Αιγίνιο. Βασίλειος Κοτσαμπασόπουλος του Νικολάου, Ευθαλία Κοτσαμπασοπούλου του Βασιλείου.

1960. Χορευτικό συγκρότημα Αλεξανδρείας σε Φεστιβάλ των Αθηνών. Οργανοπαίχτες: Χαράλαμπος Πάτμος, Ζαφειρίου Γεώργιος και Κούκλας Γρηγόριος.

1959. Από τη Διεθνή Εκθεση Θεσ/νίκης. Κοπέλες ντυμένες με αυθεντικές στολές. Διακρίνεται στο μέσον ο τότε Δήμαρχος Αλεξάνδρειας Χαρίλαος Παπαποστόλου.

Θεσσαλονίκη 1951. Χορευτικό συγκρότημα του Γιδά.

1935. Πεθερά και νιόπαντρα.

Αθήνα 2 Αυγούστου 1959.

Κορυφή. Ο Αχιλλέας Μουτρόπουλος με την γυναίκα του.

Κεφαλοχώρι 1939. Δελιόπουλος Βασίλειος, Δελιοπούλου Μαρία.

1932 Αγία Κυριακή. Στουγιαννόπουλος Αντώνιος και Στουγιαννοπούλου Ελισάβετ.

(Γιδάς). Οικονομόπουλος Αντώνιος, Οικονομοπούλου Αικατερίνη.

Π. Πρόδρομος. Νικόλαος Κοτσαμπασόπουλος, Χάϊδω Κοτσαμπασοπούλου.

Αγία Κυριακή 1955. Μουστακόπουλος Κωνσταντίνος (Λουτρός), Καραγιάννης Στέφανος (Κεφαλοχώρι), Καραγιάννη Βέτα (Κεφαλοχώρι), Παπαδόπουλος Παναγιώτης (Λουτρός), Τσιαγιόπουλος Σωτήριος (Ραψωμανίκη) και η μοναχή Κασσιανή.

15 Αυγούστου 1939. Πανηγύρι Γιδά (Αλεξάνδρειας).
Καθιστοί: Νικόλαος Κοτζαμπασόπουλος (πατέρας), Χάϊδω Κοτζαμπασοπούλου (μάνα).
Ορθιοι: Κοτζαμπασόπουλος Βασίλειος (γιος), Κοτζαμπασοπούλου Ευθαλία (νύφη).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

Η γλώσσα μας ανήκει στην κατηγορία εκείνη των γλωσσών, που ομιλείται από περιορισμένο αριθμό ατόμων.

Για να θυμηθούμε το Σεφέρη, "είναι περιλάλητη επί αιώνες, αλλά στην παρούσα της μορφή περιορισμένη". Παρ' όλα αυτά, η ελληνική γλώσσα "δεν έπαψε ποτέ να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα".

Είχε την ικανότητα μέσα στους αιώνες να προσαρμόζεται αδιάκοπα, παρουσιάζοντας μια θαυμαστή πλαστικότητα και νεανική φρεσκάδα, ενώ παράλληλα αποκτούσε, από τόπο σε τόπο, τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά, μέσα στα οποία καθρεφτίζονταν τα ξεχωριστά γνωρίσματα των ανθρώπων που τη μιλούσαν. Ετσι, δημιουργήθηκαν αυτά τα γλωσσικά παρακλάδια, τα θρεμμένα από τις κοινές ρίζες και τον ίδιο κορμό, που όμως διακρίνονται για την ξεχωριστή τους φυσιογνωμία, κάποτε χαριτωμένη και πάντα γραφική και συμπαθητική.

Σ' αυτά τα παρακλάδια ανήκει και το ρουμλουκιώτικο ιδίωμα, με το δικό του ειδικό βάρος.

Αν και είναι έργο των ειδικών επιστημόνων ν' ανιχνεύσουν τις διαφορές, να τις καταγράψουν και ίσως να τις αξιολογήσουν, εμείς θα διακινδυνεύσουμε να σημειώσουμε μερικές καταφανείς μόνο αποκλίσεις από την αποκαλούμενη "κοινή ελληνική", για χάρη των αναγνωστών εκείνων, που ενδεχομένως δεν θα έχουν την τύχη να φωτιστούν από τους ειδήμονες.

Παραθέτουμε, λοιπόν, τις πιο σημαντικές διαφορές της ρουμλουκιώτικης λαλιάς, με τ' αντίστοιχα παραδείγματα, ώστε να γίνονται πιο κατανοητές.

1. Αποβολή καταλήξεων σε ρήματα, ονόματα και λοιπά κλιτά:

π.χ. Παν' όλ' οι άντρ' στου παγγύρ':

Πάνε όλοι οι άντρες στο πανηγύρι.

2. Συγκοπή ενδιάμεσων φωνηέντων και συλλαβών:

π.χ. Ενας πέτ'νους μάτσειν μιαν αρνίθα:

Ενας πειτεινός μάδισε μιαν αρνίθα.

3. Χρήση θηλυκού άρθρου στον ενικό των αρσενικών:

π.χ. Η Γιώργ'ς κι η Νίκους έφυγαν, ο Θωμάς απόμεινε

4. Τροπή του -ο, -ω σε -ου, του -ε, σε -ι και της κατάληξης των ρημάτων -ει σε -ειν:

π.χ. Η δάσκαλους έδειξειν στα πιδιά, πώς μαζώνουν καλαμπούκ'.

5. Η χρήση της αιτιατικής σε ρήματα που απαιτούν γενική:

π.χ. Θέλω να με πείς πότε θα με στείλεις τα δαν'κά:

Θέλω να μου πείς πότε θα μου στείλεις τα δανεικά.

6. Αντικατάσταση φωνηέντων με άλλα, αν και κάπως σπάνια:

π.χ. Ελυμπος - Ολυμπος, αρνίθα - όρνιθα, όμορφος - έμορφος.

7. Ιδιαίτερα ιδιότυπος είναι ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται η βούληση:

π.χ. Θέλω να φάω = Μι τρώιτει

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Θέλω να κοιμηθώ = Μι κοιμάτει.

8. Μερικοί προπαροξύτονοι τύποι ρημάτων, δέχονται διπλό τονισμό:

π.χ. 'Εφαγάμει, κοιμήθκάμει κι ύστιρα σκώθκάμει κι έφυγάμει.

Το ρουμλουκιώτικο ιδίωμα, όπως και τα ιδιώματα άλλων περιοχών, έχει ένα πλούσιο λεξιλόγιο, που το συνθέτουν στη συντριπτική τους πλειοψηφία λέξεις με ρίζα ελληνική.

Επειδή όμως πάνω στις λέξεις είναι γραμμένη η ιστορία ενός λαού, και η ιστορία λέει πως το Ρουμλούκι μέχρι το 1912 αποτελούσε επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είναι λογικό μερικές λέξεις να έχουν προέλευση τουρκική.

Αντίθετα, είναι σπανιότατα τα λεκτικά δάνεια από τους βόρειους γείτονές μας, χωρίς φυσικά να λείπουν, όπως δεν λείπουν δείγματα από τη μακρινότερη Ιταλία και το ακόμα μακρινότερο, χρονικά, Λάτιο.

Η απόφασή μου να παραθέσω και λεξιλόγιο, με όλες τις ελλείψεις, που είναι λογικό να έχει, απορρέει από τη διαπίστωση πως οι περισσότερες ιδιωματικές λέξεις δε χρησιμοποιούνται πια ή χρησιμοποιούνται "εκσυγχρονισμένες". Ετσι από το γλωσσικό δυναμικό ενός νεαρού Ρουμλουκιώτη σήμερα λείπουν πάρα πολλές λέξεις των γονιών του και περισσότερες των παππούδων του.

Κάποιες απ' αυτές χάθηκαν μαζί με τα αντικείμενα που έντυναν (ορμός, νοβρός, άρκλα). Μερικές ξαναβαφτίστηκαν (κούπα = ποτήρι, καυκί = φλυτζάνι, σερβέτα = μαντήλι, κουκούμι = κύπελο). Κάποιες άλλες, μάλλον αλλοδαπής προέλευσης, αφέθηκαν στα αζήτητα και εξαφανίστηκαν μαζί με τις συνθήκες που τις επέβαλαν (μπέλκιμ, μούτλακ, καμπάριμ). Τέλος μερικές που είχαν υποστεί ένα είδος ακρωτηριασμού, αποκαταστάθηκαν στην αρχική τους μορφή και συνεχίζουν να ζούν (στη φράση:

- Ρότσαν οι πίτις, το ρήμα έγινε ρόδισαν, όπως σε άλλη περίπτωση το κριας έγινε πάλι κρέας.

Αν ο φόβος της οριστικής εξαφάνισης του ιδιώματος είναι υπαρκτός, συμβαίνει γιατί δε γράφτηκαν σ' αυτό κάποια κείμενα, ας πούμε λογοτεχνικά - μοναδική και τιμητική εξαίρεση τα "Μασλάτια" του Γ. Μελίκη - ενώ τα δημοτικά τραγούδια, όσα κινούνται στα καθαρά ιδιωματικά πλαίσια, είναι πια λίγα και γίνονται συνεχώς σπανιότερα.

Πάντως, θετική πρέπει να θεωρηθεί η προσφορά κάποιων τοπικών εφημερίδων, στις στήλες των οποίων δημοσιεύονται που και που τέτοια κείμενα, που διασώζουν ένα τουλάχιστο μέρος από την παραδοσιακή μας λαλιά. Και αναφέρομαι σε ένα μέρος μόνο, γιατί άλλο πράγμα είναι να βλέπεις μια λέξη γραμμένη στο χαρτί και εντελώς άλλο είναι να την ακούς να προφέρεται. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ένα μονοδιάστατο ομοίωμα από το οποίο χάνεται η πνοή, η ζωντάνια, η μουσική. Και δυστυχώς τα στοιχεία αυτά κανένα αλφάβητο δεν είναι σε θέση να τ' αποδώσει.

Αν, π.χ., τη λέξη *πουριά* τη διαβάσει ο αμύητος στο τοπικό ιδίωμα ως *πουργιά* και όχι ως *πουρι-ά,* τότε της φοράει ρούχα που δεν της ταιριάζουν, την παραμορφώνουν, την ασχημίζουν.

Για το σκοπό αυτό, για την πιστή δηλ. απόδοση της προφοράς υπάρχουν, ευτυχώς, άλλα τεχνικά μέσα, τα οποία αν χρησιμοποιηθούν σωστά και εγκαίρως, ίσως προλάβουν πολλές απώλειες.

Α

αγγελοκρούομαι = αδημονώ
αγγελιάζομαι = λιγώνομαι από το κλάμα, χάνω τη φωνή μου.
αγκειό (το) = σκεύος της κουζίνας.
αδειάζομαι = επείγομαι, είμαι βιαστικός.
αδιάνατος = εξαντλημένος από κούραση, με χαμένες τις αισθήσεις.
αγκαστριά (η) = η εγκυμοσύνη.
αδέφτιρου = την επόμενη φορά
αγρικώ = γνωρίζω, κατανοώ.
αγρίκας (ο) = ο παντογνώστης.
αδουκιούμαι = θυμούμαι.
άδιξιος = αδέξιος
αδράχτι (το) = μικρό ξύλινο ραβδάκι, διογκωμένο στη μέση και λεπτότερο στα άκρα, για το γνέσιμο του μαλλιού.
αγλήγορα = γρήγορα.
ακαλνώ = προσκαλώ.
ακράτος = αγνός, ανόθευτος.
αλ'πού (η) = ο ξύλινος άξονας, που συνδέει τα δυο μέρη του κάρου και προεξέχει ελαφρώς στο πίσω μέρος.
αλάργα = μακριά
άλτσος (ο) = η αλυσίδα.
αλάβιρσουν = μακάρι.
αλμπάνης (ο) = ο πεταλωτής.
άμπουρος (ο) = ο βαθύς καημός.
αμψιά (η) = η ανεψιά.
αμπρόστι (το) = το μέρος του σπιτιού, που βρίσκεται κάτω από τη σκεπή, αλλά παραμένει χωρίς ντουβάρια στις δυο πλευρές του.
ανιλνώ = λιώνω (το κερί, το λίπος).
αντί (το) = εξάρτημα του αργαλειού.
αντέτι (το) = συνήθεια, έθιμο.
άντιστει = άντε, εμπρός.
αντρομοίρι (το) = το μερίδιο που αντιστοιχεί στη γυναίκα από την περιουσία του άντρα.
αντραλίζομαι = ζαλίζομαι.
αντράλα (η) = η ζάλη.
αντρέλα (η) = 1. τρία ή τέσσερα δεμάτια σουσαμιάς ή καλαμποκιάς, που τοποθετούνται όρθια, με ενωμένες τις κορυφές. 2. Ομαδικό παιδικό παιχνίδι με βέργες.
ανάμι (το) = η καλή φήμη, η ιδιότητα του ξακουσμένου.
άναυλος (ο) = αυτός που φεύγει άρον - άρον.
αναπιάζω = προετοιμάζω το προζύμι για ζύμωμα.
ανέμη (η) = ένα από τα εργαλεία για το γνέσιμο του μαλλιού.
αλάϊσουν-βέρσουν = αμάν πια, επιτέλους.
απανσούζ = ξαφνικά.
απαντώ = διώχνω, αποκρούω.
απκάζω = καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι.

απουταχιά = από αύριο.
απέθατος = πολύ ανθεκτικός.
άραχνος = μαύρος κι άραχνος = κακός, γεμάτος δυστυχία.
αρμιά = είδος τουρσί με λάχανο και κριθάρι.
αρμινιάζομαι = μου κάνουν μάγια.
αρτένομαι = τρώω σε περίοδο νηστείας απαγορευμένες τροφές.
αρτιρνώ = κάνω κάτι να περισσέψει.
αρίτσιος (ο) = ο σκαντζόχοιρος.
αρτσιώνομαι = αγριεύω, ξεσηκώνομαι.
άρτος (ο) = οι πέντε λειτουργές, το μπουκάλι με το λάδι, το κρασί κι ένα ποτήρι με σιτάρι που προσφέρονται στην εκκλησία στις ονομαστικές γιορτές.

αντράδερφος (ο) = ο αδερφός του άντρα μου, ο κουνιάδος.
άρκλα (η) = το παραπέτι του αμαξιού.
άτζα (η) = η γάμπα.
αλατζιάς (ο) = είδος υφάσματος.
αλασβερίσι (το) = η σχέση του δούναι-λαβείν.
αμανιούμαι = αγανακτώ.

Β

βίζιτα (η, τα) = επισκέψεις στις ονομαστικές γιορτές, συνήθως ομαδικές.
βρίζα (η) = είδος δημητριακού, η σίκαλη.
βρίζω (επί χοίρων) = έρχομαι σε οργασμό.
βρακοζούνα (η) = το σκοινί που συγκρατεί στη μέση το βρακί.
βρουκόλακας (ο) = το πνεύμα του νεκρού που βγαίνει από τον τάφο και κάνει κακό.
βρέζιο ή βριζιά (το, η) = θαμνώδες φυτό που ευδοκιμεί στις ακροποταμιές, με φύλλα σχεδόν βελονοειδή.
βερβερίτσα (η) = μικρό θηλαστικό, ο σκίουρος.
βάλα-λι (η, το) = το βουβάλι.
βαλομούσκι (το) = το μοσχάρι της βουβάλας.
βαλουβνιά (η) = η βουνιά της βουβάλας.
βαϊζω = γέρνω, κλίνω.
βούλα (η) = στάμπα, σφραγίδα.
βακούφι (το) = ανήκει στην εκκλησία.
βούζιο (το) = ετήσιο φυτό με δυσάρεστη οσμή.
βλίτρο (το) = ετήσιο φυτό των κήπων, που το ταΐζουν με πίτουρα στα γουρούνια κυρίως.
βούζα (η) = αυτός που δεν χορταίνει να πίνει.
βερεσές (ο) = η πίστωση στις αγοραπωλησίες.
βουρτούρι (-ας) (το, ο) = το όρνιο, το σαρκοφάγο πουλί, ο γύπας.
βέλο (το) = το δαντελένιο κάλυμμα που έριχνε στο πρόσωπο η νύφη.

Γ

γαστέρα (η) = μικρό μπουκάλι γυάλινο.
γάστρα (η) = συσκευή για το ψήσιμο ψωμιού ή πίτας.
γάρος (ο) = το αρμυρό υγρό, μέσα στο οποίο διατηρείται το τυρί.
γκαϊλές (ο) = το βάσανο, ο καημός.
γκάτζιος (ο) = το αρσενικό γαϊδούρι.
γκαγκζιά (η) = δέντρο με μεγάλα αγκάθια.
(α)γκουρτσιά (η) = η άγρια αχλαδιά.
γιρουστώ = επιτίθεμαι, ορμώ.
γιουματίζω = τρώω απογευματινό, αλλά και μεσημεριανό.
γκαργκαλνώ = γαργαλώ.
γκουβρώνω = συνοφριώνομαι.
γκαλιορίζω = μόλις και μετά βίας βλέπω.
γκιζιρώ = περιφέρομαι, κάνω βόλτες.
γκουρλώνω-μαι = βουρλώνω τα μάτια, κομπιάζω.
γκαρλίγκα (η) = η γκλίτσα.
γακρλιγκόβεργα (η) = η βέργα πάνω στην οποία είναι τοπαθετημένη η γκαρλίγκα.
γκαϊρέτ (το) = το κουράγιο.
γκάβρος και (ο)
γκαβρουγκάνι (το) = είδος παιδικού παιχνιδιού με βέργες.
γιουρντάνι (το) = διακοσμητική ταινία.
γκιόλ (η) = στεκούμενα νερά.
γκιρμές (ο) = Στη φράση: "Εναν γκιρμέ" ένα σωρό, πολύ.
γκιοζ-γκιρέ = άδικα των αδίκων.
γκουργκλιάνος (ο) = ο λάρυγγας
γκόλιος ή
γκόλιαβος = γυμνός.
γκουστιαρίτσα (η) = η σαύρα.
γκιζντάν(ι) (το) = ο στόχος.
γιράνιος = γαλάζιος.
γκαβός = τυφλός.
γκατζό (το) = το αγριογούρουνο.
γκουρλίζω = η φωνή του γουρουνιού.
γκιλβί (το) = το ράφι.
γκούσια (η) = η μεμβράνη στο λαιμό της κότας όπου πρωτοσυγκεντρώνεται η τροφή της.
γιούφτος (ο) = βλαστός φυτού λεπτός και μακρύς, όσο ένα σχοινί.
γρέκι (το) = υπαίθριος χώρος, όπου τις καλοκαιρινές νύχτες αναπαύονταν το κοπάδι τα πρόβατα.
γιαρμάς (ο) = χοντροαλεσμένο καλαμπόκι, που προορίζεται για ζωοτροφή.
γέννημα (το) = κυρίως τα δημητριακά, αλλά και οι άλλες φυτικές παραγωγές.
γητεύω = κάνω απλά μαγικά για θεραπεία ασθενειών.

γκλαβανή (η) = επιφάνεια από ξύλο ή άλλο υλικό, με την οποία κλείνω ένα άνοιγμα.

γκ(ου)τζιούπ(ι) (το) = το ξηρό μέρος του κορμού δέντρου, το κούτσουρο.
γρουτσανώ = γρατσουνίζω.
γουρσουζιά = κακοτυχία, αναποδιά.
γκέμια (τα) = τα ηνία.
γκισέμι (το) = το κριάρι ή ο τράγος που συνήθως οδηγεί το κοπάδι, μεταφ. ο πρωτοπόρος.
γουμάρι (το) = το γαϊδούρι.
γιαρντίμ (το) = η παροχή υπηρεσιών χωρίς πληρωμή.
γιόμωση (η) = για το φεγγάρι: πανσέληνος.
γρένω = αφρατεύω το μαλλί με τα χέρια.
γαλίκι (το) = μεγάλο κοφίνι με δυο χειρολαβές στα πλάγια, για τη μεταφορά άχυρου από τον αχυρώνα στα παχνιά.

Δ

διασάκι (το) = η σειρά, η υποχρέωση.
δούλο (το) = μεταλλική πόρπη, εξάρτημα της γυναικείας ενδυμασίας.
διρπάνι (το) = το δρεπάνι.
δερμόνι (το) = μεγάλο κόσκινο που χρησιμοποιούνταν στο αλώνι.
δεματ(ι)κό = δεμάτι στάχυα.
δρομί (το) = αρκετές χεριές (χειρόβολα) θερισμένου σιταριού μαζί. Τρία ή παραπάνω δρομιά σχημάτιζαν ένα δεματκό.

διασίζω = φαίνομαι, κινούμαι, κυκλοφορώ.
δειλνώ = τρώω απογευματινό.
δειλνός (ο) = το απόγευμα αλλά και το απογευματινό φαγητό.
διξίμι ή διξιμιός = το βαφτιστικό.
δισάκι ή τσάκι (το) = διπλό σακούλι, που κρεμούσαν στις δυο πλευρές του σαμαριού.
διασίδι (το) = η κλωστή περασμένη στα μιτάρια, τα χτένια, έτοιμη για ύφανση στον αργαλειό.

δραγασιά (η) = το παρατηρητήριο του δραγάτη.
δέοντα (τα) = τα χαιρετίσματα.

Ε

εξόν = εκτός.

Ζ

ζαϊφκος = αδύνατος, ασθενικός.
ζαμπούνκος = φιλάσθενος, αρρωστιάρης.
ζαμπούκος (ο) = ρόφημα από άνθος κουφοξυλιάς (φρουξλιάς).
ζιάκατα (τα) = διάφορα πράγματα "φίρδιν -μίγδιν".
ζανάτι (το) = επάγγελμα.
ζακόνι (το) = το συνήθειο, ο άγραφος νόμος.
ζαμάνια (τα) = στη φράση "χρόνια και ζαμάνια".
ζβανάς (ο) = είδος μαχαιριού πριονοτού και πτυσσόμενου.
ζγουλούρι (το) = είδος φρένου για το ζώο εκείνο που προπορεύεται σταθερά στο αμάξι.
ζγούρι (το) = πρόβατο που διανύει το δεύτερο έτος της ζωής.
ζγουράφι (το) = το σγουρό φτερό από την ουρά αρσενικής πάπιας (νήσσου).
ζγια (η) = ένα μουσικό συγκρότημα (ένα νταούλι και δυο ζουρνάδες).
ζιαμπνάκια (τα) = οι πρασινάδες που σχηματίζονται πάνω στα στάσιμα νερά.
ζιάμπα (η) = πράσινος μεγαλόσωμος βάτραχος.
ζιάρη (η) = κόκκινη φωτιά.
ζουγκί (το) = ο αναβατήρας της σέλας.
ζίγρια (η) = φράχτης από βατσινιές και άλλα άγρια φυτά.
ζιούνα (η) = έντομο με πράσινα σκληρά πτερύγια.
ζ(ου)λάπι (το) = ο λύκος ή το τσακάλι.
ζουφός = αδύνατος, καχεκτικός.
ζουρλαμάς (ο) = πόνος σε κάποια άρθρωση, κυρίως των άκρων.
ζ(ου)νάρι (το) = το ζωνάρι.
ζούρα (η) = θέρμη, χαμηλός πυρετός.
ζουρζουβίλκος = ο ανήσυχος, το ζιζάνιο.
ζακατίζω-ομαι = ανακατεύω, αναμοχλεύω -ομαι.
ζαράδι (το) = η ζημιά.
ζντράνια (τα) = τα μπαγάζια, τα ρούχα.
ζήτλας (ο) = ο ζητιάνος.
ζόρλα = με το ζόρι.
ζαπάτι (το) = το φταίξιμο, η ευθύνη.
ζευγαράς (ο) = ο γεωργός που εργάζεται με ζευγάρι ζώων.
ζέβλα (η) = σιδερένια βέργα, με την οποία έκλειναν το εξωτερικό του ζυγού, παγιδεύοντας το λαιμό του ζώου.
ζαπεύω = τιθασεύω, κάνω "ζάπι".
ζαρώνω = απρακτώ, μαζεύομαι στην άκρη.
ζαβιά (η) = η παραβίαση των κανόνων του παιχνιδιού.
ζαγάρι (το) = σκυλί, κυρίως το κυνηγετικό.
ζέρνια (η) = αγριόχορτο, η αγριοντομάτα.
ζιρβός = αριστερός.
ζούζλα (τα) = το σύνολο των πουλερικών του νοικοκυριού.
ζάβα (η) = η συρμάτινη κόπιτσα.

Η

Θ

θαμαίνομαι = απορώ, θαυμάζω.

θημωνιά (η) = συγκεκριμένο σχήμα που έδιναν στο σωρό των δεματιών του σταριού, πριν τον αλωνισμό.

θριφτό -φτάρι (το) = το γουρούνι που θρέφεται με προορισμό να σφαχτεί τα Χριστούγεννα.

θιρμάρι (το) = χάλκινο σκεύος, που βρίσκονταν γεμάτο νερό μονίμως δίπλα στη φωτιά.

θαραπεύομαι = ευχαριστιούμαι.

Ι

ίσκιωμα (το) = το φάντασμα.

ισκιωμένος (ο) = αυτός που έχει έντονα χαρακτηριστικά στο πρόσωπο π.χ. πυκνά φρύδια, μαύρα μάτια.

ιντέκι (το) = μικρό, αντιπλημμυρικό ανάχωμα.

ιλιάτσι (το) = το (συνήθως αυτοσχέδιο) γιατρικό.

ίσκνα (η) = η ίσκα, ο γνωστός μύκητας με τον οποίο άναβαν το τσακμάκι.

ιδιάζω = τοποθετώ το νήμα ή την κάνουρα στα μιτάρια, ετοιμάζω το "διασίδι".

ίγκλα (η) = η δερμάτινη ζώνη, με την οποία στερεώνουμε το σαμάρι του ζώου, περνώντας την κάτω από την κοιλιά.

ισπάτ(ι) (το) = στη φράση: "κόβω το ισπάτ" = κλείνω την συμφωνία, παίρνω την τελική απόφαση.

ιμπρέτ (το) = στη φράση: "δεν έχ' ιμπρέτ" = δεν έχει τελειωμό.

ινάτ (το) = το πείσμα.

ιχτιμπάρ (το) = η εκτίμηση (και ιχτιμπαρίζω)

ιμάν(ι) (το) = στη φράση: "δεν έχ' ιμάν" = πολύ επιθετικός, ασυμμάζευτος.

Κ

καυκί (το) = το φλιτζάνι.
κούπα (η) = (χοντρό) γυάλινο ποτήρι.
κουκούμι (το) = το κύπελλο.
κλήρα (η) = ό,τι προέρχεται από κληρονομιά.
κλούτσα (η) = η βελόνα, με την οποία έπλεκαν μάλλινα ή βαμβακερά ρούχα.
καλαμόρ(ι)ζα (η) = η ρίζα του καλαμιού και κατ' επέκταση ο καλαμιώνας.
κουβαντήρι (το) = αυτοσχέδιο φορείο για τη μεταφορά νεκρού.
καλαμωτό (το) = πλωκός που προσαρμόζεται στην κρεβατίνα του αμαξιού για τη μεταφορα μη συμπαγών γεωργικών προϊόντων, π.χ. άχυρου κλπ.
κεφαλάρι (το) = το διογκωμένο μέρος στο κέντρου του τροχού του κάρου, όπου συνάπτονται τα παρμάκια (ξύλινες ακτίνες).
κλουβί (το) = ένα από τα ύπεργα, τα εργαλεία δηλ. για την προετοιμασία του υφαντού.
κρεβατίνα (η) = το σανιδένιο "κατάστρωμα" του αμαξιού.
κλημιά (η) = ξύλα πελεκημένα κατάλληλα για να μπαίνουν στις υποδοχές που είχε δεξιά και αριστερά η κρεβατίνα.
κουργιαστής (ο) = μεγάλο πριόνι κατάλληλο για την κοπή κορμών δέντρων.
κουσιός (ο) = γρήγορο τρέξιμο.
κασκαρίκα (η) = νίλα, διαβολιά.
καβρουμάς (ο) = τηγανισμένο χοιρινό κρέας, που διατηρείται μέσα σε λίπος.
καλογρίτσα (η) = ο γυρίνος.
κριάκουρα (τα) = τα ξένα.
κούτλα (η) = κοφίνι συγκεκριμένης χωρητικότητας, μονάδα μέτρησης των δημητριακών.
κιχαϊάς (ο) = αυτός που έχει πολλά πρόβατα, ο νοικοκύρης.
κιχαϊλάτο (το) = το σύνολο των προβάτων.
κριτσμάς (ο) = η γιορτή μετά το τέλος μιας γεωργικής, πολυήμερης εργασίας, π.χ. της σποράς.
κουσιάφι (το) = η κομπόστα.
καλούδια (τα) = τα αγαθά.
καμώματα (τα) = τα νάζια
κασνάκι (το) = το ξύλινο στεφάνι του κόσκινου.
κατ(ι)φές (το) = το βελούδο.
καθάριο (το) = το σταρένιο ψωμί.
καθόρ(ι) (το) = βροχή ασταμάτητη, μπόρα.
κανίσκι (το) = ειδικό ψωμί (τούρτα) που στέλνονταν ως (α)κάλεσμα από τον γαμπρό στον κουμπάρο και τα μπρατίμια.
καπούλι (το) ή καπούλια (τα) = το πίσω μέρος του μεγάλου ζώου, όπου μπορούσε να καθίσει και δεύτερο άτομο.
καμπάτ(ι) (το) = το φταίξιμο, η ευθύνη.

καπότι (το) = είδος ελαφράς κάπας.
κληματσίδα (η) = η κληματόβεργα.
κολλ(η)τσίδα (η) = φυτό που παράγει καρπό με μικρά αγκάθια.
κλίστρια (η) = πήλινο δοχείο, όπου μάζευαν το χοιρινό λίπος, τον καβρουμά κλπ.
κλώσμα (το) = η στροφή.
κλουσαριά (η) = η κότα που θέλει να επωάσει, στη διάρκεια της επώασης και όσο έχει τα μικρά κοτοπουλάκι.
κολλυβόσμος (ο) = κόλλυβα "νερουλά", που μοιράζονταν με μια μπακράτσα, την παραμονή του μνημόσυνου σε όλο το χωριό.
κόπτσα (η) = είδος συρμάτινου κουμπιού.
κουλάι (το) = η ευκολία, η δυνατότητα.
κουπάνα (η) = σκάφη από λαμαρίνα για πλύσιμο κυρίως αλλά και ξύλινη για τάϊσμα ή πότισμα των προβάτων.
κουντουρατζής (ο) = ο υποδηματοποιός, που κατασκεύαζε παπούτσια κατά παραγγελία.
κουϊμτζής (ο) = ο χρυσοχόος.
κουκούδα (η) = το βαρίδιο του κανταριού.
κουκούδι (το) = αποξηραμένο σπυρί στο δέρμα.
κοτσιρός (ο) = ειδική αποθήκη από πλοκό για το καλαμπόκι.
κουρασάνι (το) = ο σοφάς.
κουντόσι (το) = το καθιερωμένο κοντό επανωφόρι στη ρουμλουκιώτικη γυναικεία στολή.
κουρνιαχτός (η) = η σκόνη.
κουλουκούρεμα (το) = τοπικό κούρεμα των προβάτων στο πίσω μέρος.
κιλάρι (το) = μικρό, σκοτεινό δωμάτιο, που χρησιμοποιείται σαν αποθήκη.
κιουστέκι (το) = είδος κοσμήματος.
κιριστές (ο) = η ξυλεία που απαιτείται για μια οικοδομή.
κιρατζής (ο) = ο αγωγιάτης.
κ(ου)τάβι (το) = το νεογέννητο σκυλάκι.
καμπάριμ = τουλάχιστο.
κιαϊμέτ = πολύ, ένα σωρό.
κακού στου κάκου = κακήν κακώς
καρσί = απέναντι.
κάπουτι κι αλλότε = κάποια φορά.
καντίποτα = τίποτα απολύτως.
καψίχα = πολύ λίγο.
κούρμπιτο = τύφλα στο μεθύσι.
κουτζιάμ = π.χ. ολόκληρο παιδί = κοτζιάμ παιδί.
κουρμπέτι (το) = το παραέξω, η ξενιτιά.
κνώδολο (το) = άχρηστος, τιποτένιος άνθρωπος.
κιουτής = δειλός.
κιόραβο = ηλίθιο, χαζό.
κριτσιανός = τραγανός.
κρέχκος = φρέσκος, ζουμερός.
κρέπι (το) = μαύρο μαντήλι, που δένεται στο κεφάλι.
καρλαγκούτσι (το) = ο άξονας που συνδέει δυο τροχούς του κάρου.
κακάδι (το) = η αποξηραμένη μύξα.
κιμπάρης = ο περήφανος, ο αξιοπρεπής.
κιουτεύω = δειλιάζω.

κιτουρντώ = υποφέρω, ανέχομαι.
κριτσιανίζω = τραγανίζω, σπάζω κάτι με τα δόντια μου.
κριτσνώ = τρίζω.
κουσεύω = παίρνω δρόμο, φεύγω.
κλημοδένω = δένω τις κλημές.
καϊπχιώνω = εξαφανίζω, κρύβω
καμπαρντίζω = κάνω φιγούρες, περηφανεύομαι.
κατσαρώνω = ανοίγω τα πόδια μου, λυγίζοντας συγχρόνως ελαφρά τα γόνατα.
καζαντώ = γίνομαι πλούσιος, αποκτώ χρήματα.
κλώθω = γνέθω, στρίβω, γυρίζω.
κουνουστώ = συναναστρέφομαι.
κατσιαμάκι = φαγητό με καλαμποκίσιο αλεύρι.
καταψκίζω = δροσίζω.
κατάψ(υ)κος = η δροσιά (π.χ. της σκιάς του δέντρου).
κατασταλαή = νερό για λούσιμο, βρασμένο με στάχτη.
καϊπι = η εξαφάνιση (το έκαμα καϊπι = το έκρυψα).
καρπολόϊ = εργαλείο του αλωνισμού, ξύλινο δικράνι για το λίχνισμα του σιταριού.
κόρδα (η) = 1. Ο φράχτης. 2. Το κορδόνι - ιμάντας, που δίνει κίνηση στο τσικρίκι.
κότσα (η) = ο σουγιάς.
κούρμπα (η) = η στροφή.
κρέχκος (ο) = ζωηρός, ζωντανός.
κοπέλι = νόθος, ο γεννημένος από μη νόμιμο γάμο (μπάσταρδος).

Λ

λάβα (η) = πολλές φωνές, φασαρία.
λισά (η) = είδος σβάρνας από πλοκό.
λουφές (ο) = ο μισθός.
λούταρο (το) = μαλθακό, άτονο.
λιξουράδα (η) (λίξουρος) = η ιδιότητα του λιχούδη, αδυναμία αυτοσυγκράτησης μπροστά σε φαγώσιμα.
λαγκίτα (η) = είδος γλυκού από ζυμάρι.
λιάκατα (τα) = τα εντόσθια, κυρίως τα έντερα.
λίμα (η) = η μεγάλη πείνα.
λουτσιάρα (η) = τα λασπόνερα.
λιτροπόδια (τα) = αστερισμός (η πούλια;)
λούσο (α) (το) = ο καλλωπισμός.
λυκόπι (το) = το δάσος που έχει ξυλευτεί.
λουρί (το) = δερμάτινη ζώνη, ιμάντας.
λουτσιαρνώ = τσαλαβουτώ στα λασπόνερα.
λιμάζω = πεινώ πολύ.
λιανίζω = κομματιάζω.

λαμανίζω = ανακατώνω. Επί γυναίκας: βάζω χέρι.
λιανοπατώ = πατώ στ' ακροδάχτυλα, είμαι ανυπόμονος.
λιανοκατρώ = ψιλοκατουρώ, μάλλον από φόβο.
λαβατίζω = μιλώ δυνατά, κάνω φασαρία.
λαγκεύω = στραμπουλίγω.
λαγοκοιμούμαι = κοιμούμαι ελαφρά, με ανοιχτά τα μάτια.
λιγώνομαι = 1. Μου κόβεται η ανάσα από το κλάμα. 2. Αισθάνομαι αναγούλα από γλυκό ή παχύ φαγητό.
λουσκουτεύω = ξαγρυπνώ δουλεύοντας τη νύχτα.
λαΐα (η) = η προβατίνα με μαύρο μαλλί.
λίγδα (η) = λίπος χοιρινό.

Μ

μάξου'σ = σκόπιμα, επίτηδες.
μισάλα (λι) (η, το) = μακρόστενο υφαντό, βαμβακερό πανί, που το τοποθετούσαν στην πινακωτή. Το μισάλι ήταν είδος προσώψιου.
μισάντρα (η) = ντουλάπα για τις κουβέρτες.
μασάλια (τα) = ανόητες κουβέντες, χωρίς νόημα.
μασλάτια (τα) = λόγια, κουβέντες.
μάκινα (η) = η μηχανή του τρένου, το τρένο.
μαρκάτ(ι) (το) = το γιαούρτι.
μαφέσι (το) = μαύρο, βαμβακερό κεφαλομάντηλο.
μανιά (η) = η γιαγιά, η γριά.
μαγλικουτάρ(ι) (το) = κόσμημα από καδένα και φλουριά.
μπαΐος (ο) = ο πραματευτής, ο γυρολόγος.
μπέτσιος (ο) = χαϊδευτικά ο καλός, τρυφερός.
μπίτσιος (ο) = το γουρούνι.
μπερικέτι (το) = η σοδειά.
μπερικιάτ = πάλι καλά, ευτυχώς.
μπράγκα (η) = βαρίδιο στα πόδια τρελού ή φυλακισμένου.
μπράτμος-μι (ο) = ο φίλος του γαμπρού, που κρατάει στο γάμο το χλάμπορο.
μπουλντούκα (η) = μεγάλος και βαθύς λάκος με νερό.
μπίσκα (η) = είδος παιδικού παιχνιδιού.
μουρλί (το) = μικρή τρύπα στο έδαφος, όπου πρέπει να βάλουν τη "γουρούνα" (μικρό ξύλο) στο προηγούμενο παιχνίδι.
μασούρι (το) = μικρό καλάμι γύρω από το οποίο μαζεύουν την κάνουρα.
μ'σούρα (η) = βαθύ πιάτο.
μπάρα (η) = μικρή έκταση, μερικών τετρ. μέτρων, με νερό.

μπιρμπάτ(η)ς (ο) = ο γυναικάς.
μλιόρ(ι) (το) = δίχρονο πρόβατο.
μουρκάλος (ο) = περίοδος ζευγαρώματος των προβάτων.
μπρούχαβος (ο) = ο ασθενικός, με δυσκολίες στο αναπνευστικό σύστημα.
μιγντάνι (το) = η κοινοποίηση, το φανέρωμα.
μούρτζιος (ο) = ο μουτζουρωμένος, όνομα σκύλου.
μούτζα (η) = το φάσκελο.
μπλούχος (ο) = το σιδερένιο αλέτρι.
μανασούπι (το) = επινόηση, τρόπος αντιμετώπισης προβλήματος.
μαγαρίζω = λερώνω, κυρίως όμως βεβηλώνω.
μαχόσκος (ο) = ο υπόξυνος αλλά και ελευθεριάζων.
μουργκίζει = αρχίζει να ξημερώνει.
μουρτζουλώνω = μουτζουρώνω.
μουτζώνω = φασκελώνω.
μασλαντίζω = μιλώ, συζητώ.
μπάμπαλο (το) = αγριόχορτα, σκουπίδια.
μπέλκιμ = ίσως.
μπατκά = χουβαρδάδικα.
μπατχαβά = φτηνά, σε χαμηλή τιμή.
μούτλακ = σώνει και καλά.
μούγκι = μόνο.
μ(ου)αμπέτ (το) = γλέντι, διασκέδαση.
μουραφέτ(ι) (το) = τρόπος αντιμετώπισης.
μουστιρής (ο) = ο πελάτης.
μουστιρέκ (το) = υπαίθρια τουαλέτα.
μουκαϊτιφτια (η) = η αμέλεια.
μπουλάκιμ = είθε να....
μαράζας (ο) = ο μαραμένος, ο ψωφοδεής.
μπαμπατζιάνης (ο) = ο ακμαίος.
μπαμπάτσικος (ο) = ο γεροδεμένος, δυνατός.
μπασμάς (ο) = είδος υφάσματος.
μπασματζής (ο) = ο γυρολόγος που πουλάει (και) υφάσματα.
μπαϊά = αρκετά.
μπάκακας (ο) = ο βάτραχος.
μπάμπου (η) = η γριά, αλλά με την κτητική αντωνυμία "μου", η γιαγιά μου αλλά και το στομάχι του αρνιού.
μπόζια (η) = η συνυφάδα.
μπιζιρνώ = βαριέμαι.
μπινιβρέκ(ι) (το) = είδος παντελονιού.
μπιλτζίκι (το) = το βραχιόλι.
μπιλμπίδια (τα) = τα στραγάλια.
μπλάνα (η) = (περίπου ορθογώνιο) κομμάτι τυρί.
μπούρλια (η) = η αρμαθιά.
μπουρλιάζω = διαπερνώ, τρυπώ.
μόκαβος (ο) = λιγομίλητος.
μπούζλας (ο) = η τομή που γίνεται κάθετα στον άξονα του καρπουζιού, ακριβώς κάτω από το μίσχο.

μπρουμάνικα (τα) = πρόσθετα μανίκια του σαϊά.
μπισλιντώ, -ίζω = φροντίζω για την καλύτερη βοσκή των ζώων.
μαχιά (η) = το κεντρικό ξύλινο δοκάρι της σκεπής.
μόλτσα (ο) = ο σκόρος.
μονέδα (η) = ειρωνικά ο επίμονος, το διαβολάκι.
μπινέλι (το) = πιρούνι.
μποτζιάκος (ο) = η γωνιά, το τζάκι.
μπάστρα (η) = αρρώστια των φυτών.
μόστρα (η) = κάτι το εμφανίσιμο.
μούσγκαβο (το) = το βαρύ (χώμα).
μπριάνα (η) = είδος ποταμόψαρου.
μπέμπης (ο) = προσφώνηση μεγαλύτερου αδερφού από μικρότερη αδερφή.
πνάκας (ο) = ανόητος, βλάκας.
μπέσα (έχω) (η) = κρατώ το λόγο μου.
μπίκας (ο) = ο επιβήτορας (σε γελάδια - βουβάλια).
μπόσκος (ο) = αυτός που διακρίνεται για τους αργούς ρυθμούς, μάλλον άβουλος.
μπουρλίβο (το) = άρρωστο πρόβατο, που εκδηλώνει την αρρώστια του κάνοντας στροφές "επί τόπου".
μπούκλα (η) = το ξύλινο, μικρό, δοχείο για νερό, αλλιώς "φτσέλι".
μπουλμπότσα (η) = είδος παντελονιού, μάλλινο, μαύρο, τυπικό της ανδρικής ρουμλουκιώτικης φορεσιάς.
μπιτίζω = τελειώνω.
μπούζι = πολύ κρύο.
μπέλα (η) = ονομασία προβατίνας, κατάλευκης.
μπουγάς (ο) = ο ταύρος, για τις αγελάδες.
μπουσιαντώ = χαλαρώνω.
μπουρανιά (η) = φαγητό λαδερό με σπανάκια, λίγα πράσινα κρεμμύδια και τσουκνίδα.
μπουντίνος (ο) = ο μεταξοσκώληκας.
μπούτνος (ο) = βαρέλι σε σχήμα κόλουρου κώνου ύψους 1,5 μ. όπου ρίχνουν το γάλα και χτυπώντας το, βγάζουν το βούτυρο.
μπαϊλντώ = αποκάμνω.
μπακράτσα (η) = χάλκινο καζάνι με λαβή ημικυκλική.
μπαθρί (το) = μπάλωμα από το ίδιο υλικό για τα γουρνοτσάρουχα.
μιτάρια (τα) = εξαρτήματα του αργαλειού.
μούτσιανος = μικρός.
μισίρι (α) (το) = η γαλοπούλα.
μπλουγούρι (το) = το πληγούρι, χοντροαλεσμένο σιτάρι.
μοίρα (η) = η μερίδα κρέατος.
μουλώνω = σιωπώ.
μπουνταλάς = ο αφελής, ο χαζός.
μπουμπούκι (το) = μικρό ψωμάκι, που γίνεται από το παραπανίσιο ζυμάρι.
μόλαβος = ο ήσυχος.

Ν

νήσσος και νησσάρι (ο,το) = αρσενική πάπια.
νταβίζω = ζητώ, ζητιανεύω.
νταβρανταίνω = αναρρώνω, δυναμώνω.
ντάϊμα = πάντοτε.
νταϊαντώ = στηρίζω.
νταϊάκ(ι) (το) = το στήριγμα.
ντιρέκι (το) = ξύλινος στύλος.
νταλντώ = τολμώ, διακινδυνεύω.
ντούσκο (πλέξιμο) (το) = το απλό πλέξιμο.
ντουκάνη (η) = η δοκάνη, εργαλείο το αλωνισμού.
ντουσμάνος (ο) = ο εχθρός.
ντρασκλώ (-λιά) (η) = δρασκελώ.
ντόνκα = βερεσέ.
ντένκι (το) = σακί αλεύρι.
ντιλογιούμαι = αντιφωνώ, απαντώ σε κάλεσμα.
ντραγάτης (ο) = ο αγροφύλακας.
ντότσιος (ο) = αυτός που δεν σκαμπάζει, δεν νογάει.
ντρούτσας (ο) = αυτός που κλάνει, μεταφορικά ο δειλός.
ντα(ή ντι-)ράκουλος (ο) = ο διάβολος.
ντριστζμένος (ο) = ο φοβισμένος.
νυχιάς (ο) = πόνος στην άκρη των δαχτύλων, στα νύχια, λόγω κρύου.
ντιρμάνι (η) = η θεραπεία.
νταλάκι (το) = αρρώστια κατά την οποία διογκώνεται η κοιλιά του αρρώστου, λόγω συγκέντρωσης υγρών (υδροπικίαση;).

Ξ

ξιάλη (η) = μεγάλη βουκέντρα για βάλια και βόδια που χρησιμοποιείται στο όργωμα.
ξίκι (το) = χαράμι
ξάφι (το) = μεταλλική, χρυσή κλωστή που φορούσαν στο πέτο οι νεόνυμφοι και το σόϊ τους.
ξίκλουσουν = εκφράζει απαρέσκεια, περίπου: να έλειπε.
ξιδομαντζιάφα = πρόχειρο καλοκαιρινό φαγητό με βάση το ξίδι, νερό και αλάτι.
ξιντζέθκο = υπόξινο.

ξαίνω (;) = ανοίγω το μαλλί με τα χέρια, το ετοιμάζω για το λανάρι.
(α)ξαμώνω = απλώνω χέρι, κλέβω, χτυπώ.
ξιμαλλιάρης (ο) = αυτός που έχει αχτένιστα μαλλιά.
ξίγκι και αξούγκι (το) = το λίπος.
ξιαρνώ = απομακρύνω τις κοπριές από το αχούρι.
ξιναχώνω = ξεθάβω τα οστά του νεκρού, ανακομιδή.
ξισκλιάζω = κυρίως αποκόπτω τα άκρα (σκέλια) τραβώντας τα δυνατά, κομματιάζω (π.χ. το κοτόπουλο).
ξιοξιόνο (η) = η χαζούλα, αυτή που δεν ξέρει τί της γίνεται.
ξικαλαθιάζω = ξετραντάζω, αποδιοργανώνω (επί ανθρ. σώματος).
ξιμέτοχος (ο) = ο αδιάφορος.
ξενόχωρα = σε άλλο χωριό, μακριά.
ξινταλκώνομαι = ξελιγώνομαι.
ξισυλόϊστος = ασυλλόγιστος, άσκεφτος.
ξισπυρνώ = (στο καλαμπόκι) χωρίζω τα σπυριά από το κουκούτσι.
ξιραχώνω = τραυματίζω κάποιον στο κεφάλι, του το ανοίγω.
ξερνώ = κάνω εμετό.
ξυλαμίδι (το) = εργαλείο του αλωνισμού αλλά και του στάβλου.
ξυλαμίδας = ο ψηλός, λεπτός και άχαρος.
ξίψωμα (επίρρ.) = η απασχόληση εργάτη χωρίς την υποχρέωση διατροφής του.

Ο

ορμός (ο) = ο ξύλινος άξονας του αμαξιού, στον οποίο προσαρμόζεται ο ζυγός.
οργιά (η) = μήκος όσο το άνοιγμα των δυο χεριών διάπλατα.
ουρμάνι (το) = το δάσος.
ουρνέκι (το) = το σχέδιο, το πρότυπο.
όμπιος (ο) = το πύον.
ορμήνια (η) = η συμβουλή
ολούρμεν = (;) φτάνει πια.
ουχτριός (ο) = ο εχθρός.
ορίζω = διατάζω κάποιον.
ουμούτ (η) = η ελπίδα.
ουμντίζω = ελπίζω.
ουσαντώ = αγαναχτώ, αποκάμνω.
ουρλιούμαι = (επί σκύλων και λύκων) φωνάζω.
ουρτάκι (το) = ο σύντροφος.
ουρτώνομαι = (δι-) ορθώνομαι, ετοιμάζομαι, στολίζομαι.
όργος (ο) = στενή λουρίδα γεννήματος, την οποία πρέπει να ολοκληρώσει ο εργαζόμενος (π.χ. θεριστής) πριν αναπαυτεί.

π

παστός (ο) = το στρώμα λίπους του χοιρινού.
παπάρα (η) = ψωμί τριμμένο μέσα στο γάλα, το τσάϊ κλπ.
παρμάκι (το) = η ξύλινη ακτίνα στον τροχό του αμαξιού.
παμπόρι (το) = το κάρο, όταν τοποθετούμε πάνω του μεγάλη κρεβατίνα για τη μεταφορά των δεματιών του σιταριού.
παρασόλι (η) = η ομπρέλα.
παραστατό (το) = τα κασώματα των θυρών και παραθύρων.
παράσπιτο (το) = το κελάρι.
παρτάλι (το) = το κουρέλι, βρισιά: χαμένο παρτάλι.
παλιορούτι (το) = το παλιόρουχο.
πάνα (η) = 1. πάνιασμα στα μάτια, προσωρινή απώλεια όρασης. 2. κομμάτι βαμβακερού υφάσματος, προσαρμοσμένου σε μακρύ ξύλο για να συγκεντρωθούν τα κάρβουνα και οι στάχτες από το πάτωμα του φούρνου, πριν από το φούρνισμα του ψωμιού.
παρτάλας (ο) = (κυρίως στα ρούχα) ο άτσαλος, ο σβαρνιάρης.
πλατάρι (το) = η φτερούγα του πουλιού.
πλοκός (ο) = φράχτης από πλεγμένες βέργες.
προσφόλι (το) = το αυγό που αφήνουν στη φωλιά.
πρόβολος (ο) = (;) αυγό μικρού σχήματος, ατροφικό.
πρέκνα (η) = οι (καφέ) φακίδες του προσώπου.
πουρκό (το) = φρούτο.
πιστιμάλι (το) = βαμβακερή γυναικεία ποδιά.
πιπιλά (η) = η στάχτη.
πισνέλα (η) = το λουρί ή σχοινί που περνούσε από το πίσω μέρος του σαμαρωμένου ζώου.
πούρτσιος -άδι (ο, το) = ο τράγος.
πουρτσιαλνώ = επί τράγου, γονιμοποιώ τη γίδα.
πουρτσαλνώ = πιτσιλώ, καταβρέχω.
πλουκαριά (η) = ο τοίχος του σπιτιού, καμωμένος από πλοκό.
πλασίσματα (τα) = τα πλάσματα, τα παιδιά.
πλουκατσμένος (ο) = ο υπερβολικά χαλαρωμένος από ακινησία.
(α)πατώ = κάνω διάρρηξη σε σπίτι, κλέβω.
προσλιάζω = βοηθώ ένα αρνί να βυζάξει από προβατίνα, που δεν το δέχεται μόνη.
παταριά (η) = το χαστούκι.
πανουγόμι (το) = το επιπλέον φορτίο στο ήδη φορτωμένο ζώο, το μη αποδεκτό βάρος μεταφορικά.
παγάλια = σιγά - σιγά.
πέρπιρας (ο) = η πεταλούδα.
πιργιλώ = κοροϊδεύω.
πίτσκο (το) = το μπάσταρδο.

περατνός (ο) = αυτός που ανήκει πέρα από το ποτάμι.
πεσκέσι (το) = το δώρο.
πλαλώ = τρέχω.
πλάδα (η) = κότα ενός έτους.
πελεκούδι (-δα) (το) = κομμάτι ξύλου από πελέκημα.
πλιαγκούρα (η) = είδος πουλιού με πλούσιο φτέρωμα αλλά αδύνατο, μεταφ.: πλιαγκούρα και πλιαγκουριασμέν' = η αδύνατη γυναίκα.
πλουκάρι (το) = η συνολική ποσότητα μαλλιού από ένα πρόβατο.
πλόχειρο (το) = όσο χωράει η χούφτα ενός χεριού.
πλειότερο = περισσότερο
πλιάτσκο (το) = η κλεψιά, το άρπαγμα.
πλιόκα = μούσκεμα.
πνάκας (ο) = ανόητος, που δεν καταλαβαίνει.
πνάκι (το) = ξύλινο βαθύ πιάτο με καπάκι, συνήθως ως προζυμ'τάρι.
πουρτόρια = προτύτερα.
πόρος (ο) = το κατάλληλο για πέρασμα σημείο του ποταμού.
πουριά (η) = τρύπα για πέρασμα μέσα από φράχτη.
πουλπόδαρος (ο) = αυτός που έχει πολλά πόδια, σαρανταποδαρούσσα.
πουκείθιν = από την άλλη μεριά (του ποταμιού).
προζυμ'τάρι (το) = το (ξύλινο ή κεραμικό) σκεύος, όπου φυλάσσεται το προζύμι.
προσκεφαλίνα (η) = μαξιλάρι μακρόστενο για περισσότερα κεφάλια.
πρωτοκιρίτκο (το) = νέας εσοδείας φρούτο ή λαχανικό.
πυροστιά (η) = η τρίποδη σιδερένια βάση πάνω από τη φωτιά, για να στηρίζεται επάνω η χύτρα φαγητού.
πιρτσιά (η) = τα χτενισμένα μαλλιά.
περατώνω = βάζω τον περάτη, ασφαλίζω την είσοδο, κλειδώνω.
περάτης (ο) = δοκάρι ή λοστός που τοποθετείται κατάλληλα πίσω από την πόρτα για ασφάλεια.
προεύωμαι = τρώω πρωινό.
πασπατεύω = ψάχνω, ψαχουλεύω.
πασπατάκια = ψαχουλευτά.
πορεύω = περνώ με κάτι, μου αρκεί.
πλατσίδι (το) = το κουπί βάρκας.
παρατουρνώ = τα χάνω, κάνω άλλα αντ' άλλων.
παράκαιρα = εκτός χρόνου, πριν την ώρα του (π.χ. γέρασα παράκαιρα).
παλαμαριά (η) = ξύλινο εργαλείο του θέρους που τοποθετούνταν στα τέσσερα δάκτυλα του χεριού.
πούμα (η) = είδος μικρής μπάλας, (τόπι) καμωμένη από ύφασμα.
πατίκια (τα) = είδος κοντής, πλεκτής κάλτσας.
πόρνικο (το) = το φυτό που φυτρώνει μόνο του, χωρίς να το φυτέψει ο άνθρωπος.

Ρ

ρόγα (η) = ο ετήσιος ή εξαμηνιαίος μισθός υπαλλήλου.
ριζάρι (το) = φυτό, από τους υπόγειους βλαστούς του οποίου βάφονταν κόκκινα τα πασχαλιάτικα αυγά.

ρούγα (η) = ο δρόμος.
ρούσα (η) = η ξανθιά γυναίκα.
ραϊάς (ο) = ο υπαγόμενος σε κάποιο τσιφλικά.
ραβάνι (το) = το ελαφρό τρέξιμο του αλόγου.
ραβανίθκο = το άλογο που ξέρει να κάνει ραβάνι.
ρόβι (το) = είδος ψυχανθούς, που οι καρποί του ταϊζονταν στα πρόβατα, γελάδια κλπ.

ριγάλο (το) = το βραβείο, το έπαθλο, η επιβράβευση.
ρόποτος (ο) = είδος θορύβου.
ροποτώ = κάνω θόρυβο, αλλά: - θα σε ροποτήσω = θα σου τις βρέξω.
ρού(ν)το (το) = το πρόβατο με λίγο σγουρό και κοντό μαλλί (;)
ρόκα (η) = όργανο για γνέσιμο μαλλιού, στη μια του πλευρά σε σχήμα ύψιλον, ηλακάτη - ο καρπός του καλαμποκιού συνολικά.

ραντσ'τές (οι) = είδος φαγητού από αλεύρι που σχημάτιζε βόλους όταν ραντίζονταν με νερό.

ρούδι (το) = το ροδαλό χρώμα του προσώπου.
ραχατεύω = ηρεμώ, ησυχάζω.
ραγάνα (-ίζω) (η) = η γκρίνια.
ρέχαβο (σπαρτό) (το) = το φυτρωμένο αραιά.
ρογκάζω = ρεύομαι δυνατά.
ρουγκάτσια (τα) = φουστανελλοφόροι που χορεύουν μεταξύ Χριστουγέννων και Θεοφανείων.

ρουδάνη (η) = εργαλείο για το γνέσιμο του μαλλιού, μεταφ. πολυλογία.
ρουκώνομαι = χώνομαι, μπαίνω.
ρουβουλνώ = καταρρέω, γκρεμίζομαι.

Σ

σαμαρασκούτι (το) = κομμάτι υφαντού για να σκεπάζεται το σαμάρι.
σίνα (η) = το σιδερένιο στεφάνι, που περιβάλλει το ξύλινο στεφάνι του τροχού του κάρου.
συρμή (η) = η επιδημία.
συρουλουϊά (η) = η κληρονομικότητα.
σκάμα-τιδι (το) = ο αφρός από σαπούνι ή ιδρώτα.
σπουριά (η) = μια λουρίδα χωραφιού, όση φτάνει να σκεπάσει ο σπόρος που σκορπίζει ο σπορέας με το χέρι.
σαμοπάπαρα (η) = παπάρα με ψημένο και στουμπισμένο σουσάμι.
σούκος (ο) = όλη η λέρα που μαζεύεται στο μαλλί των προβάτων.
σούκαλο (το) = το ρύγχος, επί ανθρώπων το προτεταμένο κατωσάγωνο, η μούρη.
σουρλάς (ο) = το ρύγχος του γουρουνιού.
σμιγός = ο ανάμεικτος, επί κρέατος, ψαχνό και λίπος.
στάβα (η) = ειδικός τρόπος - σταυροειδής - με τον οποίο τοποθετούνται τα δεμάτια στο χωράφι, μετά το δέσιμο και πριν μεταφερθούν στο αλώνι.
σπαρτίνα (η) = σχοινί χοντρό και μήκους πολλών μέτρων για το δέσιμο φορτίων στο κάρο.
σκάρος (ο) = το ξεσήκωμα του κοπαδιού από το γρέκι.
σιτζίμι (το) = είδος λεπτού σχοινιού.
σκλέτζα (η) = παιδικό παιχνίδι.
σκλήθρα (η) = ένα "δόντι" σκόρδου, σκελίδα.
σκορδάρη (η) = είδος πρόχειρης "σούπας" με υλικά: νερό, αλάτι, ξύδι, ελιά και σκόρδο.
σκατζλήθρα (η) = η σπίθα.
σιφέρ (το) = (η επόμενη) φορά.
σφραϊστερό (το) = κυκλική, ξύλινη σφραγίδα, με την οποία σφραγίζονται οι λειτουργές.
σερβέτα (η) = το μαντήλι, το χειρόμακτρο.
στιγάδι (το) = είδος λεπτού καλαμιού, με ψηλό κορμό και φούντα στην κορυφή.
στιγαδόρ(ι)ζα (η) = ρίζα του στιγαδιού και κατ' επέκταση συστάσα από στιγάδια.
στάλος (ο) = ο τόπος μεσημεριανής ανάπαυης της αγέλης μεγάλων ζώων.
σιαϊνι (το) = είδος αετού.
σούρβα (η) = τα κάλαντα της πρωτοχρονιάς. Τα παιδιά κρατούν σούβλα από ζουκρανιά, όπου περνούν τα κομμάτια το κρέας και σπανίως λουκάνικα.
συνιριά (η) = η ζήλια.
στραπέτς = πολύ ξυνό.
σπρουμί = προτού.
στρού(γ)κα = περιφραγμένο μαντρί.
σάματι = σάμπως, μήπως.
σαρασούλι = η συνήθεια, η επανάληψη. Στη φράση: Το πήρε σαρασούλι - Το

επαναλαμβάνει συνεχώς.

σιου = Στη φράση: - Σιου να πάν' - Σώνει και καλά να πάει.
σέρνω = στις γελάδες και βουβάλες: Βρίσκομαι σε οργασμό.
σιαστίζω = τα χάνω, πελαγώνω.
σιασιουρντώ = τάχω χαμένα, τρελάθηκα.
σιάργκαβο = το χρώμα της κάνουρας που προκύπτει από την ανάμειξη άσπρου και μαύρου μαλλιού.

σιργιάνι = πανηγύρι.
σιργιανώ (-ίζω) = κάνω βόλτες.
συντρόφ(ι) = το βρακί.
σιακάς (ο) = το αστείο, το χορατό.
συντράβληστος (ο) = το ξύλο που ανακατεύει τη φωτιά του φούρνου.
συβαίνω = μπαίνω μέσα.
σιμπάπ (το) = η βοήθεια, η καλοσύνη προς κάποιον.
συμπώ = αναμοχλεύω τη φωτιά, τη βοηθώ ν' ανάψει.
συδαυλιστήρι (το) = τα πρόσθετα ξύλα που μπαίνουν στη φωτιά.
σιαρνικό = αρσενικό.
συνιρίζω = ζηλεύω, αλλά και παρατηρώ, βλέπω.
συουμφάδα = η συνυφάδα.
σκασμάδα = η σχισμή.
σκαρνώ = βγάζω το κοπάδι από το γρέκι.
σκαλουτάρια = τα κρεμαστάρια.
σκ(ου)φούνια = πλεχτές στο χέρι, μάλλινες κάλτσες.
σκουμπώνομαι = μαζεύω τα μανίκια.
σκνίζω = σκνίζε το γουρούνι: σκάβει με το ρύγχος του.
σκλυμουργιούμαι = (επί σκύλων) βγάζει κλαψιάρικη φωνή.
σκρόφα = το θηλυκό γουρούνι κατά την κύηση και το θηλασμό.
σκιάθα = το ψάθινο καπέλο.
σνιάζω = τακτοποιώ, μεταφορ.: σπάζω κάτι γυάλινο.
σουρουκλιμές = ο αχαΐρευτος, ανεπρόκοπος.
σουλνάρ (ι) (το) = ο σωλήνας.
σιουλναρίζει = τρέχει από το σιουλνάρ.
σουλφάτο (το) = το κινίνο.
στρακώνω = διπλώνω.
σαχνιάζω = μουχλιάζω.
σάχνα (η) = η μούχλα.
στ'χω = γίνομαι υπάλληλος (χουσμικιάρης).
σταβιάζω = τοποθετώ τα δεμάτια σε στάβες.
συγκριάζω = συγκρούομαι.
σιουρντίζω = χωνεύω το φαγητό.
σκιζόφκο = σημαδεμένο πρόβατο με μια τομή στο αυτί από πάνω προς τα κάτω.
σταυρώνω = συναντώ, ανταμώνω.
στρέβλα (η) = κομμάτι ξύλου βοηθητικό στο δέσιμο των δεματιών του σιταριού.

Τ

ταβάς (ο) = βαθύ χάλκινο ταψί με καπάκι.
ταϊφάς (ο) = η οικογένεια.
τσιατμάς (ο) = είδος ελεύθερης σποράς και όχι σε σειρές.
τσιμπούσι (το) = το γλέντι
τσιρνιάζω = μουδιάζω π.χ. από το κρύο.
τζίντζιρας (ο) = μεγάλο κουνούπι.
τζιαμακιάνι (το) = το δωμάτιο υποδοχής, το καλό.
τζια(ου)μάκα (η) = είδος βέργας με διογκωμένο το κάτω άκρο.
ταζέθκους (καφές) = φρέσκος.
τσιανταρμάς (ο) = τούρκος χωροφύλακας.
τσιουρμπατζής = νοικοκύρης.
τζιλιτεύω = ταλαιπωρώ, βασανίζω.
τζιτζιργιάζω = ανατριχιάζω.
τραχλιά (η) = η τραχηλιά, μέρος της γυν. φορεσιάς
τραγανάρι (το) = κομμάτι λαμαρίνας με τρύπες. Πάνω του ψήνονται κάστανα.
τρουβάς (ο) = σακούλι από μάλλινο ύφασμα του αργαλειού.
τραχανά (τα) = α. γλυκά: μπλουγούρι βρασμένο μέσα σε πρόβειο γάλα και αποξηραμένο. β. ξυνά: μπλουγούρι ανακατωμένο με ξυνό γιαούρτι.
τζετζβές (ο) = μπρίκι, μικρό σκεύος για παρασκευή καφέ.
τζιαντές (ο) = ο σιδηρόδρομος.
τσιακμάκι (ο) = ο αναπτήρας.
τσιακματώ = ερίζω.
τριμντάνα (η) = τρεμούλα.
τσαπάδι (το) = μικρό ξερό κλαδί.
τσιγαρίδα (η) = ό,τι απομένει μετά το βράσιμο του παστού για να αφαιρεθεί η λίγδα.
τζιάτζιο (η) = συνήθως παλιοτζιάτζιο = παλιόγρια.
τζγέρι (το) = το σηκώτι, μεταφ. το σπλάχνο.
τσίτσης = προσφώνηση του μεγαλύτερου αδερφού από τους μικρότερους.
τσιουτσιούλα = επί αυτιών; όρθια.
τζιούφκα (η) = χτύπημα με το (μεσαίο) δάχτυλο.
τσελεπής = συνεπής, αξιόπιστος.
τσιανάκι (το) = ο παρακοιμώμενος, ο καταδότης.
τσιανάκα (η) = χωμάτινο σκεύος, πιατικό.
ταμάμ = ακριβώς.
τισλίμ = εξαντλημένος, παραδομένος.
τζερεμές = ανεπρόκοπος.
τοπάτσι (το) = το σημάδι πως απαγορεύεται η βοσκή ενός χωραφιού.
τσαμπολόϊ (το) = αυτό που μαζεύει κανείς απ' ό,τι έμεινε σε θερισμένο χωράφι.
τσαμπολογώ = μαζεύω λίγο - λίγο.
τσιόμκα (η) = το ράμφος.
τσιουρβάς (ο) = η σούπα.

τραγανάρι (το) = είδος φυτού, χόρτου με σωληνοειδή βλαστό.
τσ'κάλι (το) = το τσουκάλι, πήλινο δοχείο.
τσουράκια (τα) = τα σκουλαρίκια.
τσιοπ = ο λαχνός. Στη φράση: ρίξαμε τσιοπ = βάλαμε λαχνό.
τσιρέκι (το) = το ένα τέταρτο της οκάς.
τσιλίκι (το) = 1. Κάτι το πολύ σκληρό, αλύγιστο, 2. Παιδικό παιχνίδι.
τσέργα (η) = υφαντή, χοντρή κουβέρτα.
τιρλίκια (τα) = πλεχτά καλτσάκια, χρωματιστά, για μικρά παιδιά.
τσιαμτσιαρλί (το) = το πρόχειρο υπόστεγο.
τσιαμτσιακούρ' = το ρετσίνι του πεύκου.
τσιατί (το) = η σκεπή, πριν μπούν τα κεραμίδια.
τσιούκα (η) = το εξόγκωμα του κεφαλιού ύστερα από χτύπημα.
τσιούρλια (η) = η διάρροια.
τούντς = σκληρό, ανυποχώρητο.
τούζλα (η) = η αλυκή. (το) αλμυρό φαγητό.

Υ

ύπεργα = το σύνολο των οργάνων για την ύφανση (μιτάρια, χτένια κλπ.).

Φ

φούρκα (η) = α. η διχάλα. β. ο μεγάλος θυμός.
φαϊσιμιό (το) = η περίοδος που δεν νηστεύουν.
φρύγανο (το) = χόρτο εντελώς ξερό, κατάλληλο για προσάναμα.
φρίγομαι = τρομάζω.
φριξολούλουδο = είδος φυτού για την καταπολέμηση της φρίξης.
φρίξη (η) = η τρομάρα, φράση: πήρα μια φρίξ'.
φρουξλιά (η) = το δέντρο κουφουξυλιά, φρουξυλιά.
φρουμάζω = επί αλόγων: ξεφυσούν τα ρουθούνια τους.
φτουράει (απρόσ.) = βγάζω πολλή δουλειά.
φουρκίζομαι = θυμώνω.
φρουσκαλιάζω = πρήζομαι, κυρίως στο πρόσωπο.
φόρτωμα (το) = σχοινί μακρύ, μικρότερο της σπαρτίνας.
φασκιώνω = σπαργανώνω.
φουκάλι (το) = η σκούπα.

φουλτακίδα (η) = φλεγμονή.
φκέλι (το) = το δικέλι.
φτσέλι (το) = το ξύλινο δοχείο του νερού.
φιλί (το) = η φέτα.
φουκαλνώ = σκουπίζω.
φκέντρι (το) = η βουκέντρα.
φταζ'μίτ'κο (το) = το εφτάζυμο ψωμί.

Χ

χαμπέρι (το) = η είδηση, το νέο.
χλάμπουρο (το) = το φλάμπουρο, καλάμι ή ψηλή βέργα με λευκό πανί και μήλο καρφωμένο στην κορυφή. Τρία χλάμπουρα προηγούνταν της γαμήλιας πομπής. Τα κρατούσαν τα μπρατίμια.
χαλιόρκος (ο) = ο αλλήθωρος.
χλιμπουνιάρης = ο ασθενικός, χλωμός λόγω ελονοσίας.
χαμαϊλί (το) = το φυλαχτό.
χαλές (ο) = το αποχωρητήριο.
χρούπα (η) = πήλινο δοχείο, μεγάλο.
χαραρέτ (το) = το σύγκρυο, ο ρίγος.
χόβολη (η) = μισοσβησμένα κάρβουνα μέσα σε στάχτη.
χαντούμης = ο υποτονικός ή ανίκανος σεξουαλικά.
χούϊ (το) = το ελάττωμα.
χουϊλούς (ο) = ο ιδιότροπος.
χατάς (ο) = το απρόοπτο, το δυσάρεστο συμβάν.
χουνέρι (το) = το πάθημα.
χάσκος = ο ίδιος ακριβώς.
χάση (του φεγγαρ.) = όταν από το φεγγάρι φαίνεται το μικρότερο μέρος.
χοσμέτι = η (σπιτική) δουλειά.
χοσμετεύω = κάνω δουλειές.
χούλαβο = αυτό που τάχει χαμένα, άμυαλο.
χα(λ)ρκουτσούκα (η) = καζάνι χάλκινο, όπως η μπακράτσα
χαμόργκας (ο) = ο τυφλοπόντικας.
χλαπαταριάζω = αποκάμνω, εξαντλούμαι.
χλιαρίζω = τρώω λαίμαργα με το κουτάλι.
χλιμιτρώ = χρεμετίζω (επί αλόγων).
χρω = χρίζω, π.χ. - χρω τον τοίχο.
χτούπι (το) = παιδικό παιχνίδι από ξύλο κουφοξυλιάς.
χασομέρια (η) = η απώλεια χρόνου.
χασομερώ = χάνω χρόνο.
χαζούρκος = κάτι που ετοιμάζουν άλλοι. π.χ. τρώω χαζούρκα - τρώω έτοιμα.

χουβαρδάς = ανοιχτοχέρης, γενναιόδωρος.
χουσμικιάρης = ο υπάλληλος στα χωράφια, στα πρόβατα κλπ.
χαϊνιά (η) = η τεμπελιά
χασμέρης = ο κοιμισμένος, ο βλάκας.

Ψ

ψιαψιάκος (ο) = το στομάχι των πουλερικών.
ψίχανα = λίγο, στη φράση: Εβιξειν ψίχανα ή κα ψίχα.

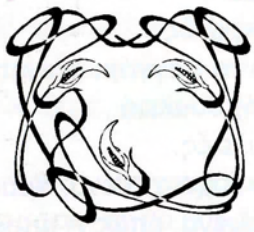

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Γκιουρτζής Ε. Στέφανος, Κεφαλοχώρι.
Γκουντάνση Ευμορφία, Καμποχώρι.
Γκραχάλας Θωμάς, Πλάτανος.
Γιαννοπούλου Ελισσάβετ, Αλεξάνδρεια.
Γιοβανόπουλος Βασίλειος, Κορυφή.
Δελιόπουλος Β. Θωμάς, Κεφαλοχώρι.
Δελιοπούλου Θ. Αικατερίνη, Κεφαλοχώρι.
Δελιόπουλος Β. Αντώνιος, Κεφαλοχώρι.
Κουζιώρτης Απόστολος, Κορυφή.
Κουκουλούδης Αθανάσιος, Αλεξάνδρεια.
Κυρόπουλος Ανδρέας, Αλεξάνδρεια.
Λαζόπουλος Δημήτριος, Νησί.
Λιακόπουλος Νίκος, Αγκαθιά.
Μαυρόπουλος Γεώργιος, Βρυσάκι.
Μπαντή Παναγιώτα, Αλεξάνδρεια.
Μπλιάμπτης Ευάγγελος (Ιερέας), Νησί.
Οικονομοπούλου Αικατερίνη, Αλεξάνδρεια.
Παπαϊωάννου Εμμανουήλ, Ξεχασμένη.
Παναγιωτόπουλος Φώτης, Αγκαθιά.
Παναγιωτόπουλος Γρηγόρης, Αγκαθιά.
Σαμαρά Ελένη, Νησέλι.
Σιμόπουλος Νικόλαος, Παλιόχωρα.
Σταμπουλής Στέφανος, Λουτρός.
Σταμπουλή Καλλιόπη, Λουτρός.
Τολιόπουλος Μιχαήλ, Καμποχώρι.
Τσιαγιόπουλος Σωτήριος, Ραψωμανίκη.
Τσαγκαρλής Αντώνιος, Αγκαθιά.
Τζίκα Αμυγδαλιά, Κεφαλοχώρι.
Φαναράς Νικόλαος, Κεφαλοχώρι.
Χατζόπουλος Θωμάς, Αλεξάνδρεια.
Χατζοπούλου Βασιλική, Αλεξάνδρεια.
Χατζόπουλος Δημήτριος, Λουτρός.

Νυφιάτικος κεφαλόδεσμος με νυφοστόλια. ΦΩΤΟ: STUDIO Καρατσιβιδής Γεώργιος, Αλεξάνδρεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Πόδη, Αλεξάνδρεια Σιδηρόδρομος 1894-1994, εγκ. Δήμος Αλεξάνδρειας 1994.

Ιωάννου Γεώργιος, Τα δημοτικά μας τραγούδια, εγκ. ταχυδρόμου.

Καμανάς Βασίλειος, Το Τσινάφορο της Μακεδονίας, Αγρο.τυπός Α.Ε. 1994.

Κορρέ Γ. Κατερίνα, Νεοελληνικός κεφαλόδεσμος, Παπαζήση 1955.

Μακεδονική Ζωή, Περιοδικό, τεύχος 293, Οκτώβριος 1993.

Μελίκης Γεώργιος, Τα λαογραφικά της Μελίκης 1994.

Μοσχόπουλος Γιάννης, Ρουμλούκι Ιστορία και τοπογραφία, 1985.

Μοσχόπουλος Γιάννης, Ρουμλουκιώτικα σημειώματα, 1980-1986.

Μπαϊτση Τάκη, Γεννίτσαροι και Μπούλες της Νάουσας 1986.

Μπέλλου Δημ., Η απελευθέρωση της Αλεξάνδρειας (πρώην Γιδά) και της περιοχής 1912.

Πανταζόπουλος Δημήτριος, η Ιστορία του χωριού Νησίου και της Μονής των Αγίων Αναργύρων 1995.

Παπαμαργαρίτης Αθανάσιος, Το Μακροχώρι (Μικρογούζι) της Ημαθίας, Βέροια 1995.

Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ιδρυμα, Λαογραφικό Μουσείο Ναυπλίου.

Παπαντωνίου Ιωάννα, Μακεδονικές Φορεσιές, Πελοποννησιακό Ιδρυμα 1992.

Πολίτης Γ. Νικόλαος, Δημοτικά Τραγούδια, εγκ. Ιστορική έρευνα.

Πολύζου - Μαμέλη Κλεοπάτρα, Ιστορία του Κολινδρού, Θεσσαλονίκη 1972.

Κ. Ρωμαίος, Κοντά στις ρίζες, Εστια Αθηνών 1980.

Στουγιαννάκης Ευστάθιος. Ιστορία της Πόλεως.

Σπυριδάκη Γεωργίου, Οδηγίαι προς συλλογήν λαογραφικής ύλης, Αθήνα 1962, Νάουσα Θεσσαλονίκη 1976.

Τζαφερόπουλος Απόστολος Ημαθία, Τουριστικός οδηγός.

Τότε, περιοδικό, τεύχος 42.

Χιονίδης Χ. Γεώργιος, Ιστορία της Βέροιας, τόμος 2ος, Βυζαντινοί χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970.

Χιονίδης Χ. Γεώργιος, Η εκστρατεία και επανάστασις εις τον Ολυμπον κατά τα έτη 1821-1822..., Θεσσαλονίκη 1975.

Χιονίδης Χ. Γεώργιος, Η αρχαία και Βυζαντινή Βέροια (μαθήματα για την ιστορία της), Βέροια 1993.

Χιονίδης Χ. Γεώργιος, Ο όσιος Αντώνιος ο νέος εκ της μακεδονικής Βεροίας, Βέροια 1965.

Χιονίδης Χ. Γεώργιος, Η μία και μοναδική Μακεδονία, Βέροια 1993.

Χατζημιχάλη Αγγελική, Ελληνική Λαϊκή Φορεσιά (Μέλισσα), 2η έκδοση, Αθήνα.

Τις φωτογραφίες του εξωφύλλου επιμελήθηκε το STUDIO Καρατσιβιδή Γεώργιου

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με όσα παρέθεσα, προσπάθησα να φωτίσω μια εποχή που όλο και περισσότερο χάνεται από το προσκήνιο, καθώς σκεπάζεται από την αχλύ της λησμονιάς και του χρόνου.

Όσα μπόρεσα να περιλάβω αποτελούν ελάχιστο μέρος εκείνων που άξιζε και έπρεπε να διασωθούν.

Τα κατέγραψα, όπως τα γνώρισα ο ίδιος, όπως μου τα αφηγήθηκαν και μου τα εμπιστεύθηκαν, χωρίς να τ' αξιολογήσω ή να τα κρίνω.

Φρόντισα να απλωθώ σε διάφορες πλευρές, γνωρίζω, όμως, πως δεν κάλυψα παρά ένα μικρό μέρος ωόνο της ζωής και της δράσης της εποχής και των ανθρώπων, στους οποίους αναφέρομαι. Αν ωστόσο, αυτό το ελάχιστο που έκαμα προλαβαίνει και σώζει κάποια πράγματα από τον αφανισμό, τότε η προπσάθειά μου δεν ήταν μάταιη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

σελ.

Πρόλογος 5
Σκέψεις του Γιώργου Χ. Χιονίδη 9
Η Ρουμλουκιώτικη γυναικεία φορεσιά 13
Ανδρική Ρουμλουκιώτικη φορεσιά 33
Εθιμα που έσβησαν 40
Τα τραγούδια 55
Γιατροσόφια και γητέματα 63
Αστρα - Χρόνος - Καιρός 75
Τα Ντιτμάρικα 79
Χαιρετισμοί - Ευχές - Κατάρες 81
Ενθυμήσεις 93
Πρόλογος Λεξιλογίου 107
Λεξιλόγιο 109
Προφορικές Πηγές 133
Βιβλιογραφία 135
Επίλογος 137
Χάρτες 140

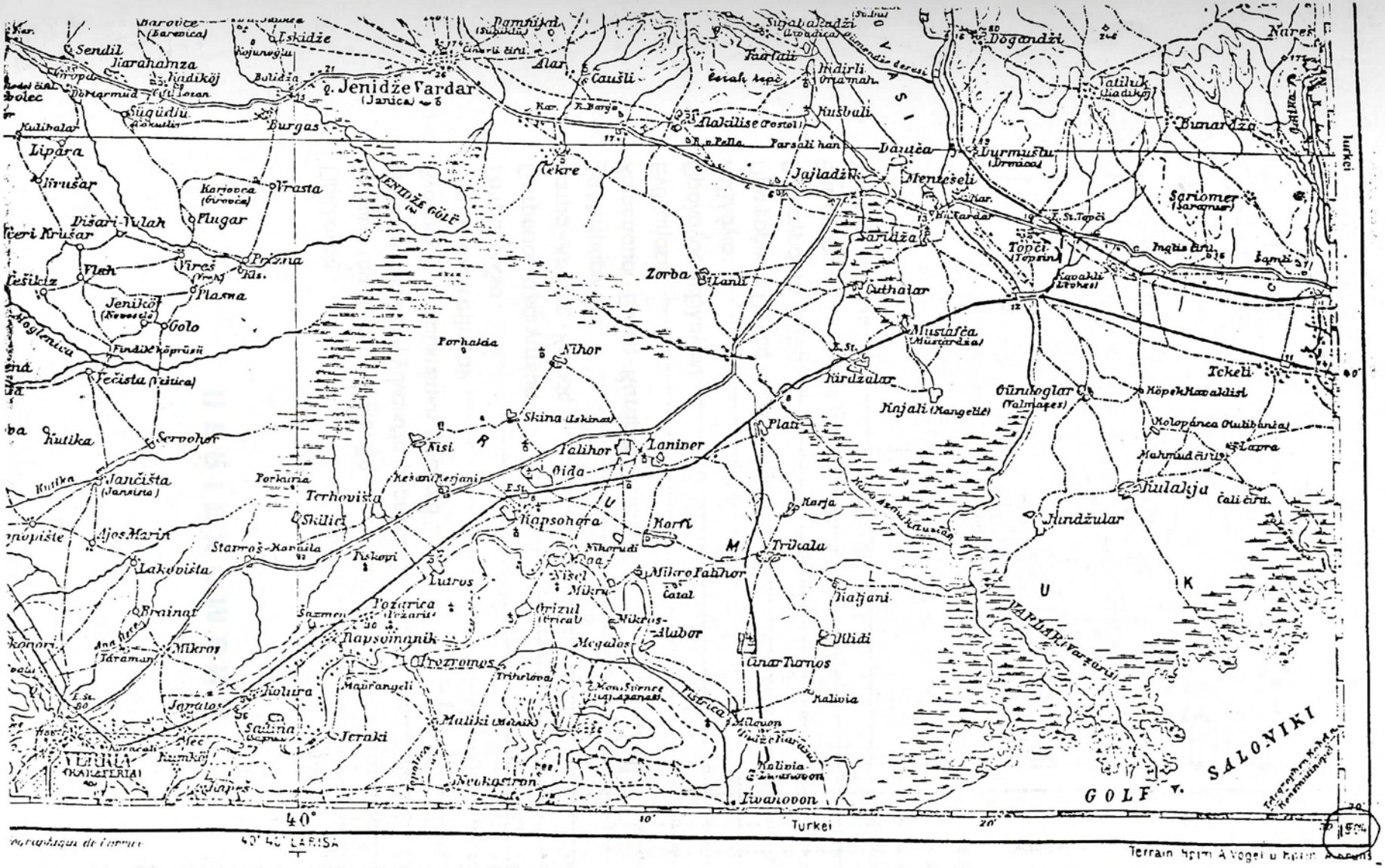

Maßstab 1:200.000 d.K. oder 1cm · 2km.

...n sind nach einer geringen Anzahl von gemessenen Punkten entworfen, daher von minderer Verlässlichkeit.

▽ Astronomisch bestimmter Punkt.
☩ Kls. Kloster (Mon. Monastir).
▫ M.K. Meierhof (Civil. Çiftlik).
▬ W.H. Wirtshaus (Han.)
▷ K. Telegr. Kazvallium.
Fahrbarer Landweg.

Χάρτης της περιοχής Ρουμλουκιού (1904). Από το αρχείο του κ. Σταμάτη Δημήτρη.

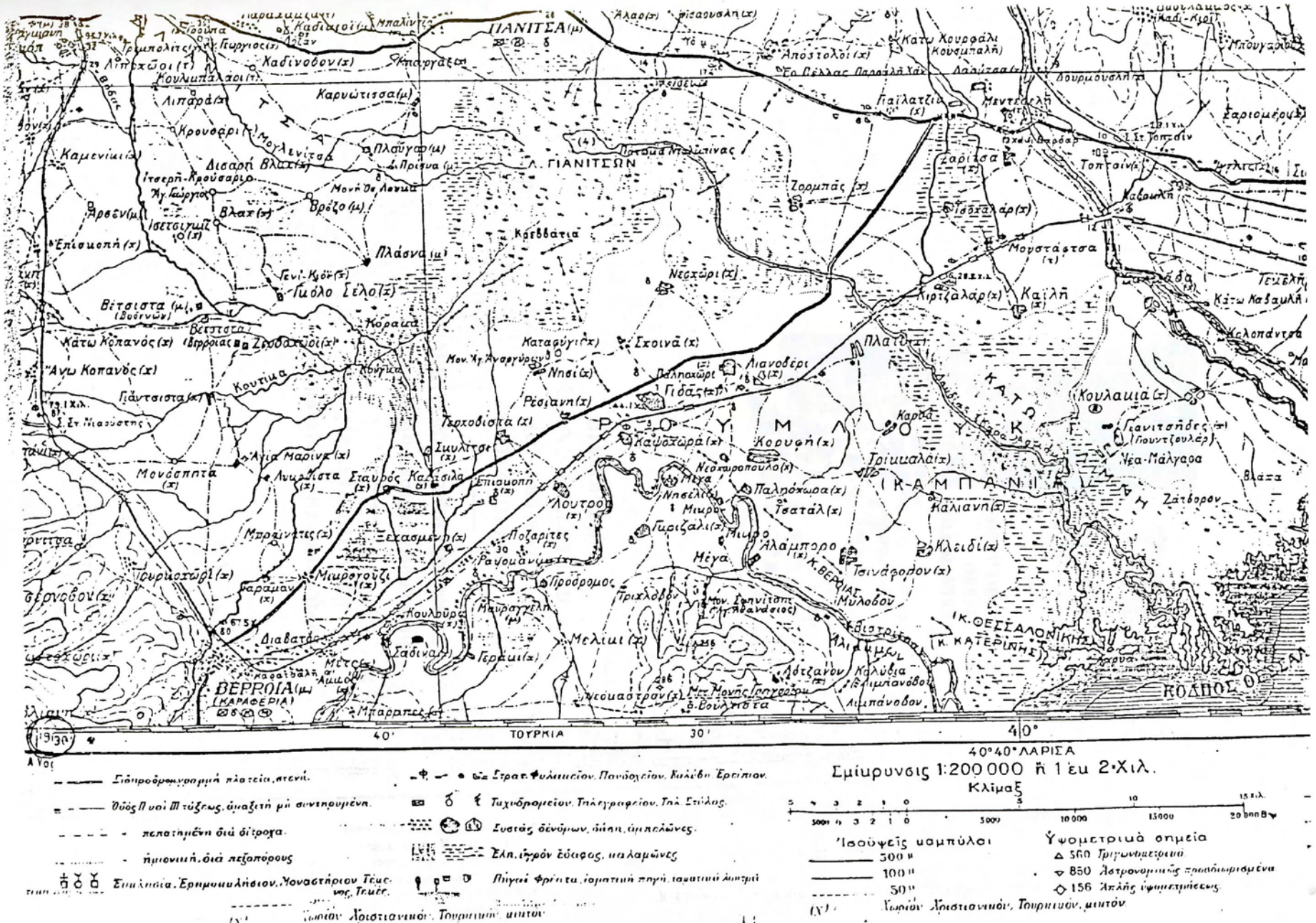

Χάρτης περιοχής Ρουμλουκιού (1930). Από το αρχείο του κ. Σταμάτη Δημήτρη.

Ο πολιτισμός είναι η ίδια η ζωή μας. Ή τον αγκαλιάζεις και η ζωή σου ομορφαίνει, ή στερείς τη ζωή σου απ' αυτόν και απλώς υπάρχεις...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

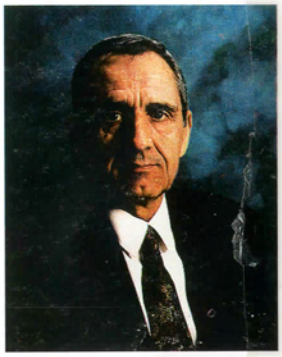

Γεννήθηκε το 1936 στο Κεφαλοχώρι Ημαθίας. Από το 1973 ξεκίνησε την συλλογή λαογραφικού υλικού της περιοχής του Ρουμλουκιού για τη διάσωση και διαφύλαξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Εχουν γίνει πάνω από δέκα λαογραφικές εκθέσεις σε Δήμους και Κοινότητες της περιοχής, όπου τις επισκέφθηκαν χιλιάδες επισκέπτες, με υλικό το οποίο παραχώρησε ο ίδιος.

Το 1994 σε συνεργασία με τον Δήμο Αλεξάνδρειας και τον Σύλλογο Φίλων Σιδηροδρόμου Θεσ/νίκης, διοργάνωσε έκθεση μέσα σε ειδικά διαμορφωμένα βαγόνια του ΟΣΕ με σκοπό να προβληθεί η συλλογή αυτή έξω από τα όρια της Ημαθίας.

Εχει κάνει ραδιοφωνικές εκπομπές με θέμα τα λαογραφικά, καθώς και τηλεοπτικές εμφανίσεις με το ίδιο περιεχόμενο σε ιδιωτικά και κρατικά κανάλια. ΕΤ-3 14/8/1985, ΕΤ-1 Μουσικό Οδοιπορικό στην Αλεξάνδρεια 19/4/1996.

Το 1985 σε συνεργασία με την ΕΑΣ Αλεξάνδρειας ίδρυσε την πρώτη παιδική Βιβλιοθήκη στην πόλη της Αλεξάνδρειας. Είναι πολλά χρόνια στην Εισηγητική Επιτροπή του Δήμου για θέματα πολιτισμού. Αναβίωσε λαογραφικές εκδηλώσεις όπως ο Γάμος στο Ρουμλούκι 1988, το Καρναβάλι στην Αλεξάνδρεια.

Υπήρξε μέλος πολλών Πολιτιστικών Λαογραφικών Συλλόγων και εκλεγμένο μέλος της Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Ημαθίας.

Δημοσίευσε πολλά άρθρα με λαογραφικό περιεχόμενο στην εφημερίδα "Τα Νέα του Ρουμλουκιού", και σήμερα "Ρουμλουκιώτικες αφηγήσεις" στην τοπική εφημερίδα "Πολίτης".

Είναι το πρώτο του βιβλίο (Ελληνότοπος) και βρίσκονται άλλα δύο με λαογραφικό περιεχόμενο σε εξέλιξη.